

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2018

Lukáš Jelínek



Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Haptický model kláštera Obětování

Panny Marie

Haptic Model of the Monastery of Presentation
of the Blessed Virgin Mary

Vypracoval: Bc. Lukáš Jelínek

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Duchková

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne.....

.....

Podpis studenta

Poděkování

Chtěl bych poděkovat své vedoucí práce paní Mgr. Zuzaně Duchkové a dalším členům katedry za odborné vedení a za přínosné rady. Dále bych chtěl poděkovat paní Mgr. Radce Prázdové, Ph.D., a panu Mgr. Zdeňku Touškovi z Centra podpory studentů se specifickými potřebami JU a panu ing. Zdeňku Šestákovi za nahlédnutí do výkresové dokumentace kláštera. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své rodině, přátelům a své manželce za psychickou podporu.

Abstrakt

Diplomová práce pod názvem *Haptický model kláštera Obětování Panny Marie* se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část se zabývá vybraným obdobím historie křesťanských klášterních celků. Zmíněny jsou též některé významné události křesťanského světa, které bezesporu ovlivnily rozvoj klášterních staveb. Dále je popsán historický vývoj kláštera Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích. Poslední kapitola práce je zaměřena na problematiku osob se zrakovým postižením.

Praktická část této diplomové práce spočívá ve vytvoření haptického modelu kláštera Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích v přibližném měřítku 1:125, který bude sloužit především osobám se zrakovým postižením jako hapticko-taktilní pomůcka k vytvoření představy o podobě klášterního celku.

Klíčová slova

Klášter, mnišský řád, architektura, haptická pomůcka, klášter Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích

Formát bibliografické citace práce

JELÍNEK, Lukáš. *Haptický model kláštera Obětování Panny Marie*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Duchková.

Abstract

This thesis called *Haptic Model of the Monastery of Presentation of the Blessed Virgin Mary* is composed of two parts, theoretical and practical one.

The theoretical part is dealing with selected period of Christian monastery complexes history. There are also mentioned some of the significant events of Christian world, that indisputably have influenced development of monastic structures. Later on there is described the historical development of the Monastery of Presentation of the Blessed Virgin Mary in České Budějovice (Budweis). The last chapter focuses on issues of people with visual impairment.

The practical part of this thesis is based on creating of haptic model of the Monastery of Presentation of the Blessed Virgin Mary in České Budějovice in approximate measuring scale 1:125, which is supposed to be used primarily by visually impaired as a haptic-tactile aid, so that they can create an ideal image of shape of the monastery complex.

Key words

Monastery, convent, monastic order, architecture, haptic aid, the Monastery of Presentation of the Blessed Virgin Mary in České Budějovice (Budweis)

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	10
1 Problematika křesťanských klášterů a mnišských řádů.....	11
1.1 Obecný popis klášterního komplexu.....	11
1.2 Nástin historie vzniku křesťanských klášterů a mnišských řádů.....	13
1.2.1 Zrození poustevnického a mnišského života.....	13
1.2.1 Počátek svobodného křesťanského vyznávání.....	15
1.2.2 Idealizovaný st. gallenský plán kláštera.....	18
1.2.3 Krizové 9. století pro evropské kláštery a jejich obyvatele.....	20
1.2.4 Obnova asketického života a křesťanských klášterů.....	21
1.2.5 Cluny jako vzor obnovy benediktinského řeholního řádu.....	22
1.2.6 Příchod nových mnišských řádů a jejich klášterního stavitelství.....	24
1.2.7 Příchod klášterních staveb do Čech.....	28
1.3 Řád dominikánů.....	30
1.3.1 Kontext vzniku a organizace řádu.....	30
1.3.2 Stavebnictví dominikánů a vybraná architektura.....	32
1.3.2.1 Klášterní kostel sv. Máří Magdalény na Malé Straně.....	34
1.3.2.2 Klášterní kostel Povýšení svatého Kříže v Jihlavě.....	35
1.3.2.3 Netradiční modernistický klášter v La Tourette.....	36
2 Historický vývoj kláštera na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích.....	39
2.1 Historický kontext vzniku města České Budějovice.....	39
2.2 Nesnadný průběh vzniku kláštera na Piaristickém náměstí.....	42
2.3 Architektonický zásah v průběhu doby.....	47
3 Problematika osob se zrakovým postižením a jejich hapticko-taktilní percepce.....	52
3.1 Souhrnný popis stavby očního aparátu a zrakové percepce.....	52
3.2 Klasifikace a stručná charakteristika postižení zrakového vnímání.....	54
3.3 Hapticko-taktilní percepce jako kompenzační činitel.....	56

II. Praktická část.....	58
1 Motivace a příprava koncepce.....	59
2 Realizace haptického modelu.....	61
3 Technologie tvorby haptického modelu.....	63
Závěr.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	67
Seznam příloh.....	71
Přílohy.....	72
Zdroje příloh.....	101

Úvod

Bývalý dominikánský klášter Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích svou existencí v rámci města zaujímá důležitou roli. Tento českobudějovický klášter do dnešních dob dokládá způsob tvorby gotického umění jak v odvětví architektonickém, tak i sochařském a malířském. Klášter vznikl ve stejném časovém sledu jako královské město České Budějovice, jehož promyšlené urbanistické rozložení má na svědomí zvíkovský purkrabí Hirzo.

Diplomová práce pod názvem *Haptický model kláštera Obětování Panny Marie* vyjadřuje svým pojmenováním výsledek praktické části předkládané práce, který je určen převážně osobám se zrakovým postižením. Základem pro vytvoření haptického modelu se stala nastudovaná tematika křesťanských klášterních staveb a problematika osob se zrakovým postižením.

Diplomová práce se ve své teoretické části zpočátku zabývá problematikou křesťanské klášterní architektury a s tím související tematikou mnišských řádů. Nejdříve je uveden krátký všeobecný popis klášterního konventu a jeho částí. Následně jsou popsány vybrané historické události v rámci křesťanských klášterů, které zapříčinily nebo nějakým způsobem ovlivnily rozvoj klášterního celku zejména na území Evropy, s čímž souvisí stručný popis vybraných mnišských řádů nastupujících po dvanáctém století. Pozornost je věnována především žebrovému řádu dominikánů, se kterým je spjat právě českobudějovický klášter Obětování Panny Marie. Zmíněn je vznik daného řádu, charakteristika a vybrané tři dominikánské klášterní stavby.

V návaznosti na obecný popis křesťanských klášterních komplexů a jejich historického vývoje je zpracována kapitola o historickém vývoji českobudějovického klášterního celku Obětování Panny Marie. Pro doplnění kontextu vzniku kláštera je zařazeno krátké pojednání o souběžně vznikajícím královském městě Přemysla Otakara II., Českých Budějovicích.

V neposlední řadě nelze opomenout problematiku osob se zrakovým postižením. Kromě popisu fungování očního aparátu a rozdělení zrakových vad je text věnován možnostem hapticko-taktilních kompenzačních řešení.

Stěžejním zdrojem pro zpracování první kapitoly teoretické práce, kde je zmíněn obecný popis částí klášterního celku, historický vývoj klášterů v Evropě a charakteristika dominikánského řádu, je kniha *Církevní dějiny, antika a středověk* od historiků Drahomíra Suchánka a Václava Dršky, kteří se zaměřují na problematiku středověkých a církevních dějin.

Co se týká nejrůznějších pojmů z oblasti architektury, je značným pomocníkem *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, který je dílem spoluautorů, historika architektury doc. Radka Chodury, Mgr. Věry Klimešové a dr. Aloise Kříšťana.

Pro zpracování tematiky zabývající se vznikem českobudějovického kláštera a města České Budějovice jsou přínosné poznatky autorů archiváře Daniela Kováře a historika umění Romana Lavičky, kteří se ve své knize *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích* rovněž věnují historii daného kláštera. Dále je jistě důležitým zdrojem kniha *Jižní Čechy* od významného historika umění Prof. Jiřího Kuthana. Pro text, který je zacílen na problematiku osob se zrakovým postižením, je zvolena jako odborná literatura kniha *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením* od Dity Finkové.

V rámci této diplomové práce je zhotoven trojrozměrný haptický model celého klášterního konventu a kostela na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích. Tento haptický model vznikne za účelem přiblížení celkového vzhledu a rozvržení budov kláštera Obětování Panny Marie především osobám nevidomým a slabozrakým. Haptický model je vytvořen z bílé sádry v přibližném poměru 1:125 vůči skutečnému klášternímu objektu. Umístěn je na čtvercovou dřevěnou desku o rozměrech jedné strany 60 centimetrů.

I. Teoretická část

1 Problematika křesťanských klášterů a mnišských řádů

První kapitola této diplomové práce se bude zabývat křesťanským klášterem z architektonického, historického a z části i církevního pohledu. Bude zmíněn historický kontext vzniku křesťanských staveb, jenž ovlivňoval jeho vývoj. Popsány budou jednotlivé části klášterního komplexu a jejich funkce. V rámci historického vývoje klášterních staveb budou podrobněji popsány vybrané historicky významné kláštery na území evropského kontinentu. Dále budou zmíněny jednotlivé mnišské řády, které budou krátce charakterizovány. A v neposlední řadě bude popsán historický kontext vzniku dominikánského řádu a jejich stavitelství. V rámci této podkapitoly budou vybrány a popsány příkladné dominikánské stavby.

1.1 Obecný popis klášterního komplexu

Křesťanský klášter se ve své historii stal mimořádně charakteristickým útvarem, který zaujal významnou roli v otázce dodržování náboženského, tedy asketického života, ale nejen toho. Taktéž se křesťanské kláštery podílely na rozvoji v oblasti vzdělávání, architektury nebo uměleckých hodnot. Klášter téměř vždy zaujímal důležitou pozici v okolním prostředí. Svou přítomností významnou měrou působil a ovlivňoval dané okolí, ať se jednalo o město, nebo venkov. Přesto, že se tato sakrální stavba na první pohled může jevit jako zcela jednoduchý stavební útvar, opak je pravdou. Klášterní celek byl často budován z poměrně hojného množství fragmentů, které byly součástí veřejnosti uzavřeného areálu. Bývalo zvykem, že ke klášteru byly přidruženy i další pozemky, jako například zemědělská půda, dvory nebo zahrady pro pěstování zeleniny a ovoce. Všechny tyto prostory a pozemky samozřejmě sloužily jako působiště a obydlí pro řádové bratry nebo sestry.

Pojem klášter vychází z latinského *claustrum*, v překladu jako ohrazené nebo uzavřené místo a také z německého slova *kloster*.¹ Asi nejpůsobivější roli v rámci klášterního celku vždy zaujal klášterní kostel. K boční části klášterního kostela nejčastěji přiléhala obytná budova neboli konvent. V rámci konventu pak byla křížová chodba neboli *ambit* a kapitulní síň. Uprostřed byl křížovou chodbou obklopený pravouhlý rajský dvůr, kde často bývala zbudována studna a lavatorium, což byla kašna určená k mytí. V této přízemní části se též často nacházela

1 [Srov.] CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 43. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity.

zásobárna potravin neboli cellarium.²

S konventem byl spjat pojem klauzura, což bývaly veřejnosti uzavřené nebo zdmi ohraničené prostory, které sloužily obyvatelům konventu. Mezi obyvatele konventu se řadili zejména řeholní neboli řádoví bratři a sestry, kněží a další. Mezi další části klauzury patřil například v horním patře dormitář jako společná ložnice, jednotlivě oddělené cely pro nemocné nebo kněží, pracovny a jídelna neboli refektář.³

Jak bylo již zmíněno, pojem konvent se nejčastěji užíval pro vyjádření obytné části kláštera. Nicméně v historii klášterních staveb se objevily další odlišné názvy pro konvent, které ovšem skrývaly stejný význam. Jedním z nich byla například kartouza, což bylo označení sídla kartuziánského kláštera, kde každý mnich obýval samostatnou obytnou jednotku neboli domek. Ke každému domku pak patřila zahrádka a vlastní kuchyně. Taktéž rytířské řády měly svoji komendu. V kolejích se nacházeli například piaristé, jezuité nebo řeholní klerikové. Oratoriáni obývali oratorium, které bylo postaveno jako jediné u nás ve Vysoké u Kutné Hory.⁴

Klášterní stavení se lišilo i tím, v jakých místech vznikalo, což povětšinou určoval samotný mnišský řád a jeho pravidla. V městské části byly k nalezení kláštery zejména mendikantských, žebravých nebo kazatelských řádů, kam patřili například augustiniáni, dominikáni, františkáni nebo minorité. Oproti tomu se na samotách či v osadách objevovaly kláštery převážně benediktinského, premonstrátského a cisterciáckého řádu. Velkou výsadou těchto klášterů vybudovaných mimo město bylo, že mívaly k dispozici nejrůznější usedlosti, stodoly, sýpky a rozsáhlé zemědělské pozemky.⁵

Například v období baroka se mimo jiné v rámci kláštera začala objevovat i takzvaná prelatura, jež byla sídlem s reprezentativními místnostmi preláta neboli představeného řádu. Tyto prelatury se podobaly barokním zámčkům a jejich součástí byla často knihovna a různé sály.⁶

Způsob celkového uspořádání budov klášterního komplexu bylo zaznamenáno v plánu kláštera St. Gallen (viz Přílohy I., obr. 1), který se stal nejstarším dochovaným dokumentem svého druhu. Tomuto cennému plánu bude věnována větší pozornost v další podkapitole této práce.

2 [Srov.] HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 1. vyd. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978, s. 150.

3 [Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 43.

4 [Srov.] HEROUT. *Slabikář návštěvníků památek*, s. 150.

5 [Srov.] tamtéž, s. 150.

6 [Srov.] BŘEVNOVSKÉ ARCIOPATSTVÍ. Slovníček pojmů. *Břevnovský klášter* [online]. 2018 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/slovnicek-pojmu>

Nutno dodat, že každý klášterní celek byl jedinečnou architektonickou jednotkou. Mnohdy ovšem vznikaly kláštery, jejichž stavitelé se inspirovali jinými klášterními stavbami, což znamenalo jistou míru podobnosti, nikoliv identičnost. Klášterní stavitelství bylo taktéž značnou měrou ovlivňováno mnohými činiteli. Ať se jednalo o dobový kontext, slohové tendence, místo vzniku nebo k jakému účelu a pro koho klášter vznikal. Co se týče celkové koncepce a vzhledu kláštera, měl snad nejzásadnější vliv právě mnišský řád, který adaptoval veškeré klášterní stavby svým potřebám a požadavkům.

1.2 Nástin historie vzniku křesťanských klášterů a mnišských řádů

V této kapitole bude krátce zmíněn počátek mnišského a poustevnického života ve východním světě. Dále se práce bude zabývat rozvojem křesťanství a klášterních staveb na území evropského kontinentu. Kapitola týkající se historie klášterů se bude soustředit především na období vzniku klášterů a jejich vývoj až do 16. století.

1.2.1 Zrození poustevnického a mnišského života

Prvotní vznik různých stavení připomínajících klášterní celek byl zpozorován na území Egypta již počátkem třetího století našeho letopočtu. Tyto objekty zprvu zakládali občané a poustevníci, kteří byli zřejmě nespokojeni s tím, jaká situace a poměry panovaly mezi lidmi v otázce náboženské.⁷ Jednalo se totiž o dobu, kdy území Egypta bylo pod nadvládou Říma, který pronásledoval osoby, které se hlásily ke křesťanskému způsobu života, a proto byly nuceny odebrat se do ústraní.

Nejčastěji se křesťané uchýlovali k útěku do pouští a jiných pustin. Poušť neznamenal jen útočiště pro utečence, kam je nikdo nepronásledoval, ale i jakousi cestu k osvícení. „*Poušť nabízí veškeré možnosti věřícímu, který touží prchnout před světským pokušením, hříchem a lidskou zlomyslností.*“⁸ Podobným principem jako u pouště později fungovaly kláštery, ve kterých bylo možno nalézt klid, ticho, prostor k pokání a možnost odloučení se od pokušení vnějšího světa.

Jedno z nejkřutějších pronásledování probíhalo za vlády římského císaře Decia, který se

7 [Srov.] SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura: svědectví dob: přehled vývoje stavitelství a architektury*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1977, s. 112. Řada stavební literatury.

8 BLASCHKE, Jorge. *Záhadný středověk: tajné dějiny klášterů, konventů, řeholníků a vojenských řádů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006, s. 26.

snazil o obnovu říše a očištění od křesťanské víry.⁹ Jak bylo již zmíněno, většinou se pronásledovaní křesťané uchýlovali právě do hlubin pouště, kde mimo jiné docházelo ke stavbě prvních budov klášterního charakteru. Zprvu se jednalo o užívání jednoduchých skalních útvarů či jeskyní, nebo si stavěli primitivní chatrče, které sloužily spíše jako obydlí. Jako shromaždiště pro křesťanské občany a poustevníky, kde se scházeli ke společným modlitbám, mši nebo meditacím, sloužil samostatně vystavěný objekt. Zmíněné objekty sloužící ke shromažďování křesťanů bylo zvykem budovat na takzvaných posvátných místech, kde se údajně vyskytoval Ježíš Kristus. Tato křesťanská shromáždění v poušti se zprvu obešla víceméně bez jakéhokoliv dodržování pravidel, což se zanedlouho změnilo.

K sepsání prvních pravidel určených pro křesťanskou komunitu a zároveň založení prvního mnišského řádu došlo na území východního světa kolem 3. století našeho letopočtu. S tímto počátkem mnišství taktéž souvisel vznik prvních křesťanských klášterů pod vedením a s jasnými pravidly. První komunity poustevníků, které začaly žít pod duchovním vedením takzvaného opata, se objevily koncem 3. století v Palestině, Egyptě a Sýrii.¹⁰

Za zakladatele první mnišské komunity, takzvaného cenobitského společenství, je považován Pachomios, který žil mezi lety 292 a 346. Svůj první cenobitský klášter postavil v Tabennesi v Egyptě.¹¹ Jednalo se o mnichy postavený a uzavřený objekt, ve kterém se měly nacházet menší domy, a uprostřed měla být ústřední budova spolu s kostelem. V těchto kláštorech mohla působit méně početná skupina mnichů až po rozsáhlejší komunitu, stovky mnichů. Hlavním programem těchto mnichů byla manuální práce, společné modlitby a společné stravování.¹² Přesná podoba těchto klášterů se však nedochovala.

Zakládané kláštery Pachomiem byly velmi oblíbené vzhledem k tomu, že stát se mnichem znamenalo získání určité míry autority a získání si váženého statusu ve společnosti ostatních křesťanů. Křesťanský způsob života ovšem nezůstal pouze na území východního světa, nýbrž se postupem času rozšířil do okolních zemí. Křesťanství se šířilo hlavně z oblasti Palestiny a Sýrie. Na evropský kontinent, konkrétně do oblasti východního Říma, se tento způsob života rozšířil až v průběhu čtvrtého a pátého století. Nicméně pravidla pro život v klášteře byla postupně měněna za účelem nalezení co nejideálnějšího modelu. V úloze nalézt či vytvořit ideální mnišský model se ve východním světě zasloužil významný raně křesťanský

9 [Srov.] SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, s. 48.

10 [Srov.] tamtéž, s. 152.

11 [Srov.] tamtéž, s. 152.

12 [Srov.] FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcipostavství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, s. 30–31.

teolog Basil Veliký, který žil mezi lety 330 a 379.¹³

Basil Veliký svou řeholí působil jako vzor a výrazně ovlivnil vývoj východního mnišského života. Pojal totiž mnišské společenství jako jednu velkou rodinu, kde opat byl pro všechny autentickým otcem. V mnišské komunitě si měli všichni pomáhat a společně tak překonávat jakékoliv těžkosti, ale i osobní spory. Komunita měla být jednotná, a proto individuální projevy asketického života byly značně omezovány. Basil pokládal za velmi důležitou snahu o pokoru a schopnost empatického chování vůči ostatním bratrům.¹⁴ To byly jedny z hlavních stavebních kamenů Basilova řeholního řádu.

Po kristianizaci Evropy začaly vznikat dvě souběžně rozvíjející se větve mnišského života, východní a západní, které se vyvíjely odlišným způsobem. Například pro východní křesťanství bylo příznačné eremitství neboli poustevnictví, jež se v Evropě příliš neujalo. V Evropě byl zaveden spíše cenobitský způsob, což znamenalo soužití křesťanských mnichů v jednom společenství, kde se řídili řeholními pravidly. Stejný způsob dodržování mnišského života zastával již zmíněný Pachomios, byť jeho kláštery nebyly na území Evropy.¹⁵

1.2.1 Počátek svobodného křesťanského vyznávání

Výraznou změnu v respektování křesťanů započal římský císař Konstantin I., který roku 313 zprostil křesťany jejich pronásledování a uznal vyznávání křesťanského náboženství jako svobodnou volbu každého člověka, za kterou nebude trestán.¹⁶ Jednalo se o dohodu, známou jako Milánský edikt neboli Milánské ujednání.¹⁷ Tento významný krok se stal živnou půdou pro rozkvět křesťanství. V této době začaly vznikat první křesťanské stavby, které byly určeny ke shromažďování většího počtu věřících. Vzorem pro výstavbu těchto budov se stala antická bazilika.¹⁸ Do této doby se totiž křesťané scházeli pouze po domech.¹⁹

Postupem času byly klášterní stavby s charakterem jednoduché komuny více organizovány díky určitému řádu, kterým se každý klášter vyznačoval a stal se tak účinným

13 [Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 153.

14 [Srov.] tamtéž, s. 153.

15 [Srov.] FRANK. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 43.

16 [Srov.] CHÂTELET, Albert a Bernard Philippe GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. 2. české vyd., upr., v Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 193.

17 [Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 86.

18 Jedná se o antický typ dlouhé budovy s četnými podpěrami, které členily prostor do několika lodí. Součástí antické baziliky bývaly jednotlivé prostory, jako byla například apsida, boční lodě nebo atrium. Bazilika bývala velmi důležitou veřejnou budovou a nejčastěji se užívala jako nákupní centrum, banka nebo jako soudní dvůr.

[Srov.] CHODURA, KRÍŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 12–13.

19 [Srov.] FRANK. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 41.

instrumentem církve. Na území evropského kontinentu neboli bývalého antického světa byl postaven první klášter až v první půlce 6. století.²⁰ Tomu ovšem předcházela významná událost, která ovlivnila nejen fungování římskokatolické církve. Jednalo se o pád západořímské říše v závěru 5. století. Mnozí biskupové byli nuceni chopit se úřadu světské moci a vyjednávat s germánskými králi, kteří obsazovali území původně římské říše, přijatelné podmínky pro místní obyvatelstvo. Jediným možným způsobem, jak zachovat klid a pořádek v zemi, bylo co nejrychlejší pokřesťanštění germánských národů. Nejen o obnovení míru, ale také o opravu a výstavbu nových architektonických památek na Apeninském poloostrově se zasloužil ostrogótský vládce Theodorich.²¹

První evropský křesťanský klášter byl tedy vystavěn roku 529 na italské hoře Monte Casino. Hlavním zakladatelem tohoto kláštera se stal svatý Benedikt z Nursie.²² Spolu se založením tohoto kláštera a benediktinského řádu byla stanovena určitá pravidla, latinsky též regule, která v podstatě určovala fungování klášterního života, například způsob modlitby a práce. Z latinského pojmu regule mimo jiné vychází i pojem řehole a řeholníci českých klášterů. Řehole svatého Benedikta obsahovala 73 kapitol, přičemž na prvním místě měla být vždy bible, neboli Písmo svaté. Všechna vykonávaná činnost v klášteře měla být výhradně službou Bohu.²³

Regule benediktinského řádu²⁴ mimo jiné určovala, na jakých místech bude klášter vystavěn. Bylo ustanoveno, že řádný klášter měl vznikat v místech mírně osídlených mimo dosah rušného způsobu života, což mělo zajistit klid pro obyvatele kláštera. Dále bylo stanoveno, že každý mnich si měl vlastní práci obstarat vše nezbytně nutné ke svému životu. Především toto pravidlo osamostatnění se dělalo z takovýchto klášterů místo, kde docházelo k důležitému rozvoji v oblasti výroby, řemesel a pracovního náčiní. Též potraviny potřebné pro živobytí museli vypěstovat svépomocí. To však bylo možné díky panovníkům a šlechticům, kteří obdarovávali kláštery hospodářskou půdou.²⁵

20 [Srov.] SYROVÝ. *Architektura: svědectví dob*, s. 112.

21 [Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 96–97.

22 [Srov.] SYROVÝ. *Architektura: svědectví dob*, s. 112.

23 [Srov.] ORDO SANCTI BENEDICTI. Život podle řehole. *Ordo Sancti Benedicti* [online]. 2018 [cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>

24 Pro zajímavost v 53. kapitole benediktinské řehole bylo psáno, jakým způsobem a kým mělo být postaráno o přijímané hosty nebo také jak zajistit, aby se hosté nestali rušivým elementem mnišského života uvnitř kláštera. Kontakt s jinými osobami, kromě privátních uživatelů kláštera, nebyl zřejmě mnišskému řádu cizí. Proto tedy součástí řeholního řádu byla sepsaná pravidla, jakým způsobem měla probíhat komunikace uvnitř klášterního společenství, ale i komunikace s okolním světem. „*Odloučenost mnišského společenství od okolí kláštera je tedy spíše relativní a "funkcionálně" pojímaná - jejím účelem je napomáhat mnichům nebo mniškám nikoli k uzavření se před "světem", nýbrž k vzdálení se od světských myšlenek, přání a způsobů jednání.*“

Tamtéž.

25 [Srov.] LAWRENCE, C. H. *Dějiny středověkého mnišství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium

Benediktovy řehole byly prvními sepsanými mnišskými pravidly, to ovšem neznamenalo, že se jimi od šestého století řídily všechny kláštery. V Evropě se vyskytovalo více řeholních modelů, přičemž každý klášter užíval taková pravidla, jaká uznal za vhodná. Často docházelo k syntéze Benediktovy řehole a pravidel Columbana, který přinášel iroskotské mnišství především do galské oblasti. S tímto stavem byl spjat pojem smíšené řehole, což přetrvávalo až do doby, kdy se hlavním proudem stala právě benediktinská řehole, která se stala dominantní až od desátého století.²⁶

Mimo jiné 5. a 6. století bylo bezpochyby významné i pro Británii, Irsko nebo pro iroskotské oblasti. Zásadní vliv na šíření křesťanství a zakládání klášterů v těchto oblastech měl svatý Patrik.²⁷

Dalo by se říci, že s nástupem středověku²⁸ přicházela progresivní doba křesťanských klášterů a spolu s nimi i jejich významná úloha a poslání. Význam klášterů vzrůstal už díky tomu, že se staly vyhledávanou destinací a že také docházelo k četným a dlouhým cestám poutníků mezi jednotlivými kláštery. „Vedle teologického základu a „propagandy“ staraly se také o nezbytnou infrastrukturu. Kostely a charitativní zařízení, nacházející se na hlavních trasách, spadaly většinou do jejich kompetence, podobně jako nezbytné sociální služby. Mezi poutníky se nacházelo mnoho těch, kteří opustili svou vlast i z hospodářských důvodů. Byli mezi nimi jak lidé bez vlastní střechy nad hlavou, tak odsouzenci k církevním trestům.“²⁹

Středověké kláštery nesehrály důležitou roli pouze v oblasti hospodářské či řemeslné, ale i v oblasti vzdělávání. Významně se podílely na šíření a rozvoji vzdělanosti již tím, že kláštery v podstatě fungovaly jako jedny z prvních škol. Nevyučovalo se zde pouze náboženství, jak by se mohlo zdát, ale i latina, lékařství, matematika, geometrie, malířství, sochařství a jiné. Nutno dodat, že díky klášterům, kde docházelo ke studiu latiny, se dochovalo velké množství klasických latinských spisů, jež jsou stěžejní pro pochopení antického světa.³⁰

demokracie a kultury, 2001, s. 35–38.

26 [Srov.] FRANK. *Dějiny křesťanského mnišství*, s. 52–53.

27 Svatý Patrik pocházel z Anglie a působil v Irsku jako misionář. Již v šestnácti letech byl unesen a vězněn v Irsku, odkud uprchl a kde také našel víru, s kterou se do Irska později vrátil na základě jeho vidění.

[Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 136.

28 Doba středověku trvala od 6. do 15. století, do nástupu novověku.

[Srov.] SYROVÝ. *Architektura: svědectví dob*, s. 109.

29 KRÜGER, Kristina, Rolf TOMAN a Achim BEDNORZ. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2008, s. 113.

30 [Srov.] SYROVÝ. *Architektura: svědectví dob*, s. 112.

1.2.2 Idealizovaný st. gallenský plán kláštera

Klášterní stavby v dobách středověku procházely důležitým vývojem, čímž se naskytla potřeba vytvořit jakési ideální schéma, podle kterého budou stavěny dobře fungující kláštery. V historii evropského klášterního stavitelství se směřodatným vzorem bezesporu stal již zmíněný plán klášterního celku St. Gallen (viz Přílohy I., obr. 1). Tento zmíněný plán byl pravděpodobně vytvořen na ostrově Reichenau přibližně v roce 830. Tento časový údaj byl definován díky dochovanému textu, jenž byl určen pro opata Gozberta ze St. Gallen z let 816 až 837.³¹

Jedná se o celkem podrobný půdorysný plán, na kterém byl zachycen způsob situování klášterních budov do obdélného seskupení. Plán byl zakreslen červeným pigmentem na pergamenovou podložku.³² Gallenský plán se stal velmi cenným dokumentem díky tomu, že odhalil, jakým způsobem byly uspořádány a budovány tehdejší kláštery, což by se nedalo říci o kláštorech, které se z větší části nedochovaly nebo byly postupem času přestavěny.

Plán by se na první pohled mohl jevit poněkud nečitelně, což může být zapříčiněno lineárním stylem zakreslení budov, u kterých nelze vyčíst sílu nebo druh zdiva. Nicméně tuto nesnázi vykompenzovaly celkem podrobné popisky jednotlivých budov klášterního komplexu. V popisících bylo znázorněno, zda-li se jedná o podzemní, jednopodlažní či vícepodlažní objekt. Dále bylo zaznamenáno i několik informací ohledně umístění interiérových prvků. Například v jihozápadní části křížové chodby se podle nákresu nacházel prostor s lavicemi podél zdiva, který měl fungovat jako locutorium.³³

Na lineárním výkresu bylo jasně zaznamenáno, že ústředním bodem se stal kostel s dvěma chóry a s dvojicí samostatně stojících věží při západním průčelí, ve kterém se také nacházel hlavní vchod do kostela. Při jižním boku kostela byl postaven přilehlý konvent, který měl sloužit jako obydlí pro členy mnišského řádu. Součástí konventu měl být rajský dvůr čtvercového půdorysu obehnaný křížovou chodbou. K tomuto čtvercovému útvaru přiléhaly další části vnitřní klauzury, kde se nacházely místnosti pro nocleh mnichů neboli dormitorium, refektorium jako jídelna, vinné a potravinové sklepení, kuchyně, latríny, lázně a v neposlední řadě i kapitulní síň.

V klášterním areálu se dále nacházelo mnoho dalších doplňujících, zřejmě nezbytně nutných hospodářských budov pro fungování kláštera, které obklopovaly celek vnitřní klauzury.

31 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 52.

32 [Srov.] SYROVÝ. *Architektura: svědectví dob*, s. 130.

33 Neboli parlatorium, latinsky hovorna či salon.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 71.

Mezi budovy, které obléhaly kostel s konventem, patřily například klášterní pivovar na jižní straně a pekárna přímo spojená s refektoriem, různé řemeslné dílny, stáje pro koně a dobytek, drůbežárny, sýpky, mlýnice, sušárna ovoce nebo také bylinné zahrádky a ovocný sad. Dále se v areálu měly nacházet mimo jiné budovy pro ubytování pocestných, chudých, ale i zámožnějších hostů. Nemohla chybět ani nemocnice s ošetrovnou a domem pro lékaře, dům, kde se pouštělo žilou,³⁴ ubytovna noviců a služebnictva, škola nebo také sídlo opata s reprezentativními prostory.³⁵

Vzhledem k tomu, že jednou z nejdůležitějších a nejstarších funkcí kláštera bylo přijetí potulných poutníků či chudých lidí, vznikaly právě pro tyto účely i specifické budovy blízko hlavní brány. V těchto budovách se měl nacházet mnich neboli eleemosynar, který byl ustanoven k tomu, aby se staral o zmíněné poutníky a chudé. Další dům umístěný v severovýchodní části u kostela sloužil jako ubytování pro hosty vyššího postavení. Pro výjimečné a vzácné hosty pak bylo umožněno mimořádně komfortní posezení a přijetí pohostinství přímo v reprezentativních prostorách opatova domu, který se měl nacházet na okraji klauzury. Také nelze opomenout samotné služebnictvo a řemeslníky, kteří za mzdu pracovali v prostorách kláštera St. Gallen. Tato skupina lidí se svými rodinami zakládala osady poblíž kláštera, ve kterém sloužili. Vzniklé osady se poté často stávaly základním kamenem pro vznik nového města, kterým bylo například město Fulda, Essen nebo také švýcarské St. Gallen.³⁶

K tomu, aby mohly řádně fungovat tak objemné kláštery, jako byl například St. Gallen, bylo jistě zapotřebí velkého množství služebnictva a řemeslníků. Je totiž zřejmé, že k náročnému každodennímu provozu a udržení dobrého technického stavu kláštera mnohdy nestačily pouze síly mnichů, byť jim práce nebyla cizí. Zaměstnané služebnictvo a řemeslníci se starali zejména o zpracování obilovin, pečení, zednické práce, obsluhování ubytovaných hostů, přípravu dřeva na topení a vaření nebo také o výrobu oděvů a další jiné práce.

Všechny zmíněné klášterní objekty byly zakresleny do zřetelně symetrického útvaru, což dokládá idealizovanost gallenského plánu. Ovšem není zcela jasné, zdali při budování kláštera došlo k vystavění všech budov, jež byly zachyceny v plánu. Ovšem na základě archeologických výzkumů bylo zjištěno, že zřejmě nedošlo k realizaci všech zakreslených

34 Pouštění žilou byla léčebná metoda, při níž docházelo k drobnému odběru krve pro uvolnění bolesti pacienta. Metoda se užívala již ve starověku a přetrvávala až do 19. století.

[Srov.] ŠTEFÁNEK, Jirí. Pouštění žilou. *Medicína, nemoci, studium na 1. LF UK* [online]. 2011 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.stefajir.cz/?q=pousteni-zilou>

35 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 52–53.

36 [Srov.] tamtéž, s. 53.

objektů.³⁷ Proto bude jen krátce zmíněno několik doplňujících informací týkající se chybějících budov v klášterním komplexu.

Existence a faktická přítomnost budov postavených podle plánu nebyla potvrzena například u volně stojící budovy školy, budovy pro lázeňské využití, některé kuchyně, ubytování pro místního lékaře, budova určena k pouštění žilou nebo u odděleného kostela pro novice. Na druhou stranu byl zjištěn objekt, který nebyl zakreslen v plánu. Poblíž infirmaria došlo k vystavění samostatného kostela pro nemocné, který byl ovšem navštěvován i mnichy, kteří sloužili v konventu.³⁸

St. gallenský klášter jistě nebyl jedinou významnou stavbou karolínské doby. K těm nejvýznamnějším evropským klášterům se připojil například klášter Reichenau na Bodamském jezeře nebo klášter ve Fuldě, kde byla postavena hrobka misionáře svatého Bonifáce. Klášter v hesenské Fuldě byl zbořen v 18. století.³⁹

1.2.3 Krizové 9. století pro evropské kláštery a jejich obyvatele

Kromě vytvoření cenného st. gallenského plánu se v 9. století odehrály i negativní události, které ovlivnily fungování snad všech klášterů a řádů. Území Evropy se totiž ocitlo pod množstvím nájezdů, rabování a plenění, čemuž se nevyhnuly ani církevní stavby. Irsko a Anglii sužovali zejména Normané a zbytek Evropy čelil nájezdům vikingů a Saracénů.⁴⁰

Klášterní stavby byly jedním z hlavních cílů plenitelů, což bylo způsobeno tím, že se v klášterech nacházelo nemalé množství peněz a jiného bohatství. Kromě peněžního obnosu se plenitelé soustředili na různé vzácné kovy, předměty potřebné k vykonávání liturgie nebo oltářní předměty či dokonce cenné knihy se zlatnickými úpravami. Jistá obnaženost klášterních celků, jež se nacházely daleko od městských hradeb, donutilo jejich obyvatele vzdát se konventu a uprchnout do měst. Tento zoufalý akt zapříčinil úpadek mnišského řádu jak po materiální, tak i duchovní stránce. Strádání mnišských řádů pominulo až v polovině 10. století, kdy normanské nájezdy ustoupily a mohla nastoupit takzvaná klášterní reforma.⁴¹

Ve zmíněných dobách nájezdů nedocházelo pouze ke ztrátě majetku, ale i k újmě na životech měšťanů a klášterních mnichů. K úplnému vyvraždění mnichů v kláštře došlo

37 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 52–53.

38 [Srov.] tamtéž, s. 53.

39 [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění/3*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1988, s. 212. Světové umění, sv. 99.

40 [Srov.] LAWRENCE. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 83.

41 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 72–73.

například roku 883. Došlo k vypálení kláštera Monte Cassino, kam se život navrátil až po dlouhých šedesáti letech.⁴²

Výrazný problém se na přelomu 9. a 10. století týkal i římského biskupství a jeho fungování. Jednalo se o rozsáhlý úpadek biskupství v době takzvaného století temna.⁴³ Tuto situaci zapříčinil zásah římské aristokracie do struktury církevní instituce. Vliv římské aristokracie byl patrný zejména ve vedení města a v ovlivňování papežských voleb. Šlechta tudíž získala významnou moc. Mohla jmenovat většinu papežů z vlastní vůle a mohla tedy ovládat jejich počínání a rozhodování. Toto ovládnutí římských biskupů vedlo k jejich mravnímu a společenskému selhání.⁴⁴

Další událostí v rámci konce 9. a začátku 10. století bylo to, že se kláštery začínaly stavět i v hlavnějších městech, a to především na území Byzantské říše, ale nejen tam. Jedním z prvních byl klášter svatého Lazara, který nechal vystavět císař Lev VI. poblíž svého paláce. Taktéž vládce Roman I. Lakapenos založil klášter Myrelaion nedaleko městského paláce. Klášter byl postaven v rozmezí let 920 a 922 a jeho hlavní cihlový chrám stojí dodnes.⁴⁵ Dnes je ovšem tento chrám znám pod názvem Bodrumská mešita, která se nachází v tureckém Istanbulu. Původně to býval pravoslavný klášter, jehož název Myrelaion byl řeckého původu.⁴⁶ Jedním z hlavních důvodů, proč se klášterní budovy začaly objevovat i ve městech a poblíž panovnických paláců, bylo to, že se kláštery staly centrem vzdělanosti a tudíž důležitým prvkem ve společnosti.

1.2.4 Obnova asketického života a křesťanských klášterů

I přes okolnosti, které poznamenaly římské biskupství a fungování klášterů po celé Evropě, mohl být počátek desátého století spojen s významnou událostí v pozitivním slova smyslu. Klášterní stavitelství totiž zaznamenalo výrazný rozkvět v rámci klášterní reformy.

Klíčové bylo rozhodnutí akvitánského vévody Viléma III., který nechal roku 909 založit klášter, s čímž mu pomáhal opat Bernon. Založení se týkalo kláštera v Cluny. Zprvu šlo o údolí

42 [Srov.] LAWRENCE. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 83.

43 Temné století probíhalo po rozpadu franské říše a za vlády Hadriána II. Jednalo se především o konec 9. a celé 10. století.

[Srov.] WIKIPEDIE. Temné století. *Wikipedie* [online]. 2016-08-14 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Temné_stolet%C3%AD

44 [Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 123.

45 [Srov.] CHÂTELET a GROSLIER. *Světové dějiny umění*, s. 210.

46 [Srov.] WIKIPEDIA. Bodrum Mosque. *Wikipedie* [online]. 2018-02-24 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Bodrum_Mosque

s řekou Grosne, kterého se vévoda Vilém III. nechtěl vzdát, jelikož se jednalo o oblíbený prostor určený k lovu zvěře. Nicméně opat Bernon přesvědčil vévodu slovy: „*Co ti, ó vévodo, lépe poslouží při posledním soudu – modlitby mnichů nebo štěkot ohařů?*“⁴⁷ Klášter v Cluny pod vedením opata Bernona se stal ikonou v dobách klášterní reformace, kde se usilovalo o obnovu řádového života. V případě clunyjského kláštera byla obnova vedena podle řehole svatého Benedikta z Nursie a jejím řádným dodržováním.

Výjimečnost tohoto kláštera pramenila zejména z vlastnosti autonomie kláštera, díky které nebyl konvent závislý na žádné světské osobě či její moci. O to se postaral vévoda Vilém III., přičemž zanechal písemné rozhodnutí o svobodném zvolení hlavy kláštera. Následně pak přenechal klášter svatému Petru, aby ani Vilém III. neměl vliv na rozhodování týkající se vnitřních záležitostí kláštera. Tento nezvyklý akt Viléma měl jisté nevýhody. Klášter se totiž ocitl bez světské ochrany. To bylo kompenzováno tím, že se klášter mohl těšit z ochrany římského papeže.⁴⁸

V 10. století byl taktéž zaznamenán prudký rozmach klášterních, respektive celkově církevních staveb. Docházelo k obnově a opravám poničených klášterů, ale vznikaly i nové. Jedním z nich byl například již zmíněný benediktinský klášter v Cluny. Ten se stal nejvýznamnějším prvkem klášterní reformy. Mnozí z měšťanů měli velký zájem o nápravu svého života, tudíž kláštery neměly nouzi o zájemce do řad řádových bratrů či sester.

1.2.5 Cluny jako vzor obnovy benediktinského řeholního řádu

Z původní stavby kláštera v Cluny, přezdívaným divem středověku, se dochovalo jen několik fragmentů. Přičemž za dobu existence tohoto klášterního celku byly provedeny celkem tři rozsáhlejší přestavby, které budou dále zmíněny.

První klášterní stavba vysvěcená roku 927, označena jako Cluny I, bývala spíše skromnější kostelní stavbou obdélníkového půdorysu s jednou lodí. Mezi léty 955 a 981 proběhla druhá etapa přestavby, pojmenovaná jako Cluny II (viz Přílohy I., obr. 2–3). Tento klášterní kostel byl roku 1118 částečně rozebrán kvůli stavbě Cluny III (viz Přílohy I., obr. 4–5), přičemž úplného zániku se dočkal v 17. století. Vrchol oblíbenosti tohoto kláštera sahal až do 12. století, až do doby, kdy začaly přicházet nové mnišské řády.⁴⁹ Podoba a rozmístění jednotlivých budov tohoto kláštera byla podrobně zaznamenána v textech ještě před rokem

47 LAWRENCE. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 84.

48 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 75.

49 [Srov.] CHÂTELET a GROSLIER. *Světové dějiny umění*, s. 266.

1042. Jednalo se o sbírky též zvané *consuetudines*, ve kterých byl mimo jiné popsán denní rozvrh činností řádu v klášteře nebo soupis bohoslužeb a modliteb.⁵⁰

Jen pro představu, dormitář byl postaven o délce 53 metrů a prosvětlen byl 97 okny. V Cluny II se snad poprvé vyskytl společný hospic, kde byly dohromady ubytovány ženy i muži. Konvent dále obsahoval společný refektář, parní lázně, noviciát, zlatnickou dílnu, pekárnu nebo 38 metrů dlouhý dílenský dům pro vykonávání různých řemesel.⁵¹ Některé stavební prvky kláštera Cluny II byly použity i na jiných církevních stavbách. Podle výzkumů se jednalo o použití vystupujícího transeptu se sanktuárium⁵² a s chóry na vnější straně, což se stalo modelem pro vybudování kostela Payerne (viz Přílohy I., obr. 6) a Romainmotier.⁵³ Nutno podotknout, že podle uspořádání klášterních budov bylo Cluny II pravděpodobně postaveno dle půdorysného plánu kláštera St. Gallen, kromě umístění kapitulní síně. V případě plánu St. Gallen se nacházela na severní straně konventu, kdežto u kláštera Cluny II byla na straně východní.

Ke konci 11. století, konkrétně roku 1088, se započalo s výstavbou nového klášterního kostela Cluny III, jehož budování trvalo do roku 1131. K definitivnímu zániku opatství Cluny III došlo po průběhu Velké francouzské revoluce, která se odehrála mezi léty 1789 a 1799. Nicméně podoba a uspořádání tohoto kláštera, podobným způsobem jako u kláštera Cluny II, se dochovala prostřednictvím nákresů a architektonických plánů. Při stavbě Cluny III byl snad poprvé použit lomený oblouk, například pro zaklenuť hlavní lodě. Nebo také bylo prvně využito vnějšího opěrného systému. Tyto dva použité architektonické prvky byly do budoucna stěžejní především pro gotickou architekturu.⁵⁴

V dobách středověku se jednalo o nejmohutnější klášterní komplex a vzhledem k jeho provedení může být považován za jednu z nejvýznamnějších prací evropského architektonického umění. Co se týká celkových rozměrů, Cluny III předčil až chrám svatého Petra v Římě. Stavba kostela Cluny III nesporně ovlivnila i řadu staveb západní Evropy. Zjevně shodné architektonické tvarosloví bylo použito například v případě klášterního kostela Paray-le-Monial (viz Přílohy I., obr. 7) nebo kostela La Charité-sur-Loire (viz Přílohy I., obr. 8), kde byl uplatněn chór s věncem kaplí či zřetelný obloučkový vlys spolu se sdruženými okny.

50 [Srov.] LAWRENCE. *Dějiny středověkého mnišství*, s. 110.

51 [Srov.] CHÂTELET a GROSLIER. *Světové dějiny umění*, s. 266.

52 Uzavíratelný výklenek v levé části presbyteria určen pro ukládání nádoby s hostiemi, často s kamenickou výzdobou.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 86.

53 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 82.

54 [Srov.] tamtéž, s. 82.

Samotná stavba kostela Cluny III se uskutečnila severně od kostela Cluny II. V době úplného dokončení stavby byl kostel řešen jako pětiodní bazilika se dvěma transepty a zakončena dvouvěžovým západním průčelím a trojlodním nartexem.⁵⁵ Hlavní loď přetřel velký transept se třemi věžemi, přičemž nad křížením byla největší věž čtvercového půdorysu se stanovou střechou a dvě menší osmiboké věže, každá v závěru transeptu. Na bocích transeptu byly čtyři apsidy směřující na východ a dvě malé čtvercové věže. Malý transept s jedinou zvonicí bez okenních otvorů byl postaven na východ od velkého transeptu a lemován šesti apsidami. Chór, který zakončoval klášterní kostel, obsahoval ochoz a dalších pět paprskovitě usazených apsid.

Takový způsob zakončení klášterního kostela bylo možné spatřit u již přestaveného klášterního kostela svatého Martina, který pocházel z počátku jedenáctého století. Chór s ochozem a s radiálně uloženými kaplemi byl taktéž použit v první čtvrtině 11. století v kostele svatého Filiberta v Tournus (viz Přílohy I., obr. 9).⁵⁶

Interiérová část Cluny III. byla osazena trojdílným etážovitým členěním stěn. V prvním stupni byly mezilodní arkády s lomenými oblouky. Druhý stupeň zastupovaly slepé trojdílné arkády zakončené římsou. Třetí a poslední etáž obsahovala románská okna taktéž zakončena římsou. Ve vnitřních prostorách byly k vidění pozůstatky antické architektury, které byly použity v podobě sloupů s korintskými hlavicemi a kanelovanými pilastry.⁵⁷ Jak bylo již zmíněno, do dnešních dob se dochovala jen nepatrná část klášterního kostela. Přičemž setrvala pouze jižní část malého a velkého transeptu s osmibokou věží.

1.2.6 Příchod nových mnišských řádů a jejich klášterního stavitelství

Nejenže 12. století bylo ve znamení vrcholu clunijského řádu, ale i příchodu nových mnišských řádů. Mezi nově vznikající mnišské řády evropského křesťanství patřily například řády žebravé neboli mendikantské, rytířské a další. V této kapitole budou zmíněny a definovány tři vybrané mnišské řády a jejich odlišnosti nejen v klášterní architektuře.

Kromě reformovaného benediktinského řádu by za pozornost jistě stál nově založený mnišský řád cisterciáků. Za zrodem stál svatý Robert, opat z Molesme, který založil klášter

55 Nartex byl oddělený prostor pro katechumeny, nepokřtěné, sloužící jako předsín na západní straně baziliky.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 68.

56 [Srov.] CHÂTELET a GROSLIER. *Světové dějiny umění*, s. 273.

57 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 82.

ve francouzském Cîteaux, latinsky cistercium. Od centrálního kláštera v Cîteaux se dále odvíjely záhy založené dceřiné kláštery. Například v roce 1113 byl založen klášter v La Ferté, dále roku 1114 v Pontigny (viz Přílohy I., obr. 10) a roku 1115 v Clairvaux a Morimond.⁵⁸ Tento mnišský řád se stal velmi oblíbeným a záhy se rozrostl. Koncem 12. století bylo zaznamenáno asi pět set dceřiných cisterciáckých klášterů. Ačkoliv se jednalo o nový řád, víceméně vycházel z již zavedeného a známého benediktinského řádu. Dalo by se říci, že šlo o jeho reformu a snahu o navrácení k přísnému zachovávání benediktinské řehole.

Změnou neprošla pouze samotná řehole, ale proměny se dočkala i architektura. Co se týká architektury, zřejmě nejmarkantnější změnou bylo odmítnutí sochařské, malířské a okenní výzdoby. Cisterciácká architektura se stala chladnou s jednoduchými liniemi. Důvodem bylo zamezit rozptýlení mnichů v klášteře, aby nic nerušilo jejich pozornost a koncentraci mířenou k Bohu.⁵⁹

Cisterciácká architektura nebyla jen o strohosti a odmítání zdobných prvků. Jeden z mála předpisů cisterciáků jasně ustanovoval pravidla týkající se vybavení interiéru kostela a kláštera. „Podle první kroniky řádu, *Exordium parvum* (před r. 1119), se cisterciáckým stavbám zakazuje vše, co vede k superbii (pýcha, hrdost) a *superfluitas* (nadbytek, bohatství). Kromě toho zakazuje ustanovení generální kapituly z roku 1123/24 sochy a obrazy v kostelech a klášterních prostorách s výjimkou polychromovaných křížů.“⁶⁰ Další výjimka se vztahovala na knižní malbu, která v klášteřích vznikala jako zakázková práce, což byl případ opata Stephana Hardinga v Cîteaux. Cisterciácké kláštery byly charakteristické i tím, že se v jejich bezprostřední blízkosti nenacházela žádná vysoká kamenná věž. Způsobil to zákaz, který byl vydán roku 1157. Kamenná věž by totiž znamenala přítomnost superbie.⁶¹

Konvent cisterciáků žil přísně uzavřeným způsobem, přesto vycházel z konventu benediktinů. Mimo jiné, při výstavbě cisterciáckých klášterů bylo zjevně použito stejného dispozičního plánu, podle kterého byl postaven klášter St. Gallen.⁶² Na počátku 30. let 12. století byly formulovány statuty, požadavky, ohledně vzniku cisterciáckého kláštera. Zmiňovaly se například o tom, že nově vystavěné kláštery by měly být zřizovány výhradně v osamocené krajině. Tohoto požadavku bylo možné dostát jen zřídka, jelikož například Čechy byly poměrně hustě osídlenou oblastí. Ovšem nepochybně dodrženu myšlenkou bylo, že veškeré stavby

58 [Srov.] CHÂTELET a GROSLIER. *Světové dějiny umění*, s. 287.

59 [Srov.] VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, s. 43.

60 KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 179.

61 [Srov.] tamtéž, s. 179.

62 [Srov.] PIJOAN, José. *Dějiny umění/4*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1988, s. 12. *Světové umění*, sv. 100.

týkající se konventu musely stát za hranicí, kterou určovala klauzurní zeď. Již zmíněné statuty hovořily i o samotném procesu zahájení výstavby. Nejprve totiž měly být vybudovány nejnútnejší prostory, které byly určeny pro potřebu dvanácti mnichů a opata. Do nejpotřebnějších staveb spadala svatyně, dormitář, refektář nebo také obydlí pro příchozí hosty a vrátného.⁶³

Vzhled cisterciáckého středověkého kláštera se snad nejlépe dochoval v případě konventu německého Maulbronn ve Württenbersku (viz Přílohy I., obr. 11), který byl založen roku 1147. Do západní části areálu byly umístěny hospodářské budovy spolu s opatstvím. Východní část vyplňoval klášterní kostel s konventem.⁶⁴ V Čechách se významnou cisterciáckou stavbou stal klášter ve Zlaté Koruně (viz Přílohy I., obr. 12) nebo ve Vyšším Brodě (viz Přílohy I., obr. 13).

Neméně důležitým v historii křesťanství se stal řád johanitů neboli maltézských rytířů. Tento řád se zrodil v jeruzalémském opatství v Santa Maria Latina, když byl roku 1154 uznán papežem, avšak jeho kořeny sahají až k roku 1080, kdy byl italskými kupci založen špitál. Členy tohoto řádu nebyli jen kněží, ale i bratři ošetřovatelé a rytíři, kteří sloužili jak zbraní, tak i ve špitálu.⁶⁵ Bratrstvu johanitů šlo především o zprostředkování péče chudým a nemocným lidem. Poskytování lékařské péče se ani zde neobešlo bez nějakého funkčního řádu nebo pravidel. Řád johanitů fungoval na základě řeholního života podle svatého Augustina, ke kterému se připojila některá pravidla templářského řádu. Ovšem na prvním místě byla vždy, jak bylo již zmíněno, služba chudým a nemocným.⁶⁶

V případě johanitů se jednalo o dosti silný rytířský řád, který se rychle rozšiřoval po Evropě. Na území Německa johanité zbudovali své první komendy⁶⁷ již roku 1153. Jejich působení bylo zaznamenáno i v Čechách, což bylo v Praze na Malé Straně mezi lety 1158 a 1169. Další johanitské komendy byly stavěny například ve Strakonících, Horažďovicích nebo v Kladsku. V případě johanitských staveb na území Čech se jednalo, oproti templářským stavbám, spíše o méně opevněné komendy. Nicméně snad nejmohutnější stavbou johanitů se stala pevnost Crac des Chevaliers (viz Přílohy I., obr. 14) na Blízkém východě, kterou obdrželi darem od hraběte z Tripolisu. Dalším významným stavením byl hrad Margat.⁶⁸ Tyto stavby

63 [Srov.] VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, s. 41.

64 [Srov.] tamtéž, s. 41.

65 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 247.

66 [Srov.] SUCHÁNEK, a DRŠKA. *Církevní dějiny, antika a středověk*, s. 253.

67 Jednalo se o středověké rytířské sídlo, které zakládali například křižovníci, templáři a samozřejmě i johanité.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 47.

68 [Srov.] ŠKVRŇÁK, Jan. Johanité. *Středověk* [online]. 2005-08-23 [cit. 2018- 03-23]. Dostupné z:

pevnostního charakteru se na první pohled zcela lišily například od klášterů cisterciáků, benediktinů nebo dominikánů. I přes fortelný ráz johanitské architektury se jednalo o plnohodnotný klášterní celek, kde nechyběly žádné části konventu. Dalo by se říci, že dvanácté století znamenalo vznik a rozvoj mnoha řeholních řádů, nejen těchto výše zmíněných.

Dalším novým řádem, avšak založeným až v roce 1534, se stal řeholní řád římskokatolických jezuitů nebo také Tovaryšstvo Ježíšovo. Řád byl založen Ignácem z Loyoly a schválen byl papežem Pavlem III. až roku 1540. Tento řád se stal zcela odlišným například od výše zmíněných cisterciáků nebo johanitů. Členové jezuitského řádu byli oproti jiným řádům zcela oddáni podřízenosti vůči hlavě římskokatolické církve, tedy papeži. Dále se řádoví bratři museli vzdát chórového zpěvu či řeholního oděvu, což bylo pro ostatní mnišské řády charakteristické. Typická byla i prakticky neustálá misionářská aktivita a angažovanost do zakládání nových staveb. Do Čech se jezuitský řád dostal prostřednictvím Petra Canisia roku 1556, který se usídlil nejprve v Praze. Další jezuitské stavby poté vznikaly například v Českém Krumlově (viz Přílohy I., obr. 15), Brně, Chomutově, Plzni a Brně.⁶⁹

Jezuitské klášterní stavení se obecně odlišovalo tím, že budovali zpravidla nové řádové stavby, jen výjimečně v rámci provizorního provozu řádu obývali starší již vystavěné budovy. U jezuitů se v rámci klášterního celku užíval pojem kolej namísto konventu. Ve většině případů se jezuitská kolej nepodobala konvenčním klášterům dle klášterního vzoru St. Gallen, který byl charakteristický především čtvercovým rajským dvorem s křížovou chodbou. Kolej se tedy obešla bez čtvercového rajského dvora, přičemž byla stavěna jako jediné podélné křídlo s dlouhou propojovací chodbou.

Byly zde i jisté instrukce, jak by měla jezuitská kolej vypadat. Řádové stavby měly být stavěny ve znaku jednoduchosti, čistoty a funkčnosti. Použitým materiálem ani stylovými tendencemi neměly koleje nikterak ohromovat své okolí. „*Nebyly totiž stavěny, podle slov generála, ani pro slavnosti, ani proto, aby byly obdivovány.*“⁷⁰

Rozšíření jezuitských klášterů proběhlo zejména v 16. a 17. století. V rámci těchto dob jezuité hojně stavěli své klášterní kostely zejména dle vzoru architekta Vignoly a jeho raně barokního kostela Il Gesù (viz Přílohy I., obr. 16), který byl vystavěn roku 1568 až 1580 v Římě.⁷¹ Tedy podle tohoto vzoru jezuité stavěli jednodušší kostely s nižšími postranními

<http://www.e-stredovek.cz/view.php?cislocianku=2005082306>

69 [Srov.] IENCYKLOPEDIÉ. Jezuité. *iEncyklopedie* [online]. 2007-05-27 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.iencyklopedie.cz/jezuite/>

70 VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 76.

71 [Srov.] HEROUT, Jaroslav. *Století kolem nás: přehled stavebních slohů*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1961, s. 133.

kaplemi, které byly často propojené. Ovšem oproti kostelu Il Gesù byl jezuitský kostel doprovázen dvouvěžovým průčelím s masivními římsami.

Tyto architektonické principy byly použity například při výstavbě jezuitské koleje v Římě, v italštině Collegio Romano (viz Přílohy I., obr. 17), která byla vystavěna v letech 1582 až 1585 architektem Giuseppem Valerianim.⁷² Taktéž jednolodní kostel s dvouvěžovým průčelím a bočními kaplemi byl postaven v Jihlavě při svatém Ignáci z Loyoly (viz Přílohy I., obr. 18). Jak bylo již zmíněno, absence rajskeho dvora byla způsobena tím, že jezuitská kolej byla často stavěna jako jedno dlouhé křídlo. Jednou z takto provedených staveb byla kolej v Kutné Hoře (viz Přílohy I., obr. 19), která byla postavena po boku gotické katedrály.

Klášterní stavitelství v rámci Evropy zaznamenalo největší rozkvět přibližně do 16. století. V pozdějších dobách se jejich význam vytrácel, což nezachránil ani zásah rekatolizace. Vybrané nejvýznamnější historické události týkající se křesťanských klášterů byly již výše popsány. Jejich následným vývojem se tato práce nebude již dále zabývat. Přičemž v další podkapitole bude jen krátce zmíněn historický vývoj klášterní architektury na území Čech, čímž bude zakončen souhrnný popis historického vývoje křesťanských klášterů.

1.2.7 Příchod klášterních staveb do Čech

Na území Čech proniklo klášterní stavitelství až v sedmdesátých letech 10. století společně s nástupem biskupství. Prvenství si mohl připsat zřízený klášter benediktinek u kostela svatého Jiří, který se nacházel na Pražském hradě. Tento klášter vedla abatyše⁷³ Mlada Marie z rodu Přemyslovců, v němž dívky z knížecího dvora nalézaly útočiště. Byl to jediný klášterní celek na území Čech po dobu sto sedmdesáti let až do té doby, kdy se svatý Vojtěch z rodu Slavníkovců zasloužil o založení prvního mužského kláštera v Břevnově roku 992-993 (viz Přílohy I., obr. 20).⁷⁴

V průběhu 12. století se objevily nové mnišské řády, což znamenalo i prudký vzestup klášterních staveb. Čechy zaznamenaly příchod například cisterciáckého řádu již v roce 1142, když cisterciáčtí mniši obsadili sedlecký klášter u Kutné hory (viz Přílohy I., obr. 21), na němž byl vytvořen věnec chórových kaplí podobně jako u kláštera v Cluny. Přičemž zakládání

72 [Srov.] HALL, Marcia B. *Rome*. 1. vyd. New York, NY: Cambridge University Press, 2005, s. 266.

73 Abatyše byla matkou představenou, která řídila ženský klášter.

[Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 710.

74 [Srov.] tamtéž, s. 14.

cisterciáckých klášterů na území Čech probíhalo až do 14. století.⁷⁵

S velkým rozvojem měst na počátku 13. století začaly do Čech přicházet další mendikantské řády. Byli to především dominikáni a minorité, kteří při zakládání nových měst obdrželi místo na kraji městských hradeb, kde mohli zbudovat svůj konvent. Jelikož působení mendikantských řádů mělo kladný vliv na expanzi charitativní činnosti spojené s péčí o chudé a nemocné, jejich kláštery se záhy rozšířily.⁷⁶

Zakládání klášterů výrazně ustrnulo po smrti Karla IV., to znamená po roce 1378. Této situaci dále nepřispělo ani časté kritizování církve a ani to, že velká řada řeholních řádů procházela hospodářskou krizí. Zanedlouho se objevilo morální a duchovní selhání některých křesťanských komunit. K tomu se přidaly útočná tažení na městské, ale i venkovské kláštery. Celý proces úpadku probíhal již za života Jana Husa, za rozbourané situace spojené s nástupem Zikmunda Lucemburského na trůn. Ovšem snad největší ořes zaznamenal křesťanský katolický život s příchodem ničivých husitských válek.⁷⁷

V důsledku husitských válek bylo rozvráceno nebo zničeno velké množství klášterů. Ale nebyly zničeny všechny, světlou výjimkou byl dominikánský klášter Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích, ten se husitům nepodařilo dobýt. Klášter měl totiž velkou oporu v převážně katolicky založených měšťanech a v silném zdivu městských hradeb. Podobným způsobem se tyto těžké časy podařilo přečkat i jiným dominikánským konventům, například klášteru v Chebu, Plzni a Litoměřicích. Byly zde i takové konventy, které se podařilo později obnovit. Například v druhé polovině 15. století byla obnovena funkce konventu v Klatovech a nymburský klášter se podařilo přivést k životu až roku 1667.⁷⁸

Křesťanská klášterní kultura opět pocítila volnost teprve v první polovině 17. století a to prostřednictvím pobělohorské doby, kdy probíhala rozsáhlá rekatolizace. Tento rozkvět však platil pouze pro následovníky římskokatolické církve, například pro jezuitský řád. To však netrvalo příliš dlouho a s koncem 18. století nastoupila vláda císaře Josefa II., s čímž byla spojena doba rakouského osvícenství. Pro klášterní stavby byly nejvíce bolestné zejména Josefovy reformy. Po vydání reforem poručil císař Josef II. zakázat vybrané řády a mnoho

75 [Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 14.

76 [Srov.] SEEMANN, Pavel. *Historie řeholního života v českých zemích. Církevní mapy* [online]. 2016 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.cirkevnimapy.cz/cirkev-v-ceskych-zemich/historie-reholniho-zivota/>

77 Husitské války probíhaly od roku 1519 do 1434. Jednalo se o spor mezi husity a Zikmundem Lucemburským.

[Srov.] WIKIPEDIE. *Husitské války*. *Wikipedie* [online]. 2018-04-10 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Husitské_války

78 [Srov.] KOVÁŘ, Daniel a Roman LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*. 1. vyd. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017, s. 103. *Miscellanea*, sv. 18.

klášterů nechat zrušit. Zrušeny byly především ty kláštery, které se nejevily jako prospěšné pro společnost. Výjimku tvořily kláštery věnující se charitě, ošetřování nemocných nebo školství. Zrušené kláštery se posléze využívaly jako skladiště, věznice, pracovní prostory, špitál nebo jako kasárny.⁷⁹ Jedním z případů takto znehodnocených klášterů se stal dominikánský klášter svaté Máří Magdalény na Malé Straně v Praze.

1.3 Řád dominikánů

V této podkapitole budou uvedeny charakteristiky týkající se dominikánského řeholního řádu. Zmíněn bude historický kontext vzniku, priority tohoto žebravého řádu a také budou připomenuty odlišnosti cisterciáckého řádu. Dále budou popsány vybrané české, ale i zahraniční klášterní stavby řádu dominikánů.

Ještě před definováním architektury dominikánského řádu, by bylo náležité zdůraznit, že kláštery byly často vytvářeny podle jiných architektonických vzorů a tudíž nevznikaly nikterak ojedinělé nebo charakteristické klášterní celky, jako tomu bylo například u cisterciáků či benediktinů. Vzhledem k tomu, že žebravý řád dominikánů nedisponoval majetkem ani jiným bohatstvím, byl přirozeně závislý na fundační činnosti bohatých osob, které nepochybně mohly zasahovat a ovlivňovat výsledný vzhled klášterního celku.

1.3.1 Kontext vzniku a organizace řádu

Celý příběh mendikantského neboli žebravého řádu dominikánů začal v roce 1170, když se ve Španělské Kastilii narodil Dominik Guzmán, později nazván svatým. Poté, co prošel kněžským vzděláním ve Valencii, se roku 1195 stal členem řeholního kanovníckého řádu reformovaného kláštera v Osmě.⁸⁰ Zde se svatý Dominik poprvé setkal s biskupem Diegem, se kterým absolvoval misionářské výjezdy například do jižní Francie, kam byli vysláni papežem Inocencem III. Svatý Dominik strávil své poslední dny v Bologni a roku 1221 zde zemřel. Pohřben byl v kostele San Domenico v Bologni.⁸¹

Dominikánský řád neboli řád otců kazatelů, latinsky Ordo fratrum praedicatorum, byl

79 [Srov.] GOGO. Kláštery, jak je možná neznáte. *Odborný portál pro cestovní ruch* [online]. 2006-12-13 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.icot.cz/klastery-jak-je-mozna-neznate/>

80 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 294.

81 [Srov.] PIJOAN. *Dějiny umění/4*, s. 12.

přiját a schválen papežem Inocencem III. roku 1216.⁸² Nejednalo se o první pokus, svatý Dominik přistoupil se snahou o uznání řádu již dříve, avšak neúspěšně. Více méně byl svatý Dominik donucen položit základy řádu na řeholi svatého Augustina.

Členové řádu kladli velký důraz nejen na teologické vzdělání. Byl to totiž klerikální řád, který se soustředil na tříbení ducha prostřednictvím studia, chórové modlitby a kazatelské činnosti, čímž se lišili od františkánů.⁸³ Také díky tomu, že dominikáni tak lpěli na vzdělávání, dostalo se jejich působení až na katedru teologie univerzity v Paříži, kde později působili významné osobnosti, jako byli například katoličtí filozofové a teologové Albert Veliký a Tomáš Akvinský.⁸⁴ Vliv dominikánů byl takový, že zakládali vlastní univerzity, například v Římě nebo Manile. V předhusitských dobách působili dokonce na univerzitě v Praze.⁸⁵

Dalším velkým rozdílem dominikánů oproti benediktinskému nebo františkánskému řádu bylo zbavení se pracovních činností, které byly nahrazeny žebravým způsobem života a kazatelskou činností.⁸⁶ Sice se dominikáni vzdali manuální práce, ale v konventu musel být přece jen někdo, kdo by tuto práci zastal. K tomu sloužili přijímaní laičtí bratři neboli konvršové, kteří často zastávali činnosti kostelníka nebo sloužili jako doprovod na cestách kazatele. Tito laičtí bratři měli možnost společného soužití s řádovými kleriky a mohli se účastnit i společných chórových modliteb. U cisterciáckého řádu se oproti tomu konvršové a mniši museli stravovat a nocovat v oddělených prostorách konventu.⁸⁷

Chudoba byla vyžadována po každém členovi řádu a znamenalo to vzdát se veškerého majetku. Jejich jediným způsobem jak si obstarat a uspokojit potřeby týkající se živobytí nebo materiální stránky bylo získání almužny nebo žebrání. Odtud vzešlo přívlastko žebravý řád. Jediná výjimka se týkala vlastnictví knih.

Po roce 1220 v Bologni byla přijata zásada ohledně apoštolské chudoby, která byla podle vzoru menších bratří.⁸⁸ Ti však chudobu chápali poněkud jiným způsobem a nebyli tak důslední. „V roce 1425 povolil papež Martin V. jednotlivým konventům nabývat nemovitý

82 [Srov.] BLASCHKE. *Záhadný středověk*, s. 50.

83 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 294.

84 [Srov.] BLASCHKE. *Záhadný středověk*, s. 49.

85 [Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 118.

86 [Srov.] RAJLICH, Jan. Dominikáni. Sv. *Dominik* [online]. 2010-02-15 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.dominik.cz/dominikani.html>

87 [Srov.] KRÜGER, TOMAN a BEDNORZ. *Řády a kláštery*, s. 297.

88 Řád menších bratří, též latinsky Ordo Fratrum Minorum, byl součástí žebravého řádu františkánů, který byl založen roku 1209 svatým Františkem z Assisi. Jako dalším označením členů menších bratří bylo například observanté, spirituálové, františkáni, bosí františkáni nebo v různých částech Evropy také jako bernardiní či reformáti. Podobně jako dominikáni se věnovali misijní a kazatelské činnosti.

[Srov.] WIKIPEDIE. Řád menších bratří. *Wikipedie* [online]. 2017-10-23 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Řád_men%C3%ADch_bratř%C3%AD

*majetek a v letech 1475 a 1477 papež Sixtus IV. toto povolení rozšířil na celý řád. Zůstal však zachován požadavek osobní chudoby členů.*⁸⁹

Co se týká vedení řádu, vedoucí pozici zastával takzvaný magistr řádu neboli generál. Ten byl pravidelně po devíti letech volen generální kapitulou. K vykonávání své služby si generál mohl přizvat osm až deset spolupracovníků. V jednom konventu mělo být alespoň šest členů řádu a z toho měli být čtyři kněží. Vedení dominikánského konventu měl vykonávat převor, který mohl být zvolen maximálně dvakrát po třech letech. Další důležitou osobou v konventu měl být například lektor, který se staral o vzdělávání členů konventu; dále syndik, ten měl na starosti správu majetku, a v neposlední řadě i superior, který vedl menší dům.⁹⁰

K řádu neodmyslitelně patřil specifický oděv dominikánských mnichů, který členy řádu jasně diferencoval od okolního světa, čímž dával najevo jejich sounáležitost k řádu. Současně bylo toto mnišské roucho symbolem zasvěceného života Bohu. Řeholní hábit bílé barvy byl doplněn koženým páskem, na kterém byl zavěšen růženec. Bílý oděv byl doplněn o škapulír⁹¹ a černý plášť s kapucí.⁹²

1.3.2 Stavebnictví dominikánů a vybraná architektura

V této kapitole se práce zaměří na obecnou charakteristiku stavitelství dominikánského žebrového řádu. Na základě zjištěných architektonických specifíků dominikánského řádu pak budou v závěru kapitoly zmíněny vybrané tři klášterní stavby téhož řádu.

U dominikánských klášterů bylo důležité a specifické jejich umístění. Byly totiž stavěny primárně ve vnitřních prostorách městských hradeb. Stávaly se tak součástí městského celku, nikoli jak tomu bylo u cisterciáckých klášterů, které měly být budovány v odlehlých krajinách mimo města. „*Nežili v ústraní, ale snažili se udržovat styky s obyvateli měst, aby na ně mohli působit v duchu křesťanství.*“⁹³ Z toho vyplývá, že dominikánští řeholníci se ubírali do centra města přímo za laickým měšťanstvem. Jak bylo již zmíněno, dominikánské kláštery byly součástí města, a proto nemohli vlastnit větší množství zemědělské půdy, například jako kláštery cisterciácké. Primární funkce klášterů, jak cisterciáckých tak dominikánských, se tedy

89 VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 118.

90 [Srov.] tamtéž, s. 118.

91 Jedná se o pruh látky zasvěcený řádu Panny Marie. Škapulír měl otvor na hlavu a sahal přes prsa a záda až pod kolena vpředu i vzadu.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 43.

92 [Srov.] RAJLICH, Jan. *Dominikáni*. Sv. *Dominik* [online]. 2010-02-15 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.dominik.cz/dominikani.html>

93 PIJOAN. *Dějiny umění/4*, s. 109.

neodlišovala, jen u každého řádu volili jiné metody působení. „Kláštery – především cisterciácké – plní vedle funkce kultovní a kulturní také poslání kolonizační. Panovník nebo šlechtic je zakládá v prostředí dosud neosazeném, do něhož je třeba získat obyvatelstvo, které laičtí členové řádu pak naučí obdělávat půdu. Pozemky mají totiž pro feudála cenu jedině tehdy, je-li k nim dědičně připoutána pracovní síla – poddaný.“⁹⁴

Při pohledu na půdorys dominikánského kláštera bylo patrně použito dispozičního prvku trojtraktu. To znamená, že v případě přízemí byly vytvořeny alespoň dvě místnosti, které rozdělovala dlouhá chodba.

Protože středová chodba spojovala většinu místností, mohlo tak docházet k přesunu členů konventu do jiných částí, aniž by narušovali rozpravu a klid například v ambitu. Taktéž se členové řádu mohli nerušeně přemístit ze svých cel přímo do kuchyně či sklepení. Trojtraktové rozčlenění se nejčastěji používalo v prvním patře, ale ani přízemí nebylo výjimkou, ovšem na úkor velmi slabého osvětlení těchto přízemních prostor. Horní středová chodba byla naopak osvětlena mnohem lépe díky pavilónové nástavbě, kam byla umístěna okna oválného tvaru přezdívaná jako volská oka. Nástavba s oválnými okny byla jasně viditelná taktéž při pohledu zvenčí, což charakterizovalo dominikánské konventy především v dobách, kdy probíhala barokní přestavba. V případě dominikánského kláštera Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích k tomuto zásahu došlo přibližně roku 1730. „V konventech tak vznikl velice působivý prostor, vysoký a vždy zaklenutý valeně s výsečemi odpovídajícími jednotlivým oknům.“⁹⁵

Dominikánské stavby nebyly charakteristické přemírou zdobných prvků jak v interiéru, tak exteriéru. Spíše naopak, vzhledem k tomu, že se jednalo o žebravý řád, architektura byla střídmá. Fasádu konventu rozčleňovaly celkem široké lisénové rámce, které mnohdy vedly i přes dvě patra. Dalším charakteristickým prvkem byl například sanktusník⁹⁶, který se nacházel zpravidla na vrcholu střechy přímo nad prostorem presbyteria. Příznačné pro dominikánské stavitelství též bylo použití nezvykle dlouhého presbyteria (viz Přílohy I., obr. 22).

V patře konventu se nacházely zaklenuté a vytápěné cely mnichů, které měly čtvercový tvar, a to kvůli již zmíněné středové chodbě. Podle počtu řeholníků byl vystavěn refektář, který byl většinou umístěn ve východním křídle. Refektář býval zdoben malbou nebo štukem. Zimní

94 HEROUT. *Staletí kolem nás*, s. 22.

95 VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 69.

96 Drobná věžička se zvonkem umístěná nad presbyteriem nebo nad křížením hlavní lodi kostela. Tato malá zvonice sloužila při vykonávání určité části mše, při takzvaném proměňování.

[Srov.] CHODURA, KŘIŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 86.

refektář se vyskytoval spíše jen výjimečně, například v konventu svatého Jiljí v Praze na Starém Městě. Ale i zde je pravděpodobné, že vznikl až v 18. století při pozdějších úpravách.⁹⁷

O založení prvního dominikánského kláštera na území Čech se zasloužili řádoví bratři, kteří byli vysláni z kláštera v Kolíně nad Rýnem. K založení došlo v roce 1224 nebo 1225 v Praze na Novém Městě u svatého Klimenta na Poříčí. Dále se působení dominikánského řádu několikrát přesunulo, například na Staré Město do dnešního Anežského kláštera, ale nejen tam.⁹⁸ Podmínky pro zakládání nových klášterů byly na českém území vcelku příznivé, a to převážně díky nově zakládaným městům, kterých za těchto dob nebylo málo. Dominikánské konventy mohly vzniknout například v Českých Budějovicích, Hradci Králové, Chrudimi, Klatovech, Lounech, Písku, Plzni, Turnově nebo v Ústí nad Labem a další.

Mimo jiné se řád dominikánů od počátku nestránil ani ženských klášterů. K založení ženského kláštera dominikánek došlo nedaleko Carcassonne v Prouille již roku 1206. Klášter vznikl za spolupráce svatého Dominika a devíti katarských žen, které se obrátily na křesťanský způsob života. Tento klášter dominikánek se tak stal prvním klášteřem založeným svatým Dominikem.⁹⁹

1.3.2.1 Klášterní kostel sv. Máří Magdalény na Malé Straně

Malostranský konvent při kostele svaté Máří Magdalény se stal jedním z prvních jako útočiště pro řeholníky dominikánského řádu. Jedna z nejstarších písemných zpráv dokládá, že na pozemcích klášterní kapituly byl roku 1329 vystavěn malý kostel. Taktéž bylo poznamenáno, že se u kostelíku vyskytoval konvent magdalénitek, který zde musel stát již dříve. O této stavbě se nedochovaly téměř žádné informace v důsledku jeho zničení za husitských válek. Přežil pouze malý kostelík. Konvent magdalénitek zanikl 21. 6. roku 1420.¹⁰⁰

Nicméně novou vývojovou etapu tato oblast zažila až v roce 1604, kdy zmíněný kostel začali obývat řádoví bratři dominikánů. Stalo se tak kvůli vyhnání dominikánů z Anežského kláštera při kostele svatého Klimenta. Dnes se v těchto místech nachází komplex barokních budov nazvaný Klementinum. Následně se pracovalo na opravě malého kostela a roku 1613 byl celý pozemek věnován dominikánům. Teprve tehdy mohly začít hlavní stavitelské práce kostela a konventu. Hlavní kostel byl provozu schopný až v roce 1677 po dlouhých jednáních

97 [Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 69.

98 [Srov.] tamtéž, s. 118.

99 [Srov.] tamtéž, s. 119.

100 [Srov.] tamtéž, s. 469.

s fundátory. Stavbu dominikánského konventu se podařilo zahájit koncem 80. let 17. století. Začal tak vznikat netradiční konvent s pravoúhlým zakřivením do tvaru písmene L. Jeho základem se stal již přítomný Pernštejnský palác, který tvořil severní část východního křídla. Nejprve však bylo vystavěno jižní křídlo konventu kvůli prostorám potřebným pro řádový život. Tam patřilo refektorium, celý nebo kapitulní sň. K dokončení stavby konventu došlo roku 1709.¹⁰¹

Při výstavbě konventu bylo použito již zmíněného trojtraktního členění podlaží. Dalším významným prvkem barokního kostela svatě Máří Magdalény (viz Přílohy I., obr. 23) se stal lettner. Jednalo se o prvek, který působil jako přepážka mezi oratoří a kněžištěm. V úvodu této kapitoly byla zmíněna možná inspirace v kontextu výstavby dominikánských staveb. Právě proto byl vybrán tento klášterní celek.

Zřejmé převzetí architektonického vzoru lze vyzorovat v případě klášterního kostela svatě Máří Magdalény. Podle dochovaného půdorysu z Dientzenhoferova skicáře se architekt nejspíš inspiroval barokním kostelem svatého Josefa, který patřil pod řád bosých karmelitánů. Kostely byly podobné velikosti a značná shoda byla i v provedení půdorysu.¹⁰² Jinak by se dalo říci, že tyto stavby byly zcela odlišné již svým členěním. Kostel svatě Máří Magdalény byla trojlodní bazilika, kdežto kostel svatého Josefa byl oválný jednolodní.

Působení řádu dominikánů v téměř nově vybudovaném konventu nemělo dlouhého trvání v důsledku reformy císaře Josefa II.. Řád byl roku 1784 rozpuštěn a dále se do tamních prostor již nenavrátil. Konvent se do budoucna stal předmětem četných aukčních prodejů, s čímž souvisela transformace vzhledu jak interiéru, tak exteriéru.¹⁰³

1.3.2.2 Klášterní kostel Povýšení svatého Kříže v Jihlavě

Jak bylo výše zmíněno, dominikánské kostelní stavby se často projevovaly nezvykle dlouhým presbyteriem. Exemplárním případem se stal bývalý dominikánský kostel Povýšení svatého Kříže v Jihlavě (viz Přílohy I., obr. 24).

Pravděpodobné započítí stavebních prací první etapy se datuje přibližně k roku 1260.¹⁰⁴ Dokončení se však dočkal přes vážné požáry až na konci 14. století, když byly vztyčeny čtyři

101 [Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 469.

102 [Srov.] tamtéž, s. 68.

103 [Srov.] tamtéž, s. 497.

104 [Srov.] KUTHAN, Jiří. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města – hrady – kláštery – kostely*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1994, s. 166.

hlavní pilíře.¹⁰⁵ Jako většina dominikánských klášterních staveb i tento klášterní kostel svatého Kříže byl vystavěn v rámci města, a to ve východní části.

Kostel byl vystavěn v trojlodním síňovém uspořádání s dosti dlouhým presbyteriem. Celková délka presbyteria totiž činila téměř 22 metrů. Při pohledu na půdorys bylo presbyterium zaklenuté dvěma šestidílnými klenbami čtvercového půdorysu spolu s rovněž zaklenutým, polygonálně zakončeným chórem. Po zdech presbyteria se tyčily svazkové přípory, které se staraly o tíhu kleneb. Zakončení přípor neslo kalichový tvar doplněný trojlisty nebo prostorově modelovanou palmetou. Průtok světla do dlouhého presbyteria obstarávala vysoká a subtilní okna, dříve s kružbou.¹⁰⁶

V tomto klášterním kostele byly použity některé prvky, které se staly pojítkem s jinými stavbami v téže době. Prvním podobně vyvedeným prvkem se stal ústupkový trojstupňový portál, který se objevil na klášterním kostele v Hradišti nad Jizerou. Konkrétně se jednalo o detail, kdy válcový dřík portálu byl přetát trojicí sloupků po každé straně. Vložené sloupky byly osazeny hlavicemi košovitého a kalichového tvaru s rostlinnými motivy, na kterých ležela drobná vodorovná římsa. V druhém případě se jednalo o použití negativní profilace. Tento prvek byl v českých zemích použit ve větší míře až při zrodu cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně. V kostele Povýšení svatého Kříže se negativní profilace projevila na hranách čtyř hlavních sloupů trojlodí, které podpíraly oblouky mezilodních arkád spolu s klenbami.¹⁰⁷

Co se týká celkové koncepce kostela, podobný půdorysný vzor byl použit při stavbě františkánského kostela v Chebu nebo nedalekého klášterního kostela minoritů zasvěcený Panně Marii. Taktéž bylo použito trojlodí s transeptem a presbyteriem dlouhým téměř jako celá hlavní loď, s tím rozdílem, že v presbyteriu a každé lodi přibýlo jedno klenební pole. Mimo jiné, zde bylo podobným způsobem užito kalichovité zakončení přípor doplněné plastickými přírodními motivy v podobě trojlistu.

1.3.2.3 Netradiční modernistický klášter v La Tourette

Nepřehlédnutelným se v dějinách klášterních staveb stal francouzský dominikánský klášter Sainte Marie de La Tourette (viz Přílohy I., obr. 25–26) nedaleko od Lyonu od známého

105 [Srov.] WIKIPEDIE. Kostel Povýšení svatého Kříže (Jihlava). *Wikipedie* [online]. 2018-01-05 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Povýšen%C3%AD_svat%C3%AD_ze_\(Jihlava\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Povýšen%C3%AD_svat%C3%AD_ze_(Jihlava))

106 [Srov.] KUTHAN. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, s. 164.

107 [Srov.] tamtéž, s. 165.

švýcarského architekta Le Corbusiera.¹⁰⁸ Do doby jeho vzniku neměl v oblasti klášterních staveb tento architektonický počin obdoby. Díky netradičnímu a nezvyklému podání, se leckomu tato moderní stavba nemusí jevit jako křesťanský klášter, čímž bezpochyby je. Sám autor projektu o stavbě pronesl: „*Světlo a stín jsou amplióny této architektury pravdy, klidu a síly. Nic dalšího se nemusí přidat. V těchto dnech „krutého betonu“ pojďme zdravit, žehnat a salutovat, jak jdeme po naší cestě, při tak zázračném setkání.*“¹⁰⁹

Klášterní komplex byl zasvěcen svaté Marii a v kresebných studiích začal vznikat roku 1953. K realizaci kláštera však došlo až v letech 1956 až 1960.¹¹⁰ Co se týče vzhledu a umístění dominikánského kláštera, měl Le Cobusier zcela volné pole působnosti. Dostal jen jediný požadavek, a to vytvořit místo pro sto řeholníků. Rozhodl se postavit železobetonovou stavbu čtvercového půdorysu, kterou umístil do poměrně dosti svažitého terénu na kraji lesa a díky tomu získal výjimečný výhled do okolní krajiny.¹¹¹ Právě kvůli složitému terénu musela být část kláštera postavena na betonových pilotech místy vysokých až deset metrů.

Při návrhu kláštera La Tourette se architekt nechal inspirovat cisterciáckým klášterem Le Thoronet v Provence. Z cisterciáckého kláštera bylo z části přejato členění půdorysu nebo střešní ochoz.¹¹² Le Corbusier pojal tento prvek velkorysým způsobem a na plochých střeších vytvořil zatravněnou plochu jakožto střešní promenádu. Což mimo jiné dovolí surově betonové architektuře prolnout s okolní přírodou. Dalším inspiračním prvkem se mohla stát drobná stanová střecha, která byla v případě La Tourette umístěna uvnitř dvora.

Jak bylo již zmíněno, celý klášter byl vytvořen z litého armovaného betonu bez jakékoliv fasády, na kterém zůstaly stopy po bednění. Objekt byl stvořen z přísně geometrizujících a místy i organických tvarů. Betonovou hmotu mohutných stěn rozčleňovala horizontálně v pásích uložená okna, přičemž plocha okenních tabulí byla přetřata velkým

108 Charles-Édouard Jeanneret znám jako Le Corbusier se narodil 6.10.1887 ve Švýcarsku a roku 1965 zemřel ve Francii. Stal se úspěšným urbanistou a architektem, aniž by to studoval. Jeho zkušenosti vycházely z četných zahraničních cest, kde vytvořil asi osmdesát skicářů. Již v sedmnácti letech navrhl svůj první dům pro Louse Falleta. Le Corbusier byl autorem mnoha teoretických prací, jednou z nich je *Pět bodů moderní architektury* z roku 1923.

[Srov.] DUDEK, Lukáš. Le Corbusier. *Archizone* [online]. 2015 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/architekti/le-corbusier/>

109 JEANNERET, Charles-Édouard. In: ŠVÁCHA, Rostislav. Klášter La Tourette. *Archiweb* [online]. 2003 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klaster-la-tourette>

110 [Srov.] ŠVÁCHA, Rostislav. Klášter La Tourette. *Archiweb* [online]. 2003 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klaster-la-tourette>

111 [Srov.] FONDATION LE CORBUSIER. Couvent Sainte-Marie de la Tourette, Eveux-sur-l'Arbresle, France, 1953. *Fondation Le Corbusier* [online]. 2018 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=13&IrisObjectId=4731&sysLanguage=fr-fr&itemPos=17&itemSort=fr-fr_sort_string1%20&itemCount=78&sysParentName=&sysParentId=64

112 [Srov.] DUDEK, Lukáš. Klášter La Tourette. *Archizone* [online]. 2015 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/stavby/klaster-la-tourette/>

počtem vertikálních prutů s proměnlivými rozestupy. Světlo pronikalo do budovy i různými štěrbinami u stropní části nebo za pomoci světlíků, které umožňovaly vnést do interiéru ne příliš intenzivní světlo.

Veškeré části klášterního celku byly rozděleny, za využití svažitého terénu, do tří pater. V přízemní části byl postaven kostel s kapitulní síní, refektoriem a křížovou chodbou, která fungovala jako jediný vstup do budovy. Obytné a pracovní cely s výhledem do krajiny, rozdělené zvláště pro kněze, laické bratry, pro nemocné nebo hosty, byly umístěny do horního patra. Dále mezi tím bylo vytvořeno střední patro, ve kterém byla například knihovna se studovnou, posluchárna nebo společné prostory. Uvnitř dvora pak byla malá kaple jakožto oratorium.¹¹³

V podstatě se jedná o plnohodnotný klášter, kterému nechybí klášterní kostel ani konvent. Samotný kostel, který byl vytvořen holými vysokými zdmi, zaujal tvar obdélného půdorysu.

Na podlaze kostela pak uprostřed vedla úzká asfaltová linie, která sahala od oltáře laiků až k hlavnímu oltáři. V kostele byly jen varhany a černé hodiny čtvercového tvaru. Jako zdroj světla zde sloužily nízké podélné otvory umístěné po obou stranách kostela nesoucí barevné světlo a čtvercovou stropní aperturou pronikalo bílé světlo. Nutno dodat, že v klášterním uskupení nebyl vytvořen jeden prvek, jenž se v historii vyskytoval snad ve všech klášterních celcích. Nebyl zde vytvořen rajský dvůr. Nebylo možné jej realizovat kvůli svažitému terénu a použitým sloupům rozdílné výšky. Funkci rajského dvora pak zastávala široká střešní promenáda s vysokou, rovněž betonovou zdí, kde mnich nacházel klid pro své rozjímání. Zmíněná zeď byla záměrně vyšší než postava člověka, aby nedocházelo k rozptýlení okolní přírodou.¹¹⁴

113 [Srov.] BERNHARD, Marianne. *Kláštery: sto architektonických klenotů Západu*. 1. vyd. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995, s. 64.

114 [Srov.] ŠVÁCHA, Rostislav. Klášter La Tourette. *Archiweb* [online]. 2003 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klaster-la-tourette>

2 Historický vývoj kláštera na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích

V nadcházející kapitole bude popsán proces vývoje kláštera dominikánů. Jelikož vznik bývalého dominikánského kláštera Obětování Panny Marie na Piaristickém náměstí byl úzce spjat s vybudováním města České Budějovice, proto bude nejprve nastíněn vznik tohoto přemyslovského města. Uvedeny budou okolnosti, které ohrožovaly nejen vznik, ale i samotnou existenci královského města. V poslední kapitole budou zmíněny pouze ty nejzásadnější architektonické transformace, které proběhly v historii existence kláštera Obětování Panny Marie.

2.1 Historický kontext vzniku města České Budějovice

Transformaci osídlené oblasti na soutoku řek Malše a Vltavy v jedno z královských měst, dnes známé jako České Budějovice (viz Přílohy I., obr. 27), bylo časově zařazeno do období kolem poloviny třináctého století.¹¹⁵ Tato přeměna zároveň sloužila jako prostředek mocenské expanze Přemysla Otakara II. směrem do Podunají.¹¹⁶

V historii se vedlo více teorií týkajících se přesného roku založení královského města. Rok 1265, který se do historie města České Budějovice vžil jako zakladatelský, není ve skutečnosti rokem, který by mohl být s jistotou označen jako historický rok založení města. Jedná se totiž o rok, který vzešel z dokumentu potvrzujícího Hirzovu¹¹⁷ donaci důležité parcely pro výstavbu dominikánského kláštera. Nejedná se tedy o dokument zakladatelský, ale o listinu, která obsahovala první historickou zmínku o tomto městě a mohla by být zároveň prvním historickým potvrzením jeho existence.¹¹⁸ V dalších textech bylo taktéž zaznamenáno, že

115 [Srov.] LAVIČKA, Roman, Ladislav ČAPEK, Jiří FRÖHLICH, Jiří HAVLICE, Rudolf KRAJÍČ a Lukáš REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*. 1. vyd. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2016, s. 219. Miscellanea, sv. 13.

116 [Srov.] tamtéž, s. 219.

117 V listinách je známa první zmínka, že Hirzo byl ve službách královského dvora Václava I., kde mezi léty 1241 a 1248 sloužil v královské kuchyni jako mistr, magister coquinae. V době vzpoury Přemysla Otakara II. Hirzo setrval na Václavově straně a po sléze byl roku 1250 jmenován jako purkrabí zvíkovského hradu. Po nástupu Přemysla Otakara II. na trůn se purkrabí Hirzo podílel například na výstavbě cisterciáckého kláštera Zlatá Koruna nebo na organizaci a lokaci města Písek a samozřejmě Českých Budějovic. Purkrabí Hirzo zemřel roku 1275 a jeho tělo bylo pohřbeno v prostorách kapitulní síně cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně.

[Srov.] KUTHAN, Jiří. Hirzo. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/hirzo>

118 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍČ a REITINGER. *Královská založení na jihu*

Přemyslův záměr založit královské město jako opěrný bod přemyslovské moci na jihu Čech vznikl již v roce 1263.¹¹⁹

Snahy kolonizovat toto území v průběhu třináctého století nebyly cílem pouze Přemyslovců, ale také Vítkovců a církevních řádů.¹²⁰ Výstavbou města totiž Přemysl Otakar II. překazil mocenské aspirace rodu Vítkovců a připravil jej o cenné území, které pro ně mohlo být rozhodující. Tento Přemyslův zásah prohloubil vzájemnou nevraživost a ta vyústila v opakované vyplenění Českých Budějovic.

Selekcí výsledné lokality pro výstavbu nového města byl pověřen zvíkovský purkrabí Hirzo. Lokátor, který se již dříve podílel na některých urbanistických a architektonických počinech, příkladem může být město Písek, či pracích spjatých právě s realizací některých zakladatelských intencí Přemysla Otakara II., umístil město České Budějovice na pravý břeh řeky Vltavy pod soutok řek Malše a Vltavy.¹²¹

V místě výstavby Českých Budějovic, jejichž název je odvozen od jména nedaleké osady zvané Budivojovice¹²², kterou Přemysl Otakar II. směnil s jejím původním vlastníkem Čěčem z Budivojovic, pravděpodobně neexistovala v době výstavby žádná zástavba.¹²³ Čěč nesměnil pouze Budivojovice, ale i Hlubokou. Za tato dvě území obdržel hrad Velešín a s tím spojené panství.¹²⁴

Vybrané území pro vybudování královského města mělo vskutku velmi výhodné a strategické opodstatnění. To se však nedalo říci o terénních podmínkách, které zde panovaly. Lokalita nacházející se na soutoku dvou řek přinášela mnoho technických obtíží při výstavbě. Celá oblast byla díky nevelkému rozdílu výšek říční hladiny a okolní půdní plochy podmáčená a bylo nutné ji odvodnit. K tomuto účelu sloužila síť melioračních kanálů.¹²⁵ Nejdůležitějším z nich byla Mlýnská stoka. Primární funkcí tohoto uměle vytvořeného vodního kanálu vzniklého propojením pravého ramene Malše s Vltavou byla obrana města. Kanál byl veden

Čech za vlády posledních Přemyslovců, s. 225.

119 [Srov.] CHVOJKA, Jiří. *Město pod Černou věží*. 1. vyd. České Budějovice: Actys, 1992, s. 7.

120 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 219.

121 [Srov.] tamtéž, s. 224–225.

122 Osada Budivojovice se nacházela na sever od nedalekého soutoku Malše a Vltavy. Středem osady byl kostel svatého Jana Křtitele a svatého Prokopa, jenž byl postaven zřejmě v druhém desetiletí třináctého století. Kostel mimo jiné stojí dodnes za OD Družba a u nedaleké základní školy Nerudova.

[Srov.] CHVOJKA. *Město pod Černou věží*, s. 9.

123 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 224.

124 [Srov.] CHVOJKA. *Město pod Černou věží*, s. 9.

125 [Srov.] KUČA, Karel. Urbanistický vývoj. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/urbanisticky-vyvoj>

takovým způsobem, že vodní toky prakticky obklopile celé město.¹²⁶

Tato specifická poloha měla vzhledem k době a mocenským poměrům v oblasti jižních Čech pro Přemyslovce a následující panovníky velký význam. Fungovala totiž zároveň jako přirozená bariéra jako překážka proti nepřátelským nájezdům a měla tak i fortifikační funkci.

Kromě funkce obrané měla tato lokalita i významný hospodářský přínos. Sloužila jako obchodní centrum, spojnice mezi dolními Rakousy a přemyslovskými državami. Prosperitu spojnice dokazovalo množství příjmů z obchodní činnosti spojené se solí, které činily celou čtvrtinu z příjmů města.¹²⁷

Urbanistické rozvržení města a jeho částí tak, jak bylo navrženo Hirzem, se do dnešní doby zachovalo prakticky beze změny. Město bylo koncipováno do geometricky uspořádaných bloků z půdorysného pohledu připomínajících šachovnici. Centrum města tvoří rozlehlé, takřka čtvercové náměstí o rozměrech 132 krát 135metrů¹²⁸ Jisté odchylky od šachovnicové koncepce, respektive nepravidelnosti sítě komunikací a tvaru některých bloků, zejména v severní části města, lze podle historika umění Jakuba Pavla¹²⁹ přiřknout složité situaci při budování pramenící z blízkosti vodních toků.¹³⁰ Dalším vysvětlením by podle historika Daniela Kováře¹³¹ mohla být nepřesnost, ke které mohlo dojít při procesu vyměrování.¹³² V každém případě bylo toto urbanistické dílo již v té době jedním z nejkvalitnějších. „*Velkolepostí svého půdorysného uspořádání se České Budějovice řadí k vrcholům řady městských založení doby Přemysla Otakara II. Racionální geometrické schéma městského půdorysu zde dospělo k dokonalosti a vytrřibenosti.*“¹³³

126 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 224.

127 [Srov.] CHVOJKA. *Město pod Černou věží*, s. 51.

128 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 229.

129 Jakub Pavel, narozen roku 1903, byl českým památkářem, historikem umění a autorem mnoha publikací. Vystudoval všeobecné dějiny na Filozofické fakultě University Karlovy a poté pracoval jako učitel na střední škole v Praze a Českém Brodě. Dále se stal členem Státního ústavu památkové péče a od roku 1961 působil jako docent na uměleckoprůmyslové škole v Praze.

[Srov.] WIKIPEDIE. Jakub Pavel. *Wikipedie* [online]. 2017-12-28 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jakub_Pavel

130 [Srov.] PAVEL, Jakub, Vladimír HYHLÍK a Vladimír FYMAN. *České Budějovice*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, s. 18–20. Památky. Řada Městské památkové rezervace, sv. 19.

131 Daniel Kovář se narodil v roce 1975 v Českých Budějovicích, kde mimo jiné vede pobočku státního oblastního archivu sídlící v Třeboni. Dále působí jako spisovatel, přičemž od roku 1998 se stal autorem nebo spoluautorem knih týkajících se Českobudějovicka a jeho okolí.

[Srov.] WIKIPEDIE. Daniel Kovář. *Wikipedie* [online]. 2017-03-11 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Daniel_Kovář

132 [Srov.] KOVÁŘ, Daniel. *Fundatio civitatis: zrození královského města Českých Budějovic*. 1. vyd. České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta, 2015, s. 59–60.

133 KUTHANOVÁ, Věra, Jiří KUTHAN, Josef ERHART a Marie ERHARTOVÁ. *České Budějovice*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1980, s. 14.

Navzdory geometricky orientované sídelní sítě se obvod obydlené části, respektive její tvar odvíjel od skutečnosti, kterou určovaly hydrologické toky. Vodní toky obepínající město determinovaly jeho půdorysný tvar tím, že v místech, kde se proud řeky setkával s pevninou, městská zástavba ustupovala a naopak v místech, kde proud vody neměl šanci erozivně působit na hmotu městské pevniny, uhýbal vodní tok. Kromě vodních toků mělo město před případnými nájezdy nepřítel bránit opevnění v podobě vybudovaných hradeb. Vstup do města byl možný pouze třemi hlavními branami pojmenovanými podle směru jejich geografické orientace. Byla jím Pražská, Linecká a Vídeňská brána.¹³⁴ Žádná z těchto vstupních bran se nedochovala.

2.2 Nesnadný průběh vzniku kláštera na Piaristickém náměstí

Ohledně vzniku a výstavby klášterního celku se vedlo nemalé množství teorií a v této kapitole budou zmíněny jen ty nejvýznamnější z nich. Než bude popsán samotný postup stavby kláštera a kostela Obětování Panny Marie na Piaristickém náměstí (viz Přílohy I., obr. 28), bude zapotřebí zdůraznit, čím se stala tato stavba významnou. Důležitou a vzácnou se stala nejen pro historiky umění a architektury, ale i pro samotné město, a to především svým historickým původem. Jedná se totiž o dosud nejstarší dochovanou (byť s jistými přeměnami) stavbu krajského města České Budějovice, která pochází z raně gotického období a dob samotného zrodu města.

Podle historika umění Jiřího Kuthana¹³⁵ byla výstavba dominikánského kláštera zahájena roku 1265, což bylo zaznamenáno v opisu zakládací listiny, která byla vydána 10. března téhož roku.¹³⁶ Klášterní celek byl situován na okraji městské části v těsné blízkosti opevňovací zdi. Podobným způsobem byly umístěny i jiné gotické klášterní celky, jako například ve městě Písek. Konkrétní umístění dominikánského kláštera bylo na západní okrajovou část města na pravém břehu protékající řeky Vltavy.

K samotnému vzniku kláštera na Piaristickém náměstí bylo přisuzováno mnoho písemných zdrojů. Snad všechny dochované prameny o vzniku kláštera byly opisy originálů nebo z neznámých zdrojů. Jedna taková zpráva popisovala, že již roku 1263 se podle kronikáře

134 [Srov.] CHVOJKA. *Město pod Černou věží*, s. 24.

135 Dosud žijící český historik umění prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc., se narodil roku 1945 a vystudoval historii a dějiny umění na Karlově Univerzitě, kde později roku 2003 působil jako profesor dějin umění. Prof. Jiří Kuthan je autorem mnoha publikací, kde se věnoval především architektuře a dějinám umění za doby Přemyslovců, Jagellonců a Lucemburků.

[Srov.] WIKIPEDIE. Jiří Kuthan. *Wikipedie* [online]. 2018-03-15 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří%C3%AD_Kuthan

136 [Srov.] KUTHAN. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců*, s. 90.

Václava Březiny začalo s budováním dominikánského kláštera. Avšak dodnes není známa pravost této Březinovy zprávy. Další již důvěryhodnější a zároveň rozporuplná informace byla získána z opisu Petříka ze 16. století, která se zmiňovala o donaci pozemku, kterou učinil 10. března roku 1265 tehdejší purkrabí Hirzo. Jednalo se tedy o darování pozemku pro vybudování dominikánského kláštera. Tou spekulací je, že darovaný pozemek mohl sloužit jen jako rozšíření již existujícího areálu kláštera, který ovšem sousedil s již založenou klášterní zahradou. Je tedy zřejmé, že klášter musel být již ve fázi vzniku, jestliže se po jeho boku nacházela jeho zahrada.¹³⁷

Za nejstarší vybudovanou část klášterního kostela lze považovat část nebo celý presbytář, který byl vysvěcen devět let po započetí stavby. To bylo roku 1274. Ovšem dataci, kdy byl dostavěn kostel, lze přiřadit k roku 1298 prostřednictvím dochované listiny zaznamenávající seznam odpustků.¹³⁸ Podle nálezu historika architektury Jana Muka byl roku 1274 vystavěný presbytář překryt plochým stropem a posléze koncem 13. století zvýšen a osazen klenbou. Při výstavbě klášterního kostela byl taktéž patrný vliv cisterciácké architektury. Zřejmě nejvýraznějším inspiračním prvkem, což bylo pro dominikánské kostely neobvyklé, se stal transept neboli příčná loď. K tomuto vlivu patrně došlo ze strany zvíkovského purkrabí Hirzo či prostřednictvím vzniku kláštera ve Zlaté koruně, který vznikl souběžně.¹³⁹

Jak bylo již uvedeno, teorií ohledně vzniku klášterního kostela lze nalézt více. Starší písemné zdroje bývají doplňovány o mladší nalezené opisy a o novější archeologické nálezy, čímž vznikají nové teorie a názory na postupy při budování kostela. Nový náhled na vznik klášterního kostela nabízí revize různých písemných zdrojů a taktéž i poznatky z důkladněji provedené studie architektury, které vychází z nedávné restaurátorské činnosti vykonané mezi léty 2007 a 2011.¹⁴⁰

Z těchto nových záznamů bylo zjištěno, že stavba byla započata roku 1265 v západní části města. V tuto dobu řád dominikánů získal přilehlý ostrov, dnes nazývaný jako Sokolský ostrov. Vznik kláštera byl závislý na různých příspěvcích a darech zejména od šlechty či měšťanů. Nutno zmínit, že taktéž město bylo na počátku svého zrodu, a proto nezbývalo příliš financí pro vybudování dominikánského kláštera.¹⁴¹

137 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 237.

138 [Srov.] tamtéž, s. 241.

139 [Srov.] tamtéž, s. 241.

140 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 214.

141 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 236 a 242.

Z toho vyplývá pozvolné tempo výstavby kláštera a kostela. Vzhledem k tomu, že se řád dominikánů prakticky neustále potýkal s nedostatkem financí, nebyly zajištěny řádné prostory konventu pro fungování řádu. Z toho důvodu bylo nutné zřídit provizorní prostory ze dřeva či hrázděného zdiva. Následně po vybudování provizorního konventu proběhla výstavba hradeb okolo klášterního pozemku. Po těchto stavebních procesech přišla na řadu výměra samotného chrámu Obětování Panny Marie. Klášterní chrám měl zaujmout půdorys trojlodní baziliky, kde se počítalo s křížovými klenbami obdélného a čtvercového tvaru. Chór měl být trojdílný s polygonálním zakončením. Stejně jako v hlavní lodi i v presbytáři měly být žebrové klenby obdélného formátu. Křížová klenba čtvercového formátu se měla objevit i v boční kapli. Polygonální závěr presbytáře měl být překlenut ve všech třech částech s paprsky žeber.¹⁴²

Vznik presbyteria je provázen více teoriemi. Historik Jan Muk nejspíš předpokládal, že presbytář byl vystavěn s plochým stropem a poté byl doplněn o trojboký závěr a přikryt klenbou. Toto tvrzení však vyvrátily nové poznatky. Ty tvrdí, že v rámci prvního konventu byla postavena sakrální stavba menších rozměrů a pravděpodobně i pravoúhle zakončená. K této stavbě byla přibližně roku 1267 přistavěna kaple svaté Markéty. Další nálezy poukazují na neznámou stavbu, z které známe pouze opěrné pilíře. Nacházela se v boční části trojbokého závěru presbytáře a tato stavba byla vysvěcena roku 1274. Následně v letech 1277 až 1279 docházelo k četnému napadení Vítkovci. V tomto důsledku zřejmě došlo k poškození klášterní architektury. Po těchto událostech se mělo začít s výstavbou východního ostění transeptu, trojdílného chóru a také věže se schodištěm. Tyto části chrámu lze spatřit i v dnešní době.¹⁴³

Někdy u konce sedmdesátých let 13. století se začal stavět presbytář spolu s kaplemi po jeho bocích. Presbyterium vznikalo obestavením původního světského prostoru s pravoúhlými stěnami, kde se tehdy odehrávaly bohoslužby. Tento světský prostor byl v průběhu stavby odstraněn. Archeologické nálezy také poukazují na provázané kamenné zdivo chóru. Tím lze s jistotou vyloučit dodatečné přistavění trojdílného chóru podle Jana Muka. Totiž dodatečné vybudování presbytáře či dodatečné vložení klenby by bylo velmi náročné uskutečnit, protože v interiéru by pro jejich vložení bylo zapotřebí vyhloubených otvorů do stávajícího zdiva.¹⁴⁴

V samotném kněžišti si lze povšimnout, že přízední klenební oblouk disponuje

142 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 242.

143 [Srov.] tamtéž, s. 243.

144 [Srov.] tamtéž, s. 244.

půlkruhovým tvarem nikoli lomeným, jak bývá běžné u gotické architektury. Tento jev je způsoben přizdřením zdiva oproti původnímu projektu. Úroveň navýšeného zdiva je patrná na vyčnívajících krakorcích u schodišťové věže. Tyto krakorce také ukazují, jaká je nynější výška tehdy již vystavěné korunní římsy.

Stavba chrámu neprobíhala v jedné časové ose, nýbrž s určitými pomlkami, což se projevilo znatelnou změnou tehdy použitého zdiva, od kameniva po vyzdívání pálenými cihlami. Všechny tyto, ale i jiné, použité architektonické prvky potřebné pro výstavbu kostela Obětování Panny Marie napovídají, kdy zhruba mohlo být dostavěno ono presbyterium neboli kněžiště, což odkazuje přibližně na rok 1300.¹⁴⁵

Jakub Pavel a Eva Šamánková ve své knize *České Budějovice* uvádějí, že na severní a jižní straně pygogonálně ukončeného presbyteria stály dvě souběžně uložené poněkud nižší chórové kaple. Byla jím kaple svaté Markéty neboli Panny Marie a kaple svatého Vavřince neboli Dominika. Dochovala se pouze část jižní kaple a z části severní zbyl pozůstatek zachycený na hlavním chóru, který nám odhaluje stopy po napříč uložené střeše kaple. Dále je zmíněno, že díky tomuto provedení je klášterní kostel z Českých Budějovic velice blízký trojchórovému kostelu dominikánského řádu v Řezně. Okna v chórové části především jejich kružby nesou znaky užití v Amienské katedrále ve Francii.¹⁴⁶

V rámci jižních Čech byly vystavěny klášterní komplexy, které jistě mají z architektonického a typologického hlediska společné rysy s českobudějovickým klášteřem. Jistou dávkou inspirace pro výstavbu presbytáře byly stavby ve Zlaté Koruně a ve Vyšším Brodě. Tyto stavby byly dokončeny v letech 1280 a 1285. Klášter ve Zlaté Koruně tehdy patřil k dolnorakouskému cisterciáckému klášteru, který se nachází v Heiligenkreuzu. V tomto dolnorakouském klášteři, konkrétně v kapli svatého Bernarda, se objevují hrušková žebra, která se stala inspiračním zdrojem pro vytvoření hlavic na konci přípor v kostele Obětování Panny Marie.¹⁴⁷

V Budějovickém presbytáři lze nalézt i další významné konzoly, do nichž jsou vytesány lidské tváře. Tyto drobné sochařské plastiky jsou bezesporu velmi cenným artefaktem rané gotiky.¹⁴⁸

145 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 243 a 246.

146 [Srov.] PAVEL, Jakub a Eva ŠAMÁNKOVÁ. *České Budějovice*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1979, s. 29. Památky. Rada Městské památkové rezervace, sv. 32.

147 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 246.

148 [Srov.] KUTHAN, Jiří. *Jižní Čechy: Krajina, historie, umělecké památky*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1982, s. 75.

Též v interiérové části studniční kaple je patrný podobně zpracovaný souměrný okenní obrazec, kde se v soklové části opakovaně objevuje slepá neboli lípaná kružba. Dalším podobným prvkem jsou sochařsky vyvedené konzoly s vegetabilními vzory. Tyto podobné vzory listoví jsou k vidění ve Zlaté Koruně v portálovém tympanonu kaple Andělů strážných a také v kapitulní síni vyšebrodského cisterciáckého kláštera. Podobnost určitých architektonických prvků nebude náhodou. Pravděpodobně zde bude mít hlavní roli purkrabí Hirzo, jež byl hlavním lokátorem těchto staveb a jistě úzce spolupracoval s cisterciáckým řádem. Na základě Hirzových kontaktů tak zřejmě do budějovického kláštera dorazili zkušení cisterciáckí řádoví stavitelé. Jak bylo již zmíněno, též v Řezně byl už mezi léty 1240 až 1270 vybudován dominikánský klášter, kterému je z typologického hlediska dosti blízké presbyterium českobudějovického kláštera. Na základě těchto shod se nám opět potvrzuje časové zařazení presbytáře, tedy do závěru 13. století.¹⁴⁹

Dosud byly zmíněny okolnosti ohledně vývoje stavby presbyteria. To však neznamená, že veškeré prostředky směřovaly do výstavby právě zmíněného presbyteria. Je patrné, že když začal vznikat klášterní celek, pracovalo se taktéž na výstavbě v západních částech kláštera, které tvoří část konventu a mohutné cihlové průčelí kostela. Tuto část bylo jistě nutné vystavět co nejdříve, už kvůli tomu, že v podstatě tvoří část městského opevnění.

Stejně tak není pochyb o tom, že již v osmdesátých letech 13. století musela být postavena alespoň část jižní zdi kostelního trojlodí, která odděluje severní část ambitu od kostela. Tento fakt pramení ze zpráv, které popisují pohřeb místního převora Libraria z roku 1281. Jeho ostatky byly nalezeny roku 1893 při rekonstrukci. Z archeologického bádání je také zjevné, že jižní a severní zdi kostela vznikaly souběžně se zdí západní, což bylo možno potvrdit na provázaném zdivu. Také nález z roku 1995 nám odhaluje původní vstup do bývalé kaple svatého Jiří, který je zdoben lomeným zaklenutím. Tato kaple sousedí s kostelním trojlodím v jihozápadní části. V neposlední řadě spolu s kostelem vznikala i východní část konventu. Ve východním křídle konventu se totiž nalézaly důležité části, jako je kapitulní síň, dormitář nebo sakristie.¹⁵⁰ Přítomnost kapitulní síně ve východním křídle konventu, kterou lze řadit opět do konce 13. století, ukazuje odkrytý, patrně bývalý portál s kalichovými hlavicemi. Odkrytí tohoto portálu se uskutečnilo v roce 2007. Z popisu pracovního postupu je zřetelné, že k výstavbě klášterního celku došlo podle tehdy standardních procedur.¹⁵¹ Z těchto poznatků

149 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 246.

150 Sakristie je prostor kde se uchovávají různé předměty potřebné k vykonávání bohoslužby, mezi které patří například kněžská roucha nebo knihy a další.

[Srov.] CHODURA, KRÍŠŤAN a KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, s. 86.

151 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu*

vyplývá, že koncem 13. století byl vytvořen chór spolu se západní částí klášterního kostela, nevyjímaje východní a západní části konventu.

Podle Kuthana stavební práce pokračovaly s dokončením a zaklenutím hlavní lodi kostela. Dále finalizovala stavba cihlového západního průčelí a samozřejmě i příčné lodi. Za pozornost jistě stojí i drobná stavba, která je součástí jižního křídla křížové chodby, na jejímž architektonickém provedení si lze povšimnout stylu linearizujícího. Dataci vzniku této drobné stavby lze přiřadit zhruba do roku 1330. Součástí východní části konventu byla bezpochyby původně gotická věž, jejíž podoba se postupem času změnila dle barokních architektonických tendencí, kam patřila úprava fasády a cibulovité zastřešení s lucernou.¹⁵²

Nutno podotknout, že vybudování ostatních částí konventu spolu s chodbou křížovou se prodloužilo hluboko do 14. století, což bylo s největší pravděpodobností způsobeno nedostatkem finančních prostředků, přičemž nepříjemné časté obléhání a rabování města jistě nepodpořilo příznivý rozvoj města tedy i kláštera. S nedostatkem prostředků nejenom finančních, ale i materiálních se pravděpodobně potýkalo celé město. Což bylo způsobeno patrně tím, že krajské město České Budějovice v té době teprve vznikalo. I samotný stavební materiál bylo zapotřebí dovážet z dalekých lomů, což muselo být časově a finančně velmi náročné.¹⁵³

V každém případě tímto stavební práce nebyly u konce a v průběhu doby proběhlo na klášterním celku několik architektonických úprav. Těmito změnami se bude zabývat následující kapitola.

2.3 Architektonický zásah v průběhu doby

Po dokončení hlavních stavebních prací se na klášteře prováděly různé práce a opravy prakticky nepřetržitě. Tak tedy například v druhé půlce 15. století, konkrétně roku 1463, byly zaznamenány rozsáhlejší stavební práce v důsledku požáru způsobeným úderem blesku do zvonice. Tato událost byla doložena jak zprávou kronikáře, tak i dochovaným účtům za zakoupený stavební materiál. Takto bylo zaznamenáno i opatření nových zvonů, které byly znehodnoceny při požárech. Poškozenou částí nebyla pouze zvonice, která nejspíš shořela celá, ale i přilehlé konstrukce krovu spolu se střešní krytinou. Jelikož veškeré finanční prostředky

Čech za vlády posledních Přemyslovců, s. 251.

152 [Srov.] KUTHAN. *Jižní Čechy*, s. 75.

153 [Srov.] LAVIČKA, ČAPEK, FRÖHLICH, HAVLICE, KRAJÍC a REITINGER. *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, s. 251.

vynaložené na opravu kláštera pramenily zejména z dobrovolných darů, stavební práce neprobíhaly nikterak závratnou rychlostí. Avšak ty nejnnutnější opravy proběhly během roku 1463 a některé se protáhly do roku následujícího. Do této doby se dosud nezačalo s výstavbou nové zvonice, která měla stát při východní straně konventu. Mohutná věž měla být postavena z fortelného materiálu, a proto se její výstavba protáhla až do roku 1497.¹⁵⁴

Do dnešních dob se v rámci kamenné věže dochovala některá pozdně gotická okna s přetínáním v ostění. Dále se ve spodní části věže zachovalo jako jediné mohutné lomené okno, které vnášelo světlo do drobné kaple svatého Felixe a Adauka.¹⁵⁵

Kromě dalších požárů, například roku 1521 nebo 1560, se klášter potýkal s nedostatkem financí a hospodářskou krizí, ale i s nedostatkem počtu osazenstva, které by sloužilo řádu. Proto se dominikánský klášter stal majetkem města a kvůli nevyužitým prostorám se konvent začal užívat pro sekulární účely, například jako dílny pro ražbu mincí, pekárna nebo skladové prostory. Důležitá změna ovšem nastala s nástupem sedmnáctého století, kdy dominikánskému klášteru byly připsány četné pozemky a mohla tudíž proběhnout rozsáhlejší rekonstrukce zpustlého kláštera v duchu barokizace.¹⁵⁶

První barokizující přestavbou prošla malá gotická kaple v severní části kostela, která byla zasvěcena svaté Markétě. Přeměna probíhala mezi lety 1633 a 1634 z finančních zdrojů Baltazara de Marradese.¹⁵⁷ V kapli bylo nahrazeno původně gotické zaklenutí vloženou kupolí, kterou prosvětlovala střešní lucerna. Po zakončení stavebních úprav byl do barokně vyvedené mariánské kaple, 7. května roku 1634, přesunut obraz znázorňující Pannu Marii. Dříve než byl tento obraz svaté Panny Marie přenesen, zaujímal své místo na předposledním sloupu při levé straně kostela.¹⁵⁸

Další práce zabývající se barokní přestavbou byly značnou měrou ovlivněny třicetiletou válkou. Pozdržené stavební práce se opět navrátily až v roce 1677, kdy probíhala přeměna hlavní lodi kostela. Přičemž zprvu byly upraveny pilíře hlavní lodi a byly osazeny dekorativními pilastry spolu s raně barokními kompozitními hlavicemi.¹⁵⁹ Klášterní kostel tehdy čekala proměna jak exteriéru, tak hlavně interiéru. V exteriéru proběhla změna střešní části bočních lodí a změna okenních otvorů v lunetách klenby z původně gotických na barokní

154 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 104–106.

155 [Srov.] PAVEL, Jakub a Eva ŠAMÁNKOVÁ. *České Budějovice*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1979, s. 42.

156 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 104–106.

157 [Srov.] THOMA, Juraj. Dominikánský konvent. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/dominikansky-konvent>

158 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 146.

159 [Srov.] PAVEL, Jakub a Eva ŠAMÁNKOVÁ. *České Budějovice*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1979, s. 67.

půlkruhová s širokou základnou. Zvenčí byla taktéž přistavěna nová předsíň, která rozšiřovala transept při severní straně. Ve vnitřních prostorách kostela byly mimo pilíře pozměněny i gotické arkády, které získaly půlkruhové zakončení podobného tvaru jako zmíněná okna bočních lodí. Taktéž půlkruhový charakter měl obměněný závěr chórové kaple na jižní straně kostela. Hlavní loď byla v západní části obohacena o varhany a vyvýšenou hudební tribunu neboli kruchtu.¹⁶⁰

V rámci raného baroka byla roku 1679 provedena pozoruhodná změna podoby samotného presbyteria. Presbyterium bylo totiž rozděleno hlavním oltářem na východní a západní část, čímž došlo k značnému zkrácení, přibližně na polovinu. Ve vzniklé východní části polygonálního chóru se vyskytovala sakristie, nad kterou byla postavena kruchta bratří. Přístup do kruchty prostřednictvím dvouramenného schodiště byl umístěn za stěnu hlavního oltáře. Zřejmě jednou z posledních stavebních prací v rámci barokizace klášterního kostela bylo vytvoření dvou okenních otvorů v západním průčelí bočních lodí, ke které došlo roku 1753.¹⁶¹ Tímto rokem 1753 však barokní přestavba neskončila, jelikož v důsledku rozsáhlého požáru roku 1728 byla nutná rekonstrukce většiny prostor dominikánského konventu.

Razantní přeměna do barokního hávu proběhla velmi brzo i přes nedostatečné finance a byla ukončena kolem roku 1740. Tehdy musela projít opravou i vysoká věž při východním křídle konventu, kterou se podařilo uskutečnit až roku 1772. Jediné, co přežilo požár, byla v podstatě jen gotická křížová chodba, jež nebylo zapotřebí nikterak přestavovat.¹⁶²

Vybudováním nových částí získal konvent trojtraktové členění, především v jižním a východním křídle, s vysokou středovou chodbou s oválnými okny sahajícími nad okolní střechy. Prostřednictvím tohoto členění a způsobu zastřešení se vnější hmota konventu jevila jako trojlodní bazilika. Dále byla v rámci konventu vybudována část sloužící jako noviciát, která se dodnes nedochovala. Budova noviciátu byla součástí východního křídla konventu a vyčnívala z čtvercového formátu směrem na jih. Vnější ostění konventu zdobily stroze pojaté lizénové rámce, které vytvářely negativně vtištěná pole obdélného tvaru.¹⁶³

V rámci osvícenecké reformy za vlády císaře Josefa II. roku 1785 museli dominikánští řeholníci opustit prostory klášterního celku. Po dominikánech měli být novými uživateli

160 [Srov.] THOMA, Juraj. Dominikánský konvent. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/dominikansky-konvent>

161 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 153.

162 [Srov.] THOMA, Juraj. Dominikánský konvent. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/dominikansky-konvent>

163 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 157–158.

konventu bratři piaristického řádu.¹⁶⁴

Další stavební zásah do klášterní architektury byl proveden již s iniciativou piaristického řádu. Rozsáhlá rekonstrukce zchátralého klášterního kostela proběhla roku 1865, což bylo 600. výročí od založení kláštera. Ovšem v rámci těchto oprav došlo ke stržení obou kaplí, které stály na jižní a severní straně presbyteria. Přestavby proběhly i ve vnitřních prostorech kostela, což znamenalo obohacení chórové části o hlavní gotizující oltář s dvěma bočními oltáři.¹⁶⁵ K demolici obou bočních kaplí došlo především kvůli snaze očistit gotický klášterní kostel od barokních kaplí. Tento úsudek se ovšem na základě archeologických průzkumů během bourání ukázal jako mylný. Při demolici severní kaple byly totiž objeveny gotické konstrukční prvky a fragmenty gotické křížové klenby. Na tuto skutečnost poukázal český architekt a restaurátor Josef Mocker, ale demoliční práce byly příliš rozsáhlé a gotické prvky severní kaple se nepodařilo zachovat. Jižní kaple byla pouze zkrácena na úroveň přilehlého východního křídla konventu a její zbylé prostory sloužily jako sakristie.¹⁶⁶ I vnější průčelní část bývalé jižní boční kaple byla vyvedena v novogotickém stylu. V novogotickém průčelí se objevilo ostře lomené okno se spodní římsou, nad kterým byla vytvořena zapadlá rozeta a malá nika se sochou svaté Marie.

Po novogotických úpravách byl zanedlouho roku 1870 českobudějovický klášter obětován Panny Marie piaristickými bratry opuštěn a konvent dále sloužil pro účely vzdělávání. Nicméně roku 1885 se novými obyvateli stali redemptoristé. Ti však obdrželi jen malou část konventu, kterou přetvářeli dle svých potřeb. Postupem času redemptoristé získávali více místností a například roku 1908 si vystavěli malou kapli obdélného tvaru, která byla téhož roku vysvěcena.¹⁶⁷

Mezi tím docházelo i k méně rozsáhlým pracím. Regotizace se dočkal i sanktusník, který roku 1887 byl osazen jehlancovou střechou místo barokní cibulovité. V nadcházejícím roce byla opravena prasklina v klenbě presbyteria, na kterou bylo poukázáno již v roce 1795. Například roku 1908 bylo do kláštera zavedeno elektrické osvětlení jako náhrada za plynové.¹⁶⁸

Působení redemptoristů v klášteře bylo ukončeno roku 1950. Asi po deseti letech se opuštěný konvent opět naplnil, tentokrát Lidovou školou umění. Toto obsazení roku 1961 s sebou přineslo i nezbytné stavební práce. Bývalé cely a jídelna s kuchyní byly upraveny dle

164 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 182–183.

165 [Srov.] VLČEK, SOMMER a FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 201.

166 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 191.

167 [Srov.] tamtéž, s. 196–199.

168 [Srov.] tamtéž, s. 202–214.

potřeb školy. Stavební zásahy však nebyly provedeny nikterak citlivě v závislosti na hodnotě samotné architektury. Do konventních prostor byla rozvedena elektrická síť a plyn, načež na několika místech došlo k poškození architektonických prvků a nástěnných maleb. Zjištění těchto necitlivých zásahů památkovým ústavem vedlo k tomu, že roku 1963 byl vytvořen projekt týkající se obnovy kláštera, který měl být realizován ve čtyřech etapách. Podařilo se uskutečnit pouze jednu etapu roku 1965, při níž došlo k opravám části gotického ambitu.¹⁶⁹

Křížová chodba posléze prošla celkovou rekonstrukcí mezi roky 2004 a 2011. Nutno dodat, že z důvodu archeologických prací z roku 1995 byla v prostoru náměstí okolo kostela položena nová dlažba, ve které byl zaznamenán půdorys severní i jižní kaple presbyteria.¹⁷⁰ Dalo by se říci, že vzniklé stavební práce v rámci rekonstrukcí zejména v průběhu druhé poloviny 20. století až do současnosti nikterak nezměnily celkovou dispozici a vzhled klášterního celku.

169 [Srov.] KOVÁŘ a LAVIČKA. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*, s. 202–214.

170 [Srov.] tamtéž, s. 202–214.

3 Problematika osob se zrakovým postižením a jejich hapticko-taktilní percepcí

Dalším důležitým tématem této diplomové práce je problematika osob se zrakovým postižením, neboť primárně pro tyto osoby je určen výsledek praktické části práce. V první řadě je text zaměřen na stavbu zrakového ústrojí a na případné možné vady zrakové percepcí. Narušené zrakové vnímání je často kompenzováno ostatními smysly. Pro účely této práce se poslední podkapitola zabývá právě jedním z těchto způsobů percepcí, které pomáhají osobám se zrakovým postižením poznávat, pociťovat a vnímat svět kolem sebe, konkrétně hapticko-taktilní percepcí.

3.1 Souhrnný popis stavby očního aparátu a zrakové percepcí

Oční orgán je velmi složitý optický nástroj, který díky tomu, že zachycuje, usměrňuje a zpracovává světelné paprsky odražené od okolních předmětů, umožňuje schopnost vidění. Viděné informace o okolním světě jsou zasílány zrakovým nervem do centrálního nervového systému, kde jsou dále zpracovávány a kde dochází k uvědomění si viděné skutečnosti a tedy k zrakovému vnímání čili percepcí.

U zrakového aparátu lze rozlišit dvě funkčně odlišné části. První část lze nazvat oční koulí neboli bulbus společně se zrakovým nervem, který vede do zrakového centra v mozku. Druhá část se skládá z přídatných orgánů, které mají různé funkce. Některé přídatné orgány mají za úkol chránit oční bulbus před jakýmkoli poškozením. Jiné orgány se starají o zvlhčování viditelné části oka, další umožňují pohyb oční koule, jiné prokrvují a vyživují oční tkáň.¹⁷¹ Dále se tato podkapitola zabývá již jen výše zmíněnou první částí zrakového orgánu. Druhá část již není tolik podstatná pro tuto práci.

Oční koule (viz Přílohy I., obr. 29) je pokryta třemi vrstvami. První vrstva na povrchu bulbu je tvořena vazivovou tkání bělímou neboli sklérou, která v přední části oka přechází v rohovku. Tato vazivová tkáň se stará o zachování tvaru oka a o jeho ochranu před nárazy. Funkce rohovky je převážně optická. Druhá vrstva se nazývá žilnatka, která díky tomu, že se skládá z množství cév a nervů, vyživuje oční koulí. Dále obsahuje pigmentové buňky, díky nimž je sítnice opticky izolována od světla z vnější. Žilnatka v zadní části oka tvoří cévnatku, která

171 [Srov.] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury, s. 11.

se v přední části bulbu mění v řasnaté tělísko. Místo, kde cévnatka přechází v řasnaté tělísko, je pojmenované ora serrata. Zde se také nachází ciliární sval, který umožňuje modifikaci čočky tak, aby byla schopna zaostřit na rozdílné vzdálenosti. Poslední částí žloutky je duhovka, která se odděluje od rohovky a tím vytváří přední oční komoru, jež je vyplněna nitrooční tekutinou. Přičemž mezi řasnatým tělískem a duhovkou vzniká zadní oční komora. Uprostřed duhovky se nachází kruhový otvor zornice.¹⁷² Svaly svěrač a rozvěrač zornice zmenšují, či zvětšují šíři otvoru v závislosti na množství vnikajícího světla.¹⁷³

Třetí vrstva je tvořena sítnicí, která se již objevuje jen v zadní části bulbu. Sítnice obsahuje dva druhy zrakových buněk, tyčinky a čípky. Vzadu na sítnici se nachází drobná jamka, kolem které se vyskytuje zvýšená koncentrace čípků. Toto místo se také nazývá žlutá skvrna, protože je zde sítnice mírně kolorována do žlutozelené barvy. Zde je také oblast nejostřejšího vidění.¹⁷⁴ V místě, kde z očního bulbu vychází zrakový nerv, vzniká slepá skvrna. Jedná se o místo na sítnici, na kterém se nenachází žádné zrakové světločivné buňky neboli fotoreceptory.

Vznik obrazu vnějšího světa je v oku způsoben samotným lomivým prostředím očního bulbu, podobně jako je tomu u fotoaparátu. Jednotlivé části oka lámou světelný paprsek rozdílně. Obraz tak vznikne díky souladu těchto diferencially lomivých prostředí.¹⁷⁵

Světelné paprsky vnikají do oka nejprve přes rohovku, poté přes přední oční komoru obsahující nitrooční tekutinu. Následně vstupují skrz zornici do čočky, která je uchycena na řasnatém tělísku. Paprsky pronikají dále oční dutinou, jež je vyplněna sklivcem. Dopadnou na sítnici, kde podráždí fotoreceptory. Obraz, který vznikne na sítnici, je skutečný, ale zmenšený a převrácený (viz Přílohy I., obr. 30). Tato zraková informace je vysílána do mozku, kde se dále zpracovává.

Ze sítnice vychází zrakový nerv, ve kterém lze pod elektronovým mikroskopem vidět až milion vláken. V nitru lebky se až 60 % těchto vláken kříží s vlákny vycházejícími z druhého oka. Za křížením se tyto vlákna spojí a vstupují do prvního relé zrakové dráhy a dále do zrakového centra v centrální nervové soustavě. Ze zrakového centra jsou informace o viděném obrazu dále rozesílány do dalších mozkových center.¹⁷⁶

Z popisu stavby a funkce zrakového aparátu lze vypočítat složitost tohoto ústrojí.

172 [Srov.] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ. *Oftalmopedie*, s. 11–12.

173 [Srov.] BENEŠ, Pavel a Martin VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*. 1. vyd. Brno: Paido, 2017, s. 34.

174 [Srov.] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ. *Oftalmopedie*, s. 11–12.

175 [Srov.] tamtéž, s. 12.

176 [Srov.] tamtéž, s. 12.

Vzhledem k náročnosti celé této soustavy je zřejmé, že se může vyskytovat velké množství různých druhů postižení zrakového vnímání, kterými se zabývá následující část textu.

3.2 Klasifikace a stručná charakteristika postižení zrakového vnímání

Vady zrakového vnímání většinou postihují jednu nebo více schopností zrakového ústrojí. Mezi vlastnosti lidského oka patří mimo jiné schopnost rozlišovat detaily, zaostřit na různou vzdálenost, přizpůsobit se světelným podmínkám a schopnost barevného vidění. Postižení zraku může být způsobeno buď vadou samotného očního aparátu, nebo poruchou centrálního nervového systému.

Jeden ze způsobů třídění vad zrakové percepce je rozdělení do pěti skupin, na okulomotorické potíže, problémy se zpracováním vizuálních informací, ztrátu zrakové ostrosti, narušení zorného pole a poruchy barvocitu. Okulomotorické problémy se vyznačují narušením koordinace očních pohybů. Jedinec má obtíže při mířených pohybech a při uchopování různých objektů. Problémy se také mohou objevit při sledování pohybujících se předmětů.¹⁷⁷

Obtíže se zpracováním vizuálních informací se vyskytují u jedinců sporou zrakových center v centrální nervové soustavě. Tato takzvaná korová slepota vzniká i za předpokladu, že je sítnice i zrakový nerv plně funkční.¹⁷⁸

Pro dostatečné pochopení ztráty zrakové ostrosti bude nejprve definována samotná zraková ostrost. „*Parametrem, kterým se zpravidla určuje zraková ostrost – vizus (také visus), je stupeň a kvalita schopnosti lidského oka rozlišovat detaily v předmětovém prostoru.*“¹⁷⁹ Ztráta zrakové ostrosti se u jedince projevuje problémem s rozpoznáváním detailů a drobných předmětů. U větších objektů nemusí tento problém vyvstat.¹⁸⁰

Se zrakovou ostroť souvisí refrakční vady čili krátkozrakost a dalekozrakost. U krátkozrakého oka vzniká po průchodu světla optickými částmi oka obrazové ohnisko před sítnicí (viz Přílohy I., obr. 31). U dalekozrakého oka se ohnisko obrazu nachází až za sítnicí (viz Přílohy I., obr. 32). Tyto vady zrakové ostrosti lze korigovat pomocí čoček, dalekozraké

177 [Srov.] FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 15.

178 [Srov.] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ. *Oftalmopedie*, s. 19.

179 BENEŠ a VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogii*, s. 36

180 [Srov.] FINKOVÁ. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*, s. 15.

oko spojnou čočkou a krátkozraké oko rozptylkou.¹⁸¹

Jedny z důležitých schopností oka, související se zrakovou ostroší, jsou akomodace a adaptace. Akomodace je schopnost oční čočky změnit svou optickou mohutnost tak, aby bylo oko schopné zaostřit předměty na různou vzdálenost. Adaptace je schopnost oka přizpůsobit se různým světelným podmínkám. Nejde jen o zúžení či rozšíření zornice, ale také o adaptaci fotoreceptorů. Adaptace lidského oka na šero a tmu trvá delší dobu než přizpůsobení se světlu. I v tomto případě mohou vznikat různá postižení zraku, například šeroslepost.¹⁸²

Postižení zorného pole může být charakterizováno ztrátou části zorného pole. „*Zorné pole je označováno jako prostor, který je vidět oběma očima při pohledu přímo před sebe.*“¹⁸³ Postižené zorné pole buď může být zúžené z jedné či z druhé strany, nebo z obou stran najednou, nebo může jít o výpadek v centru zorného pole. Jedinci s tímto postižením mají problémy s orientací v prostoru a tím mají i omezený samostatný pohyb. Toto postižení se může projevit i při orientaci na ploše, například při čtení textu.¹⁸⁴

Schopnost barevného vidění umožňují fotoreceptory konkrétně čípký. Existují tři druhy čípků podle citlivosti na různé základní barvy, na červenou, modrou a zelenou. Zde může vzniknout porucha barvocitu, kdy jedinec nedokáže rozpoznat jednu ze základních barev nebo dokonce nerozeznává žádné barvy. Barvoslepý jedinec se pak orientuje pouze podle stupňů odstínů šedi.¹⁸⁵

Jako další klasifikace osob s narušením zrakového vnímání je uváděno rozdělení na osoby nevidomé, slabozraké, se zbytky zraku a jedince s poruchami binokulárního vidění. Osoby, jejichž zrakové postižení je nejtěžšího stupně, spadají do skupiny nevidomých. Nevidomé osoby mají znemožněno získávat informace o okolním prostředí běžnou cestou, tedy zrakem. Intaktní jedinci získávají až 80% informací zrakovou percepcí, avšak nevidomí jedinci se musí spoléhat na ostatní smysly, zejména na hmat a sluch. Při vnímání objektů zrakem se jedinec nejprve zaměří na celek a teprve poté na detaily. Oproti tomu nevidomý jedinec při hmatové percepci rozpoznává nejprve detaily předmětu a poté z nich vyvozuje, jak daný předmět vypadá jako celek. Pro usnadnění životních podmínek nevidomých osob jsou vytvářeny různé kompenzační pomůcky, které například pomáhají s prostorovou orientací či se získáváním informací. Velmi důležitý pro tyto osoby je rozvoj kompenzačních činitelů, například rozvoj

181 [Srov.] BENEŠ a VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*, s. 48–49.

182 [Srov.] tamtéž, s. 37, 43–44 a 50.

183 Tamtéž, s. 40.

184 [Srov.] FINKOVÁ. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*, s. 15.

185 [Srov.] BENEŠ a VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*, s. 42–43.

jednotlivých smyslů a rozvoj představivosti, paměti a myšlení. Tito jedinci potřebují pracovat na propojení představ a skutečnosti.¹⁸⁶

Oproti nevidomým jedincům se slabozraký jedinec může alespoň částečně orientovat pomocí zraku, ale existují zde různá omezení. Pro slabozraké osoby je typická vyšší míra unavitelnosti, neboť musí nepřetržitě soustředit svou pozornost na to, co se kolem nich děje. To se pak projeví pomalejším pracovním tempem. Slabozrací jedinci také mohou mít problémy s vnímáním detailů a souvislostí. Při vizuální práci na blízko je pro slabozraké osoby důležité dostatečné osvětlení a vhodný sklon pracovní desky.¹⁸⁷

Skupina osob se zbytky zraku bývá považována jako hraniční skupina mezi nevidomými a slabozrakými. Osoby s touto mírou zrakového postižení jsou často omezeni i v samostatném pohybu a v orientaci v prostoru.¹⁸⁸

Poruchy binokulárního vidění se nejčastěji týkají dětí v předškolním věku. Tyto poruchy lze dostatečnou péčí odstranit nebo alespoň zmírnit. Lidé s těmito poruchami mají problémy s koordinací očí a tudíž s prostorovým vnímáním. Mezi poruchy binokulárního vidění patří například strabismus neboli šilhání.¹⁸⁹

3.3 Hapticko-taktilní percepce jako kompenzační činitel

Hapticko-taktilní percepce neboli vnímání dotykem či hmatem patří mezi základní a velmi významné kompenzační činitele pro zrakově postižené osoby. Jedná se o důležitý způsob poznávání okolního světa. Hmatem lze rozpoznat fyzikální vlastnosti předmětu, jako jsou tvar, rozměry, struktura povrchu, jeho teplota a další. Hmat ale nemůže plně nahradit zrakové vnímání, protože nedokáže obsáhnout všechny vlastnosti předmětu, jako je například barevnost. Další velkou nevýhodou hmatové percepce je to, že se jedinec musí dostat do bezprostřední blízkosti daného předmětu a dotknout se ho, což u zraku není nutné.

Existuje mnoho překážek při hapticko-taktilním vnímání. Patří sem nevhodné parametry a konfigurace objektu pro dotyk, nebezpečné fyzikální a chemické vlastnosti předmětu při styku s kůží, jako jsou například příliš vysoká teplota či leptavé látky, nedosažitelná poloha předmětu a v neposlední řadě psychické překážky zahrnující pocity nelibosti při doteku.¹⁹⁰ Některé

186 [Srov.] FINKOVÁ. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*, s. 16–18.

187 [Srov.] tamtéž, s. 19–20.

188 [Srov.] tamtéž, s. 20–21.

189 [Srov.] tamtéž, s. 21–22.

190 [Srov.] JESENSKÝ, Ján. *Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky*. 1. vyd. Praha: Státní

z těchto překážek při poznávání okolního světa osobami se zrakovým postižením, jako například přílišné rozměry objektu, se mimo jiné objevují i při seznamování se s architekturou, v případě této diplomové práce s klášterními budovami. Proto právě pro potřeby těchto osob vznikají různé haptické pomůcky, které mají pomoci překonávat nejen tyto překážky. V praktické části diplomové práce bude problematice haptické pomůcky věnována větší pozornost.

Hmat lze definovat jako „*schopnost kožního a pohybového analyzátoru odrážet prostorové a fyzikální vlastnosti a kvality objektů.*“¹⁹¹ Nejpodstatnějším orgánem pro hapticko-taktilní percepci je ruka. Přičemž funkce levé a pravé ruky a také jednotlivých prstů je odlišná. Nejlépe to lze demonstrovat při čtení bodového Braillova písma. Při čtení se ukazováček pravé ruky pohybuje po řádku a rozpoznává jednotlivé body, ukazováček levé ruky plní funkci kontrolní. Ruka nevidomého jedince vykonává zároveň tři funkce, funkci motorickou, percepční a zpětnovazebnou. Neboť v jednom okamžiku jedinec kopíruje rukou tvar objektu, vnímá ho a souběžně své vnímání kontroluje. Poznávací činnost pomocí hmatu je tedy pomalejším procesem než při zrakovém vnímání. To i z toho důvodu, že hmat se vyznačuje syntetickým způsobem poznávání.¹⁹² Nevidomý jedinec nejprve vnímá detaily a z nich si teprve vytvoří představu o celku, jak bylo výše předesláno.

V rámci hmatového vnímání lze rozlišit tři formy, pasivní, aktivní a zprostředkovanou formu hmatání. Pasivní hmat si lze představit jako obyčejné položení ruky na určený objekt, kdy se jedinec o daném předmětu dozví řadu vlastností, ale celek objektu mu uniká. Oproti tomu aktivní forma hmatání poskytuje jedinci celkovou představu o daném objektu. Neboť jedinec aktivně vyhmatává jednotlivé části předmětu. Představa o celé řadě vlastností předmětu je tak přesnější. Zprostředkovaná neboli instrumentální forma hmatání je uskutečňována za pomoci nějakého nástroje. Poznávání okolního světa může být zprostředkované například pomocí slepecké hole. Z čehož vyplývá, že při použití této formy hmatání nezískáme zdaleka tolik informací jako u formy aktivní, ale i tak může poskytnout potřebné množství informací.¹⁹³

pedagogické nakladatelství, 1988, s. 11. Obory speciální pedagogiky.

191 FINKOVÁ. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*, s. 27.

192 [Srov.] tamtéž, s. 27–28.

193 [Srov.] tamtéž, s. 27.

II. Praktická část

1 Motivace a příprava koncepce

Prvotní impuls přišel ze strany vedoucí této diplomové práce Mgr. Zuzany Duchkové, která zprostředkovala návrh pro vytvoření haptického modelu podle bývalého dominikánského kláštera Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích. Tento haptický model měl být vytvořen za účelem poskytnutí vhledu a představy, jak klášterní celek vypadá, především osobám se zrakovým postižením. Přičemž hlavním motivačním zdrojem se stala skutečnost, že se finální práce stane funkční haptickou pomůckou, která by měla být k dispozici v klášterním kostele Obětování Panny Marie na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích.¹⁹⁴

Praktická část této diplomové práce zahrnuje kromě výsledného artefaktu také nezbytně nutné přípravné práce. Dříve, než došlo k samotné realizaci sádrového haptického modelu kláštera, bylo zapotřebí vytvořit skicový materiál (viz Přílohy II., obr. 1–7) a přípravný model klášterního celku (viz Přílohy II., obr. 8–9). K získání dostatečné představy o vzhledu klášterního komplexu také posloužily snímky pořízené z internetových map, prostřednictvím kterých byla možnost nahlédnout na klášterní objekt z výšky.

Již zmíněný skicový materiál ve formě kreseb přírodním uhlím na papírovou podložku sloužil k zachycení kláštera z různých úhlů pohledu. Toto byl nezbytně nutný krok k tomu, aby došlo k prostudování vnějších forem architektury kláštera. Je totiž známo, že nežli začne vznikat jakýkoliv trojrozměrný objekt, musí dojít k jeho podrobnému nastudování, k čemuž neodmyslitelně patří kresebná studie. Není to však jediný způsob, jak si osvojit hmotu a tvar vytvářeného objektu. V rámci příprav k vytvoření finální práce byla důležitým prvkem i trojrozměrná plastická skica. V tomto případě se jednalo o zmenšený model klášterního celku, který byl zhotoven plastickou metodou, modelací z keramické hlíny. Hliněná skica byla taktéž vytvořena na hliněné podložce tvořící mírně vysoký sokl, asi dva centimetry. Ani v případě přípravné skici nebyla opomenuta kritéria haptické čitelnosti objektu. Byly tedy vypuštěny veškeré rušivé elementy v podobě detailních částí. Výzdoba vnějších forem nebo okenní otvory kláštera byly zachyceny pouze lineárním způsobem. Zhotovený přípravný model nadále sloužil jako částečná předloha pro jednodušší orientaci při tvorbě finální práce.

Problematickou částí při tvorbě kresebného skicového materiálu se stala poloha

194 Práce je součástí projektu „*Haptické modely architektonických prvků a maleb pro osoby se zdravotním postižením*“, který je uskutečňován na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

[Srov.] KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY PF JU. *Haptické modely pro osoby se zdravotním postižením. Katedra výtvarné výchovy PF JU* [online]. 2018-04-03 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/vv/hapticke_modely.php

samotného kláštera. K zachycení tak rozměrného objektu bývá zapotřebí dostatečně velkého odstupu, což v tomto případě bylo znemožněno hustou zástavbou okolo kláštera. Obtížné bylo zejména zachycení východní části kostela a východního křídla konventu. Dostatečný odstup od architektonického celku byl možný jen u západní a jižní strany, na kterou bylo možno hledět přes slepé rameno z přilehlého Sokolského ostrova.

Také zhotovení plastické skici se neobešlo bez případných komplikací. Při vrstvení keramické hlíny bylo nezbytné, aby síla střepu byla ve všech částech modelu stejná. To znamenalo, že model musel být v podstatě dutý (viz Přílohy II., obr. 10). Kdyby toto pravidlo nebylo dodrženo, každá část modelu by pak vysychala v rozdílném čase, což by způsobilo pnutí materiálu a hrozilo by popraskání. Dalším úskalím bylo dodržení příslušných rozměrů a proporcí kláštera, které bylo zapotřebí přepočítávat. Pro splnění tohoto náročného úkolu významnou měrou přispěla nejen již zmíněná obrazová dokumentace z internetových map, ale i výkresová dokumentace (viz Přílohy II., obr. 11–15) zobrazující přesné rozměry a tvary jednotlivých částí kláštera, do které bylo možno nahlédnout prostřednictvím pana ing. Zdeňka Šestáka.

2 Realizace haptického modelu

Při samotné realizaci haptického modelu bylo zapotřebí zohlednit jistá pravidla a kritéria, která bylo nezbytné dodržet pro správné fungování haptického modelu. Jedním z hlavních kritérií bylo z ergonomického hlediska dodržení přiměřené velikosti haptizovaného objektu a jeho přístupnost. Optimalizace byla nutná i z hlediska přenosu a přijetí nahmataných informací, což znamenalo zredukování redundovaných detailů či jiných prvků. Při haptizování nesmí v žádném případě dojít k jakémukoliv poranění vnímacího aparátu, tedy kůže. Proto by dalším nezbytným prvkem měla být i bezpečnost provedeného haptického modelu, na kterém se nesmí objevit nikterak nelibý nebo nebezpečně ostrý předmět. Dokonce ani zvolená struktura povrchu modelu by neměla být přehnaně hrubá nebo naopak kluzká či smýkavá, aby u osob se zrakovým postižením nevyvolala negativní zážitek a pocit nejistoty. Z toho vyplývá, že haptický model v obecném slova smyslu by měl být optimalizován v mnoha funkčních aspektech právě k tomu, aby jeho užívání bylo příjemné a podávalo tak dostatečné množství srozumitelných informací.

Významným kritériem pro funkčnost haptického modelu se staly jeho vhodné rozměry. Po konzultaci s vedoucím praktické práce bylo usouzeno, že finální model by neměl být větší než padesát centimetrů. Tato míra byla zvolena především proto, aby bylo možné dosáhnout z jednoho místa na všechny nebo alespoň většinu částí modelu. Neboť osoby se zrakovým postižením mají značně znevýhodněné podmínky pro pohyb v prostoru.

Důležité bylo i rozhodnutí ohledně zvolené struktury povrchu. Zdivo bylo vytvořeno hladké beze změny hrubosti povrchu. Asi nejzásadnější změna povrchové struktury proběhla při přechodu ze zdiva na fragmenty imitující střešní krytinu. Struktura střešní krytiny byla pro snadnou identifikaci čteného materiálu provedena s mírnou nadsázkou, tudíž jednotlivé střešní tašky neodpovídají zvolenému poměrovému měřítku celého modelu. Funkčnost a čitelnost vytvořené struktury bylo možné ověřit prostřednictvím návštěvy Mgr. Radky Prázdné, Ph.D., jako zástupce za osoby se zrakovým postižením. Toto ověření funkčnosti struktury bylo velice přínosné, protože představa o daném objektu nebo struktuře vnímaná zrakem se značně odlišuje od představy získané hmatem.

V rámci realizace modelu bylo také nezbytné definovat podmínky instalace modelu s ohledem k funkčnosti modelu. Haptický model kláštera bude vystaven na dřevěném stojanu takovým způsobem, aby byl bezbariérově přístupný ze všech stran a na dosah i osobám upoutaným na invalidní vozík. To znamená, že v prostoru okolo instalovaného modelu se nesmí

vyskytnout žádná překážka znemožňující pohyb těchto osob. Instalace bude obsahovat mimo jiné i štítek s popisem modelu v Braillově bodovém písmu pro osoby se zrakovým postižením.

3 Technologie tvorby haptického modelu

U takto specifické práce, jako je haptický model, bylo důležité pro realizaci zvolit vhodný materiál. Nejprve byla navržena keramická hlína, která se svou povrchovou charakteristikou jevila jako ideální řešení. Keramická hlína se totiž po výpalu chová jako velmi pevný materiál, který snadno odolává mechanickému poškození a je příjemná na dotek. Ovšem vyskytla se zde problematika spojená s pnutím hliněného střepu, jak bylo výše zmíněno u realizace plastické skici. Model by mohl při procesu výpalu celý popraskat. Kromě toho zde nastal problém i s limitujícími rozměry vypalovací pece. Ve fakultních prostorách by nebylo možné vypálit takto rozměrný objekt. Z těchto popsanych důvodů byla keramická hlína vyloučena.

Finálním materiálem se posléze stal hemihydrát síranu vápenatého neboli sádra. Jednou z hlavních předností tohoto materiálu je, že při tunutí nedochází k deformaci. Dobře snáší mechanický tlak, i když ne tak velkou měrou jako vypálená keramická hlína. V rámci funkčnosti haptického modelu se sádra ukázala jako vhodný materiál na dotyk. Pro účely této práce se sádra stala odpovídajícím materiálem.

Výsledná praktická práce v podobě haptického modelu v poměrovém měřítku 1:125 začala vznikat odléváním jednotlivých sádrových bloků, z kterých se skládal celý klášterní areál. Každý fragment, jenž reprezentoval konkrétní část kláštera, byl odlit do připraveného bednění na žulovém stole (viz Přílohy II., obr. 16). Sádrových bloků v různých velikostech vzniklo osmnáct. Po odlití všech částí kláštera byly tyto blokovité útvary uspořádány tak, aby tvořily základní seskupení budov klášterního celku (viz Přílohy II., obr. 17). Následovalo ověření rozměrů celého objektu a úprava některých částí.

Posléze, kdy sádrové bloky definitivně určovaly seskupení klášterních budov, nastala fáze, při níž měly vzniknout veškeré střešní plochy. Z největší části se na klášteře objevuje krytina z pálených tašek a méně pak z plechových plátů, které zastřešují hlavně křížovou chodbu konventu. Nejprve došlo k vytvoření šablony pro odlévání ploch se strukturou pálené střešní krytiny. Šablona byla zprvu vyrobena jako tenká deska z modelovací hlíny, která obsahovala jednotlivě vtištěné střešní tašky za pomoci vyřezaného dřevěného špalíku (viz Přílohy II., obr. 18). Jelikož postupně při odlévání strukturované plochy došlo k úplné deformaci hliněné desky, bylo zapotřebí vytvořit novou formu z jiného materiálu. Nová forma byla zhotovena z flexibilní kaučukové hmoty, která umožnila odlití velkého množství střešních ploch o rozměrech 30 krát 15 centimetrů bez ztráty kvality. Odlité desky byly dále upravovány

do potřebných rozměrů. Jako druhý typ střešní krytiny vznikala imitace plechových ploch. Zde již nebylo dalších komplikací. Pro dosažení struktury plechových plátů byl použit papírový dutinkový karton, na který byla nanesena tenká vrstva sádry. Tyto připravené plochy byly aplikovány na model až po slepení všech sádrových bloků.

Detailní části, okenní otvory nebo fasádní výzdoba v podobě širokých lisén, byly potlačeny. Jak bylo již zmíněno, model musí být čitelný jako celek bez redundance. Co se týká vnějšího členění zdiva, zachovány byly jen ty nejvýraznější prvky opěrného systému klášterního kostela a křížové chodby. Tyto drobné prvky opěrného systému byly přilepeny až v samém závěru praktické práce. Pro dosažení co největší jednoduchosti a zároveň haptické funkčnosti vstupních otvorů a okenních ráků byly použity konkávně provedené zhruba tři milimetry široké linie (viz Přílohy II., obr. 19), které kopírují jejich vnější tvar. Konkávní linie musely být provedeny ještě před sestavováním a lepením sádrových bloků. V opačném případě by členění a rozměrnost celého modelu znemožnila vytvoření těchto linií, a to zejména v oblasti klášterního dvora s četnými gotickými okny. Značně problematickou částí této práce se stala tvorba okenních otvorů oválného tvaru, kterými byl osazen barokní konvent.

V pracovní fázi, kdy byly vytvořeny veškeré lineární fasádní prvky, bylo možné přistoupit ke kompletaci a lepení všech sádrových bloků na již připravenou desku o rozměrech 60 krát 60 centimetrů (viz Přílohy II., obr. 20). Jako pojivo bloků bylo použito transparentní chemoprénové lepidlo, které bylo aplikováno na zdrsňenou plochu. Na vzniklé spoje jednotlivých lepených fragmentů bylo zapotřebí aplikovat šelakový roztok a následně retušovací sádrovou hmotou.

Slepené a zaretušované bloky modelu byly připraveny k lepení střešních ploch. Jelikož se u haptického modelu předpokládá vyšší míra mechanického tlaku způsobená hmatáním, byly pod sádrové desky střech vkládány sádrové klíny (viz Přílohy II., obr. 21), které zajišťují větší stabilitu a pevnost střechy. Desky střech byly usazeny tak, aby přesahovaly pár milimetrů přes hranu sádrových bloků. Po konečném slepení všech střešních desek a vyžrání lepidla byla nezbytná retuš v místech, kde došlo ke styku dvou ploch.

Na samotný závěr kompletace haptického modelu byl vytvořen drobný sanktusník nad presbyteriem a barokní cibulovitá střecha věže. Tyto dva fragmenty vznikaly skulpturální formou vyřezávání ze sádrového bloku. V případě barokní cibulové střechy s lucernou se jednalo o poměrně komplikovaný tvar, který musel být rovněž proveden bez rušivých detailů. Sanktusník bylo nutné vytvořit s širší základnou, z důvodu větší pevnosti lepeného spoje.

Finální model (viz Přílohy II., obr. 22–26) byl opatřen nátěrem bílé barvy kvůli zakrytí retušovaných částí a pro sjednocení barevnosti objektu. Retušovací sádra totiž způsobuje šedé skvrny, které působí rušivým dojmem.

Závěr

Hlavním motivačním prvkem této diplomové práce se stal samotný haptický model, který bude moci nadále poskytovat možnost „spatřit“ celý klášterní objekt především osobám se zrakovým postižením. Model bude jistě velmi užitečnou pomůckou rovněž pro intaktní jedince k vytvoření představy, jak vypadá klášterní celek z ptačí perspektivy, i když se jedná o ryze haptický model.

Cílem diplomové práce bylo vytvoření hapticko-taktilní pomůcky v podobě sádrového modelu bývalého dominikánského kláštera Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích. Vytvořený sádrový model bude vystaven v klášterním kostele Obětování Panny Marie.

Ve spojitosti s tímto haptickým modelem se teoretická část zabývala vývojem křesťanské klášterní architektury, definováním vybraných mnišských řádů a historickým vývojem českobudějovického kláštera. Dalším cílem se stala tematika týkající se problematiky osob se zrakovým postižením, kde byl popsán oční aparát, jeho možné vady a hapticko-taktilní percepce. Teoretická část nabyla nemalé důležitosti pro pochopení klášterního stavitelství a uchopení problematiky hapticko-taktilních kompenzačních pomůcek.

Při zpracování teoretické části se vyskytlo hned několik problematických momentů. Prvním z nich byla značná různorodost názorů a faktických údajů, které se v jednotlivých zdrojích mnohdy lišily. Bylo tedy nutno preferovat novější a aktualizovanější odbornou literaturu, což nebylo ve všech případech možné. Druhou problematickou částí byla značná rozsáhlost vybraného tématu, které bylo obtížné zredukovat do těch nejpodstatnějších informací. Tím nejobtížněji zpracovatelným textem se stala kapitola zabývající se historickým vývojem křesťanské klášterní architektury a mnišskými řády.

Realizace haptického modelu v rámci praktické části se taktéž neobešla bez jistých komplikací. Stěžejním se stal výběr materiálu, z kterého měl být výsledný model zhotoven. Jako ideální svými haptickými vlastnostmi se zprvu jevila keramická pálená hlína. Tento materiál ovšem nebylo možné zvolit kvůli rozměrnosti celého objektu a také kvůli vznikajícímu pnutí keramického střepu, ke kterému dochází zejména při vysychání a výpalu.

V průběhu realizace sádrového modelu bylo zapotřebí dbát na to, aby výsledná práce byla z haptického hlediska funkční. Při tvorbě modelu bylo nutno brát na zřetel jistá pravidla s ohledem na specifické potřeby a vnímání osob se zrakovým postižením. Pro volbu struktur povrchů byla pro tuto práci velmi přínosnou haptická korektura Mgr. Radky Prázdny, Ph.D.

Seznam použitých zdrojů

Monografické zdroje:

BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika). 1. vyd. Praha: Academia, 1997, 429 s. ISBN 978-80-200-1909-7.

BENEŠ, Pavel a Martin VRUBEL. Oftalmologie pro speciální pedagogy. 1. vyd. Brno: Paido, 2017, 91 s. ISBN 978-80-7315-264-2.

BERNHARD, Marianne. Kláštery: sto architektonických klenotů Západu. 1. vyd. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995, 192 s. ISBN 80-85785-56-0.

BLASCHKE, Jorge. Záhadný středověk: tajné dějiny klášterů, konventů, řeholníků a vojenských řádů. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006, 280 s. ISBN 80-204-1364-2.

FINKOVÁ, Dita. Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 120 s. ISBN 978-80-244-2742-3.

FRANK, Karl Suso. Dějiny křesťanského mnišství. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, 195 s. ISBN 80-902682-8-5.

HALL, Marcia B. Rome. 1. vyd. New York, NY: Cambridge University Press, 2005, 358 s. ISBN 0521624452.

HEROUT, Jaroslav. Slabikář návštěvníků památek. 1. vyd. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1978, 279 s. ISBN nevedeno.

HEROUT, Jaroslav. Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů. 1. vyd. Praha: Orbis, 1961, 238 s. ISBN nevedeno.

CHÂTELET, Albert a Bernard Philippe GROSLIER. Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění. 2. české vyd., upr., v Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, 784 s. ISBN 80-7181-936-0.

CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 103 s. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity. ISBN 80-7192-530-6.

CHVOJKA, Jiří. Město pod Černou věží. 1. vyd. České Budějovice: Actys, 1992, 288 s. ISBN-80-901234-0-6.

JESENSKÝ, Ján. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 228 s. Obory speciální pedagogiky. ISBN nevedeno.

- KOVÁŘ, Daniel a Roman LAVIČKA. Dominikánský klášter v Českých Budějovicích. 1. vyd. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017, 239 s. Miscellanea, sv. 18. ISBN 978-80-85033-80-9.
- KOVÁŘ, Daniel. Fundatio civitatis: zrození královského města Českých Budějovic. 1. vyd. České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta, 2015, 158 s. ISBN 978-80-86829-98-2.
- KRÜGER, Kristina, Rolf TOMAN a Achim BEDNORZ. Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury. 1. vyd. Praha: Sloart, 2008, 431 s. ISBN 978-80-7391-121-8.
- KUTHAN, Jiří. Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města – hrady – kláštery – kostely. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1994, 582 s. ISBN 80-85618-14-1.
- KUTHAN, Jiří. Jižní Čechy: Krajina, historie, umělecké památky. 2. vyd. Praha: Panorama, 1982, 331 s. ISBN nevedeno.
- KUTHANOVÁ, Věra, Jiří KUTHAN, Josef ERHART a Marie ERHARTOVÁ. České Budějovice. 1. vyd. Praha: Panorama, 1980, 161 s. Naše vlast. ISBN nevedeno.
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. Oftalmopedie. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury, 68 s. ISBN 80-85931-50-8.
- LAVIČKA, Roman, Ladislav ČAPEK, Jiří FRÖHLICH, Jiří HAVLICE, Rudolf KRAJÍC a Lukáš REITINGER. Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců. 1. vyd. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2016, 336 s. Miscellanea, sv. 13. ISBN 978-80-85033-74-8.
- LAWRENCE, C. H. Dějiny středověkého mnišství. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 328 s. ISBN 80-7021-536-4.
- PAVEL, Jakub a Eva ŠAMÁNKOVÁ. České Budějovice. 2. vyd. Praha: Odeon, 1979, 234 s. Památky. Řada Městské památkové rezervace, sv. 32. ISBN nevedeno.
- PAVEL, Jakub, Vladimír HYHLÍK a Vladimír FYMAN. České Budějovice. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965, 234 s. Památky. Řada Městské památkové rezervace, sv. 19. ISBN nevedeno.
- PIJOAN, José. Dějiny umění/3. 3. vyd. Praha: Odeon, 1988, 336 s. Světové umění, sv. 99. ISBN nevedeno.
- PIJOAN, José. Dějiny umění/4. 3. vyd. Praha: Odeon, 1988, 335 s. Světové umění, sv. 100. ISBN nevedeno.
- SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. Církevní dějiny, antika a středověk. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 432 s. ISBN 978-80-247-3719-5.

SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura: svědectví dob: přehled vývoje stavitelství a architektury*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1977, 448 s. Řada stavební literatury. ISBN neuvedeno.

VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 782 s. ISBN 80-85983-17-6.

Elektronické zdroje:

BŘEVNOVSKÉ ARCIOPATSTVÍ. Slovníček pojmů. *Břevnovský klášter* [online]. 2018 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/slovnicek-pojmu>

DUDEK, Lukáš. Klášter La Tourette. *Archizone* [online]. 2015 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/stavby/klaster-la-tourette/>

DUDEK, Lukáš. Le Corbusier. *Archizone* [online]. 2015 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/architekti/le-corbusier/>

FONDATION LE CORBUSIER. Couvent Sainte-Marie de la Tourette, Eveux-sur-l'Arbresle, France, 1953. *Fondation Le Corbusier* [online]. 2018 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.fondationlecorbusier.fr/corbuweb/morpheus.aspx?sysId=13&IrisObjectId=4731&sysLanguage=fr-fr&itemPos=17&itemSort=fr-fr_sort_string1%20&itemCount=78&sysParentName=&sysParentId=64

GOGO. Kláštery, jak je možná neznáte. *Odborný portál pro cestovní ruch* [online]. 2006-12-13 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.icot.cz/klastery-jak-je-mozna-neznate/>

IENCYKLOPEDIE. Jezuité. *iEncyklopedie* [online]. 2007-05-27 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.iencyklopedie.cz/jezuite/>

KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY PF JU. Haptické modely pro osoby se zdravotním postižením. *Katedra výtvarné výchovy PF JU* [online]. 2018-04-03 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/vv/hapticke_modely.php

KUČA, Karel. Urbanistický vývoj. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/urbanisticky-vyvoj>

KUTHAN, Jiří. Hirzo. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/hirzo>

ORDO SANCTI BENEDICTI. Život podle řehole. *Ordo Sancti Benedicti* [online]. 2018

[cit. 2018-02-25]. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>

RAJLICH, Jan. Dominikáni. Sv. *Dominik* [online]. 2010-02-15 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.dominik.cz/dominikani.html>

SEEMANN, Pavel. Historie řeholního života v českých zemích. *Církevní mapy* [online]. 2016 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.cirkevnimapy.cz/cirkev-v-ceskych-zemich/historie-reholniho-zivota/>

ŠKVRŇÁK, Jan. Johanité. *Středověk* [online]. 2005-08-23 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: <http://www.e-stredovek.cz/view.php?cisloclanku=2005082306>

ŠTEFÁNEK, Jiří. Pouštění žilou. *Medicína, nemoci, studium na 1. LF UK* [online]. 2011 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.stefajir.cz/?q=pousteni-zilou>

ŠVÁCHA, Rostislav. Klášter La Tourette. *Archiweb* [online]. 2003 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/klaster-la-tourette>

THOMA, Juraj. Dominikánský konvent. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 2013 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/dominikansky-konvent>

WIKIPEDIA. Bodrum Mosque. *Wikipedia* [online]. 2018-02-24 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Bodrum_Mosque

WIKIPEDIE. Daniel Kovář. *Wikipedie* [online]. 2017-03-11 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Daniel_Kovář

WIKIPEDIE. Husitské války. *Wikipedie* [online]. 2018-04-10 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Husitské_války

WIKIPEDIE. Jakub Pavel. *Wikipedie* [online]. 2017-12-28 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jakub_Pavel

WIKIPEDIE. Jiří Kuthan. *Wikipedie* [online]. 2018-03-15 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiř%C3%AD_Kuthan

WIKIPEDIE. Kostel Povýšení svatého Kříže (Jihlava). *Wikipedie* [online]. 2018-01-05 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Povýšen%C3%AD_svatého_Kř%C3%ADže_\(Jihlava\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Povýšen%C3%AD_svatého_Kř%C3%ADže_(Jihlava))

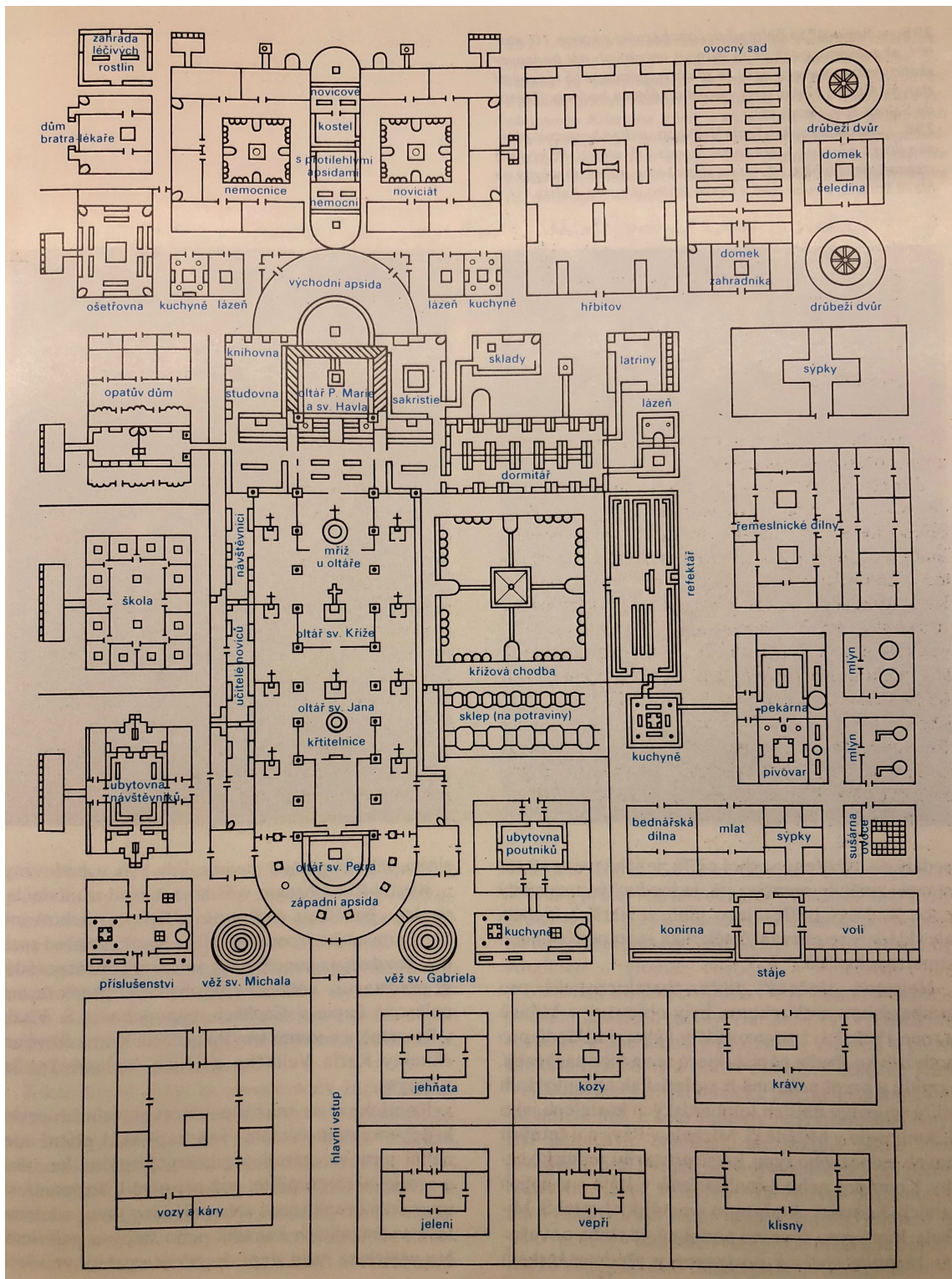
WIKIPEDIE. Řád menších bratří. *Wikipedie* [online]. 2017-10-23 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Řád_menš%C3%ADch_bratř%C3%AD

WIKIPEDIE. Temné století. *Wikipedie* [online]. 2016-08-14 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Temné_stolet%C3%AD

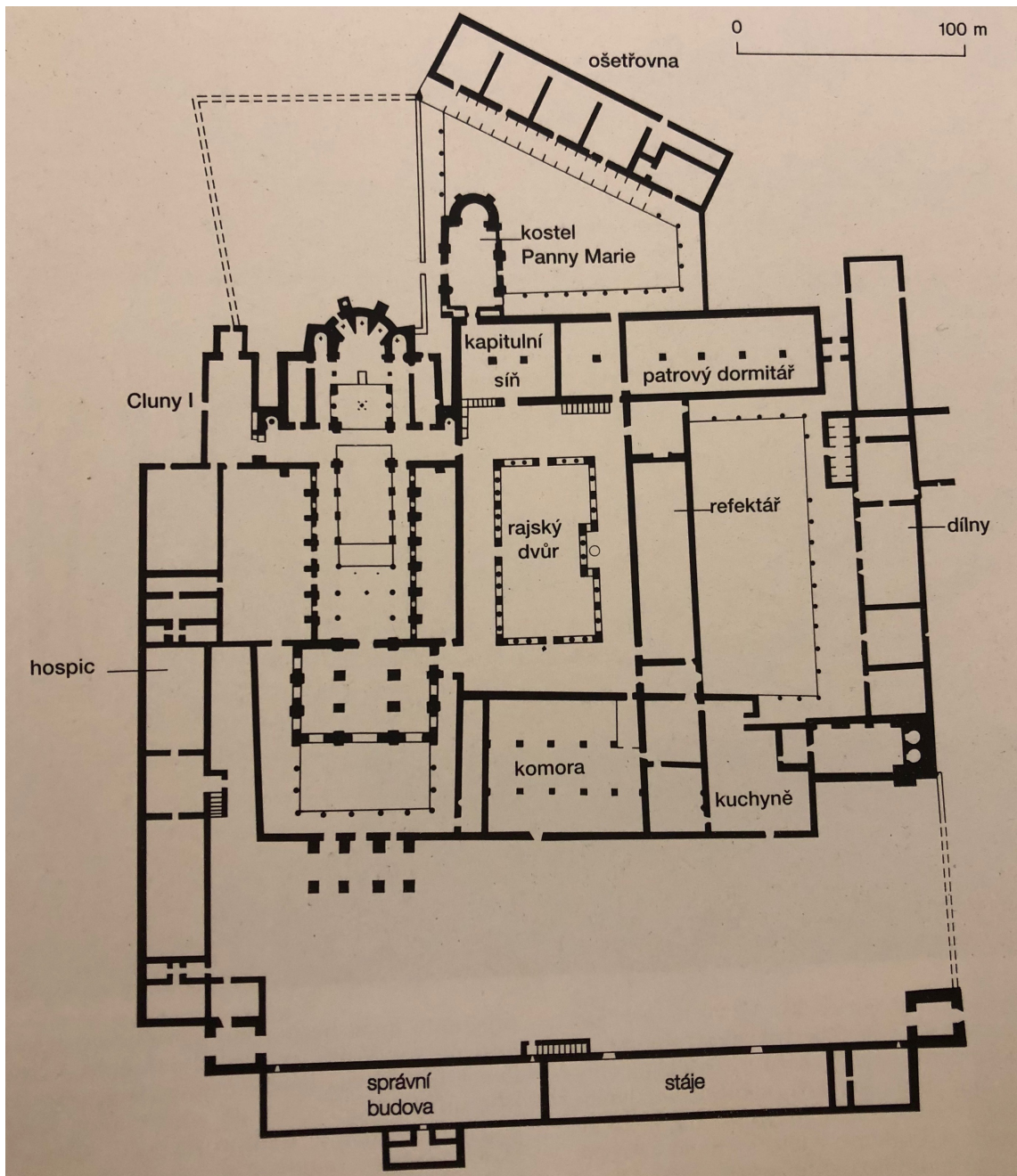
Seznam příloh

Přílohy I.	Obrazový materiál k teoretické části.....	72
Přílohy II.	Fotodokumentace praktické části.....	89

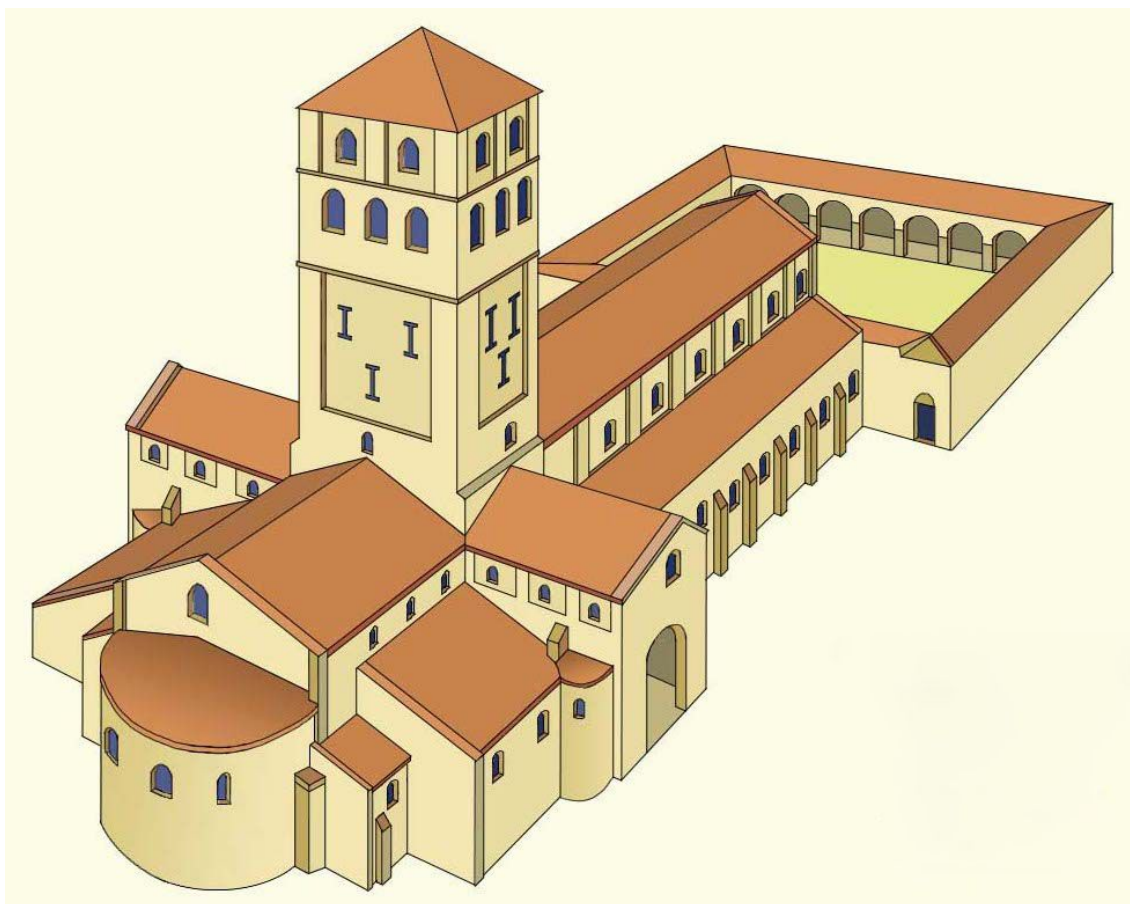
I. Obrazový materiál k teoretické části



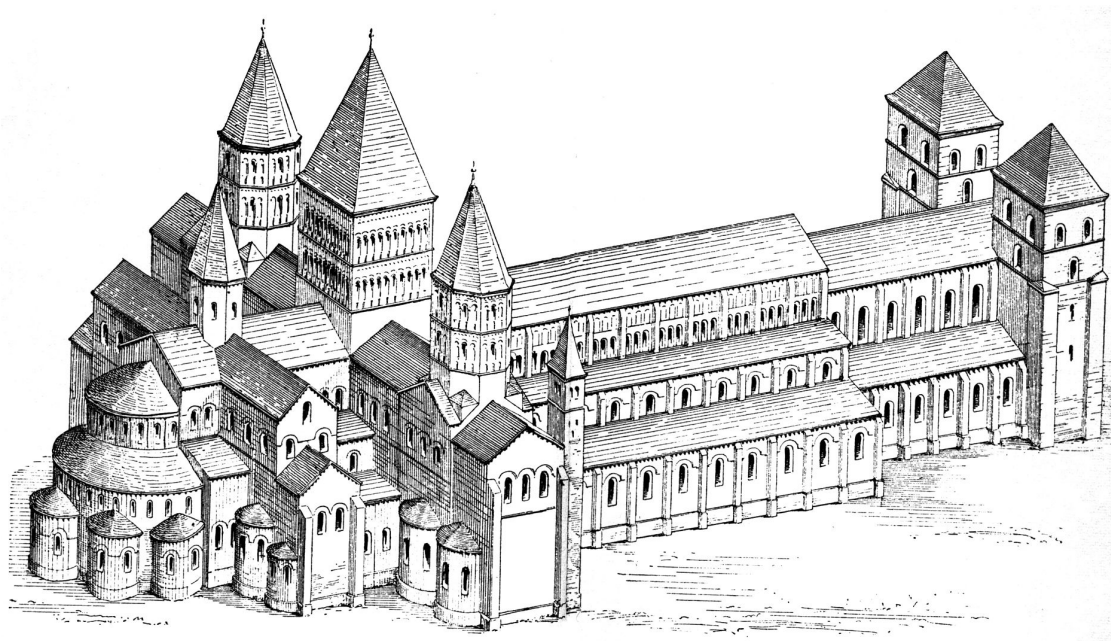
Obr. 1: Schématický plán kláštera st. Gallen.



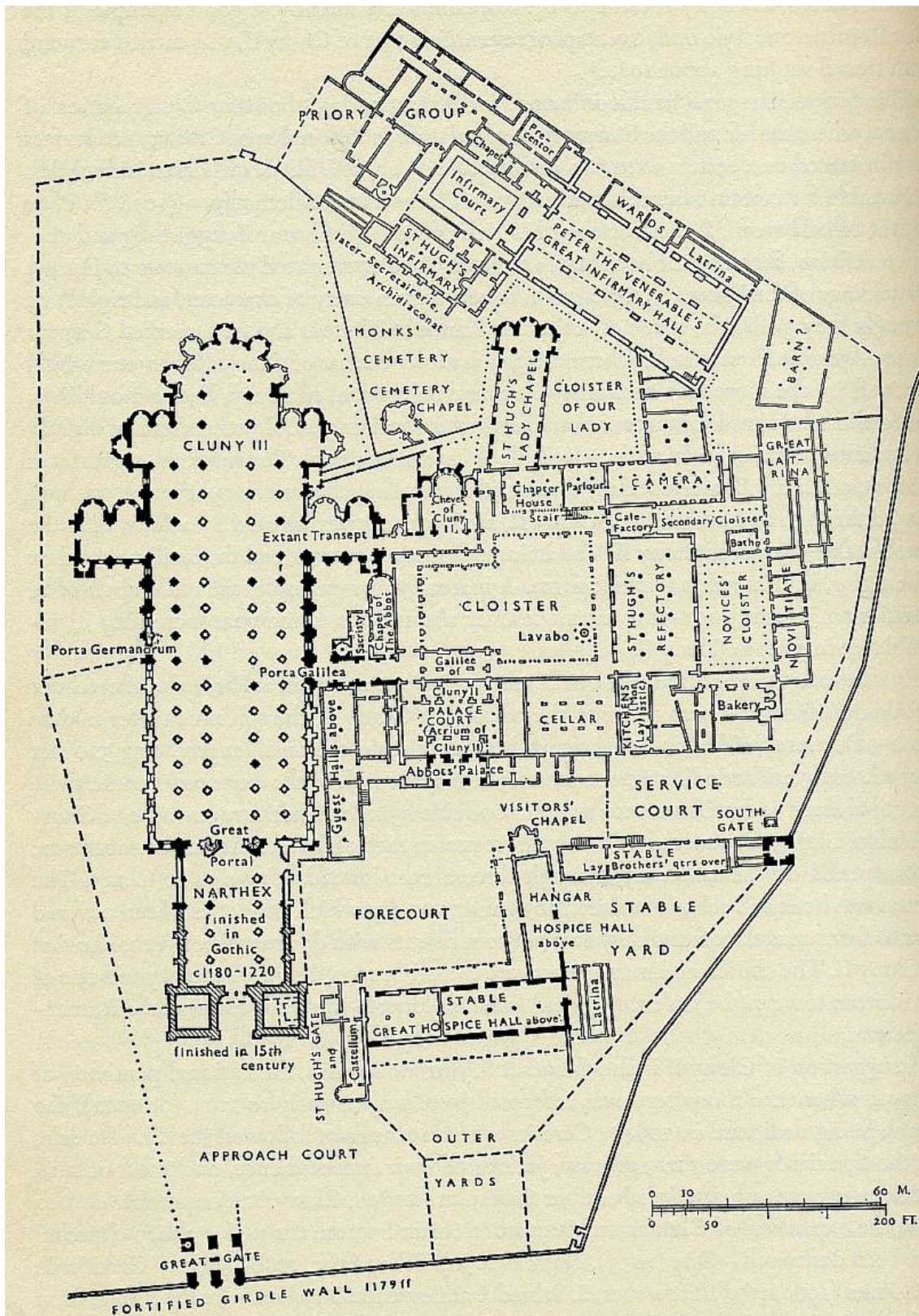
Obr. 2: Půdorys clunyského kláštera v druhé etapě přestavby.



Obr. 3: Rekonstrukce klášterního komplexu Cluny II.



Obr. 4: Rekonstrukce klášterního komplexu Cluny III.



Obr. 5: Půdorys clunyjského kláštera ve třetí etapě přestavby.



Obr. 6: Kostel Payerne inspirovaný stavbou Cluny II.



Obr. 7: Kostel Paray-le-Monial inspirovaný stavbou Cluny III.



Obr. 8: Kostel La Charité-sur-Loire inspirovaný stavbou Cluny III.



Obr. 9: Kostel svatého Filiberta v Tournus inspirovaný stavbou Cluny III.



Obr. 10: Dceřiný cisterciácký klášter v Pontigny.



Obr. 11: Cisterciácký klášter Maulbronn ve Württenbersku.



Obr. 12: Významná česká cisterciácká stavba ve Zlaté Koruně.



Obr. 13: Významná česká cisterciácká stavba ve Vyšším Brodě.



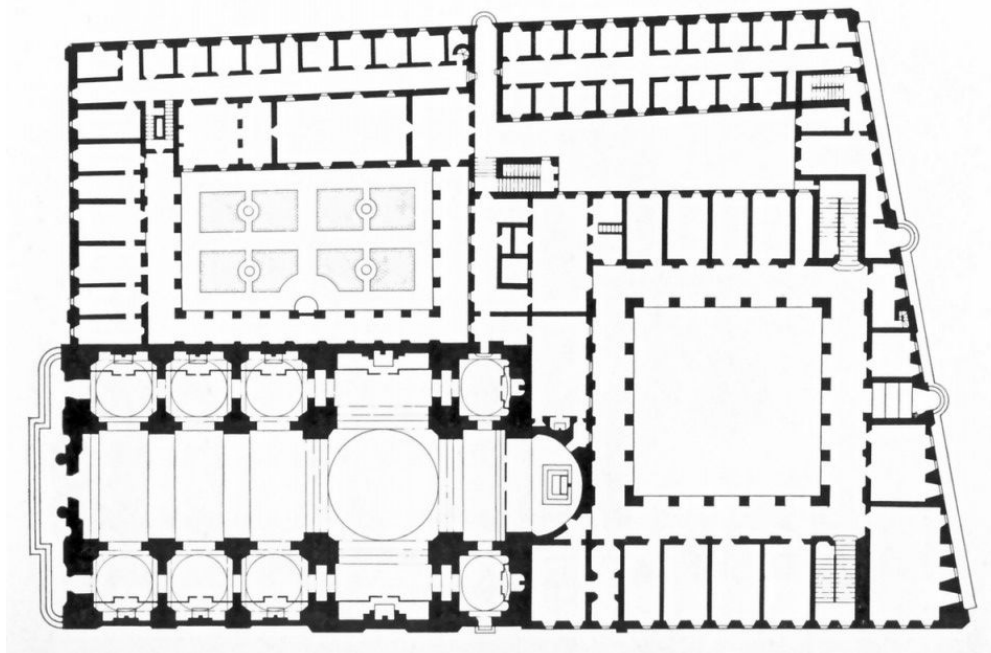
Obr. 14: Johanitská pevnost Crac des Chevaliers.



Obr. 15: Českokrumlovská jezuitská kolej.



Obr. 16: Raně barokní kostel Il Gesù.



Obr. 17: Postranní kaple kostela Collegio Romano.



Obr. 18: Jihlavský jezuitský kostel.



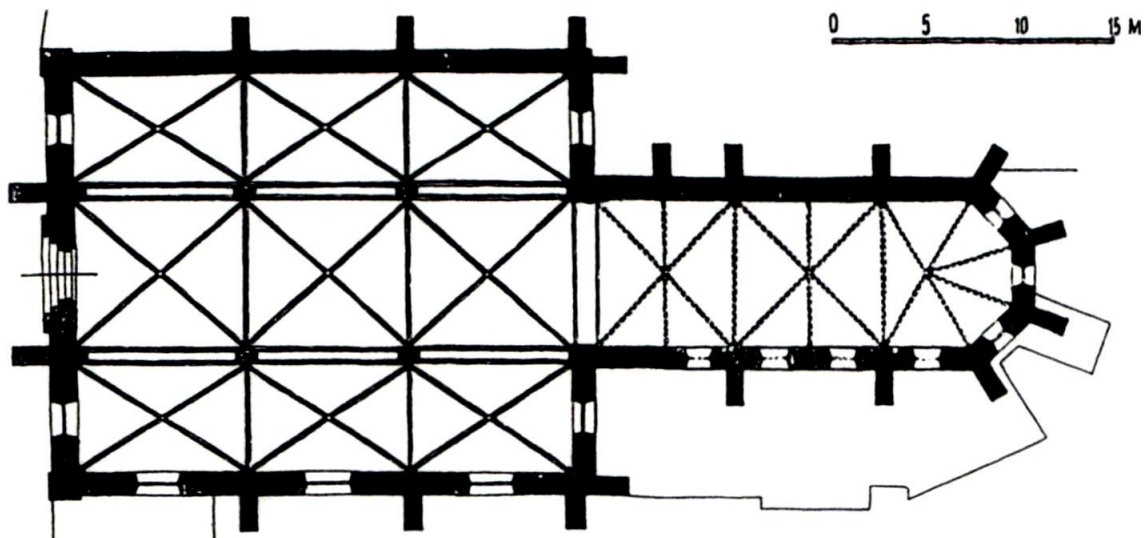
Obr. 19: Jezuitská kolej v Kutné Hoře.



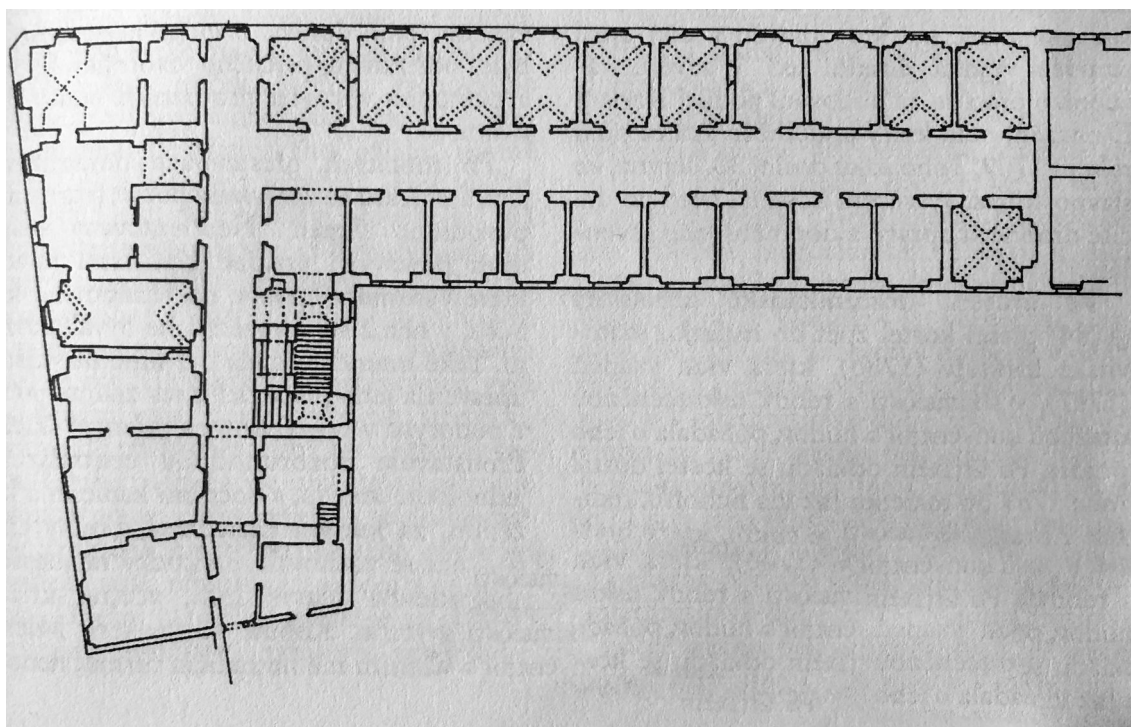
Obr. 20: Mužský klášter v Břevnově.



Obr. 21: Věnc chórových kaplí kostela v Sedleci u Kutné Hory.



Obr. 22: Příkladné schéma dominikánského protaženého presbyteria.



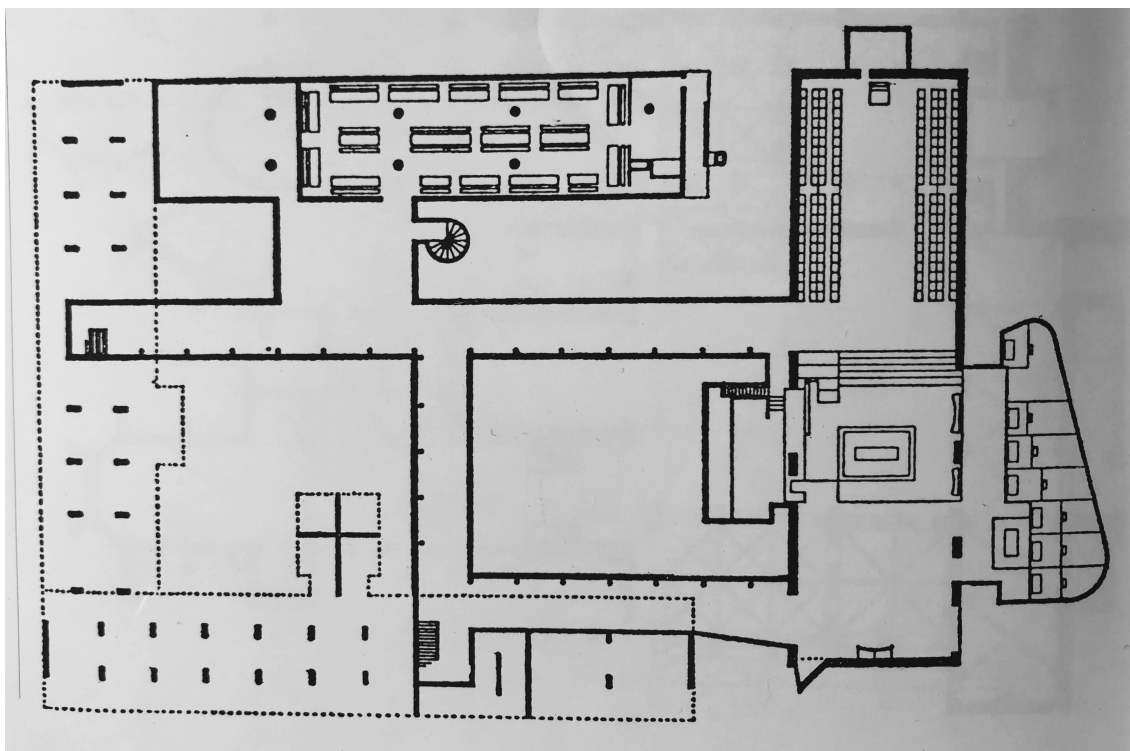
Obr. 23: Půdorys dominikánského konventu svatě Máří Magdalény na Malé Straně v Praze.



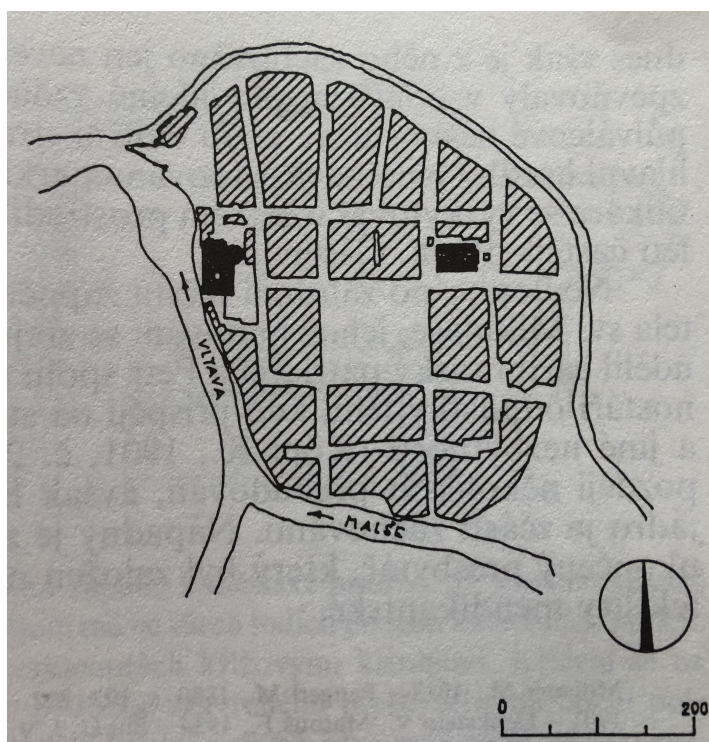
Obr. 24: Dominikánský klášter s kostelem Povýšení svatého Kříže v Jihlavě.



Obr. 25: Dominikánský klášter Sainte Marie de La Tourette.



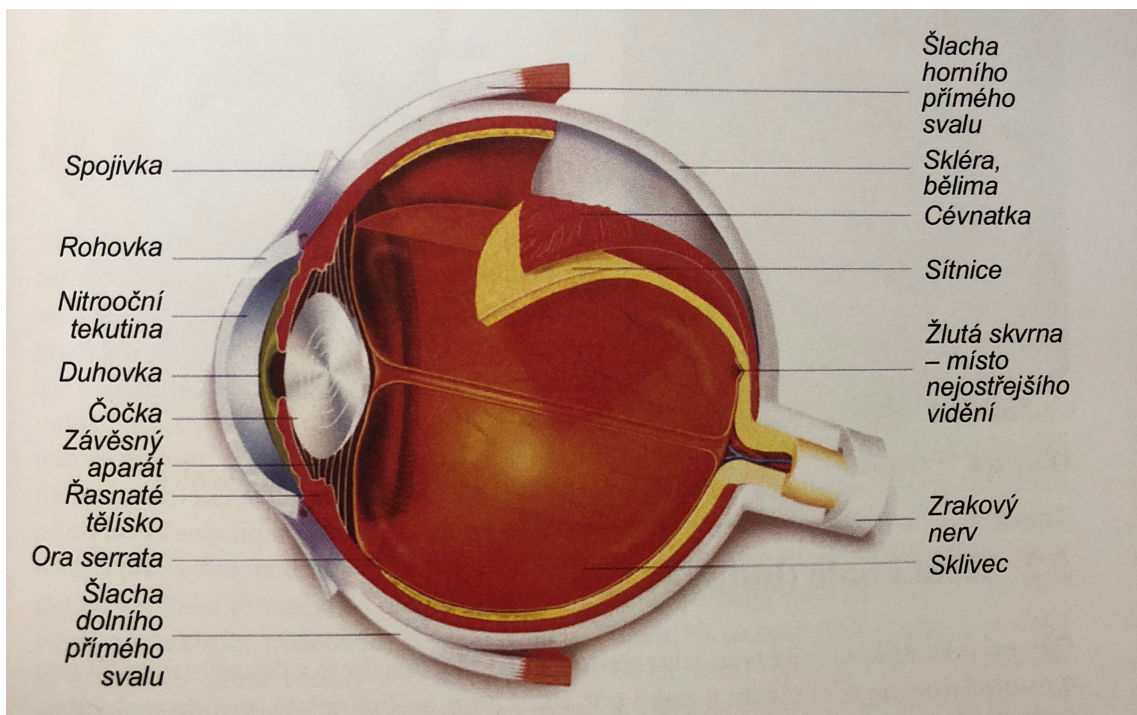
Obr. 26: Půdorys kláštera Sainte Marie de La Tourette.



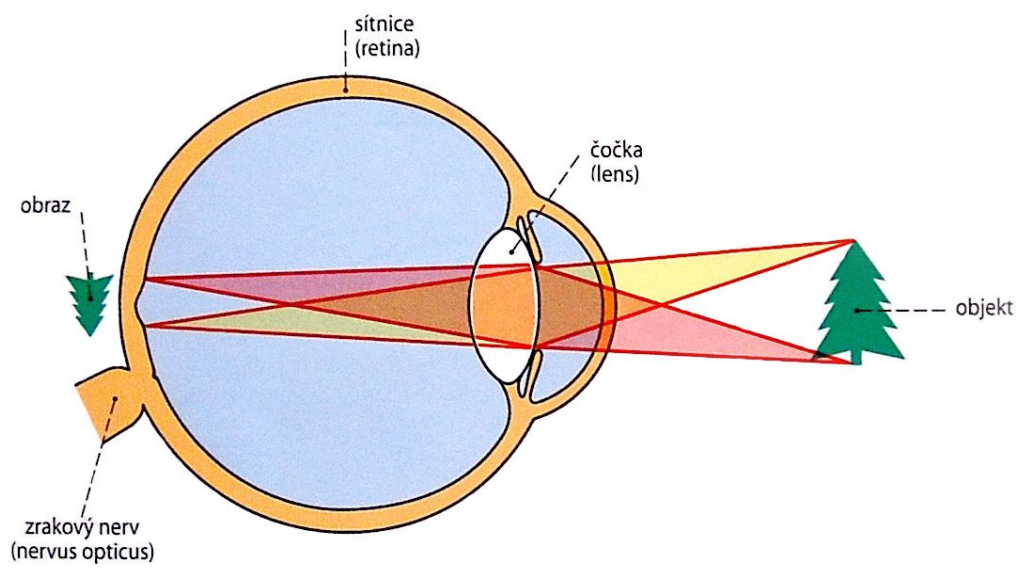
Obr. 27: Půdorysné schéma města České Budějovice.



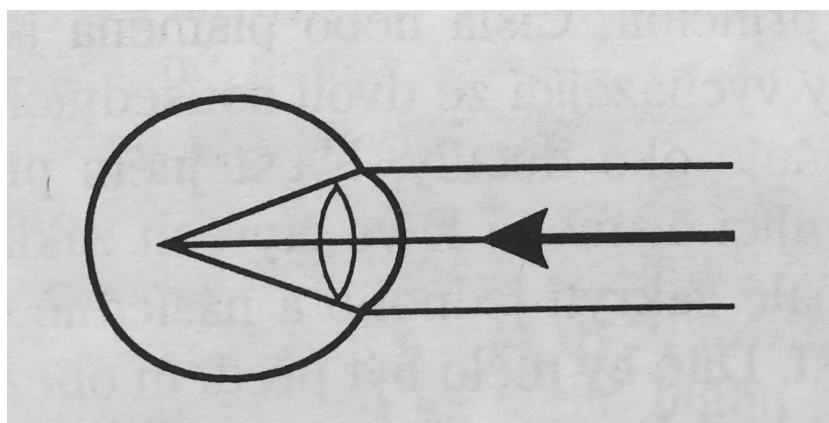
Obr. 28: Bývalý dominikánský klášter v Českých Budějovicích.



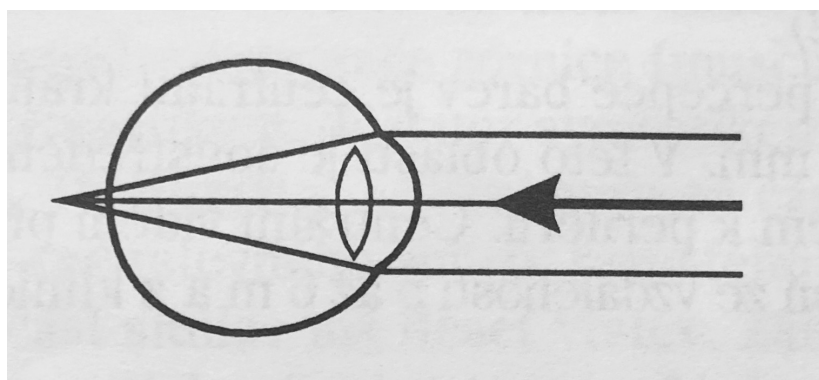
Obr. 29: Schéma oční koule.



Obr. 30: Skutečný, zmenšený a převrácený obraz na sítnici.



Obr. 31: Schéma krátkozrakého oka.



Obr. 32: Schéma dalekozrakého oka.

II. Fotodokumentace praktické části



Obr. 1: Kresebná skica č. 1: západní strana dominikánského kláštera.



Obr. 2: Kresebná skica č. 2: severní strana dominikánského kláštera.



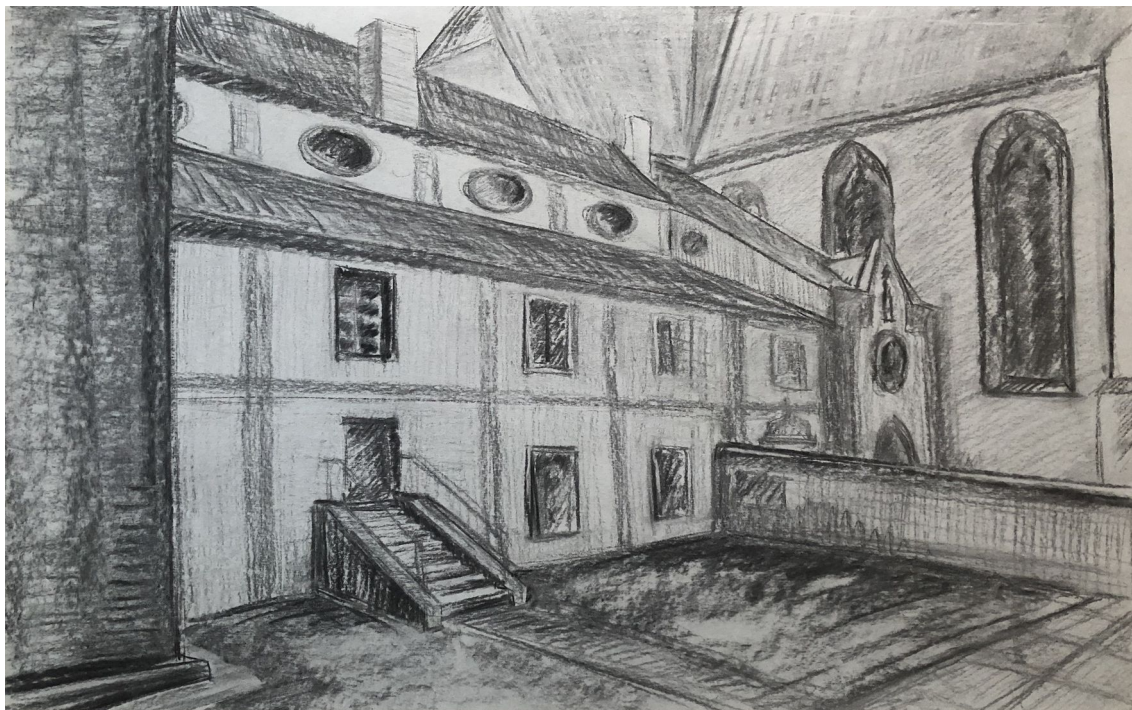
Obr. 3: Kresebná skica č. 3: presbyterium.



Obr. 4: Kresebná skica č. 4: vchod do konventu.



Obr. 5: Kresebná skica č. 5: jižní strana dominikánského kláštera.



Obr. 6: Kresebná skica č. 6: východní strana dominikánského kláštera.



Obr. 7: Kresebná skica č. 7: jižní strana presbyteria.



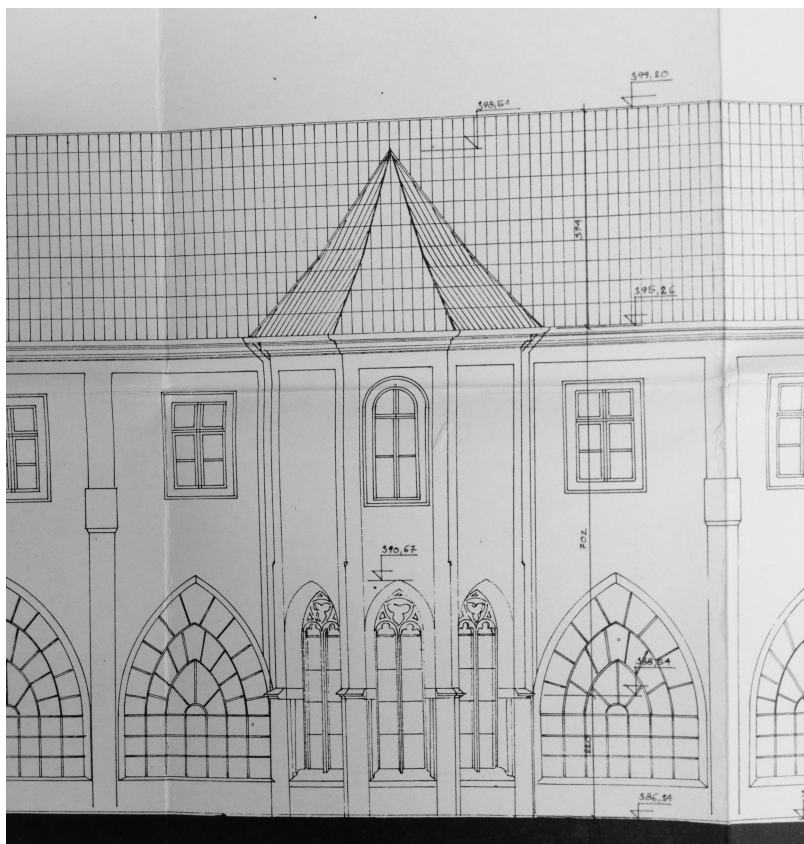
Obr. 8: Plastická skica: severozápadní strana dominikánského kláštera.



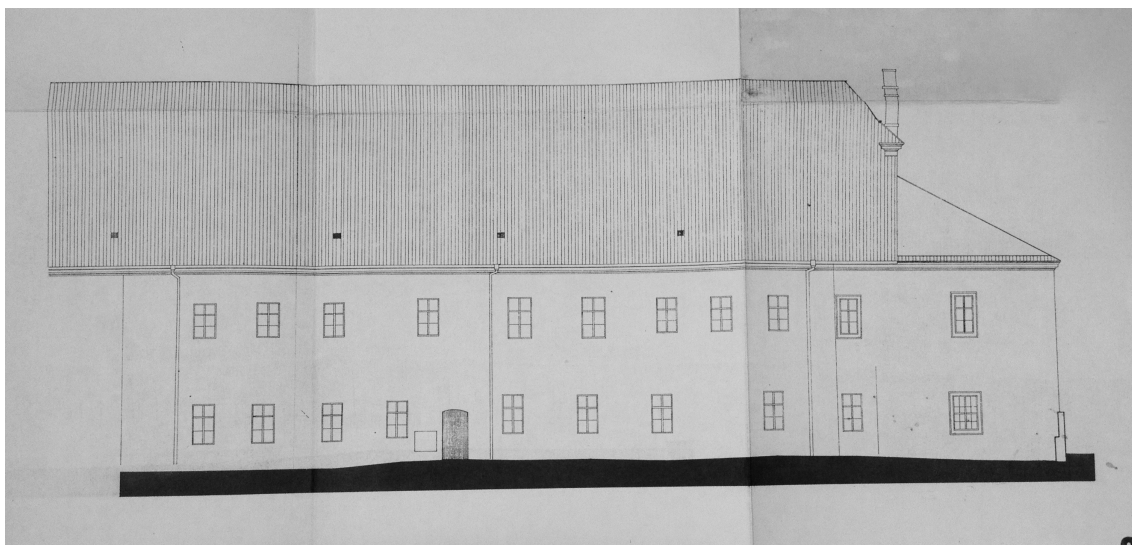
Obr. 9: Plastická skica dominikánského kláštera.



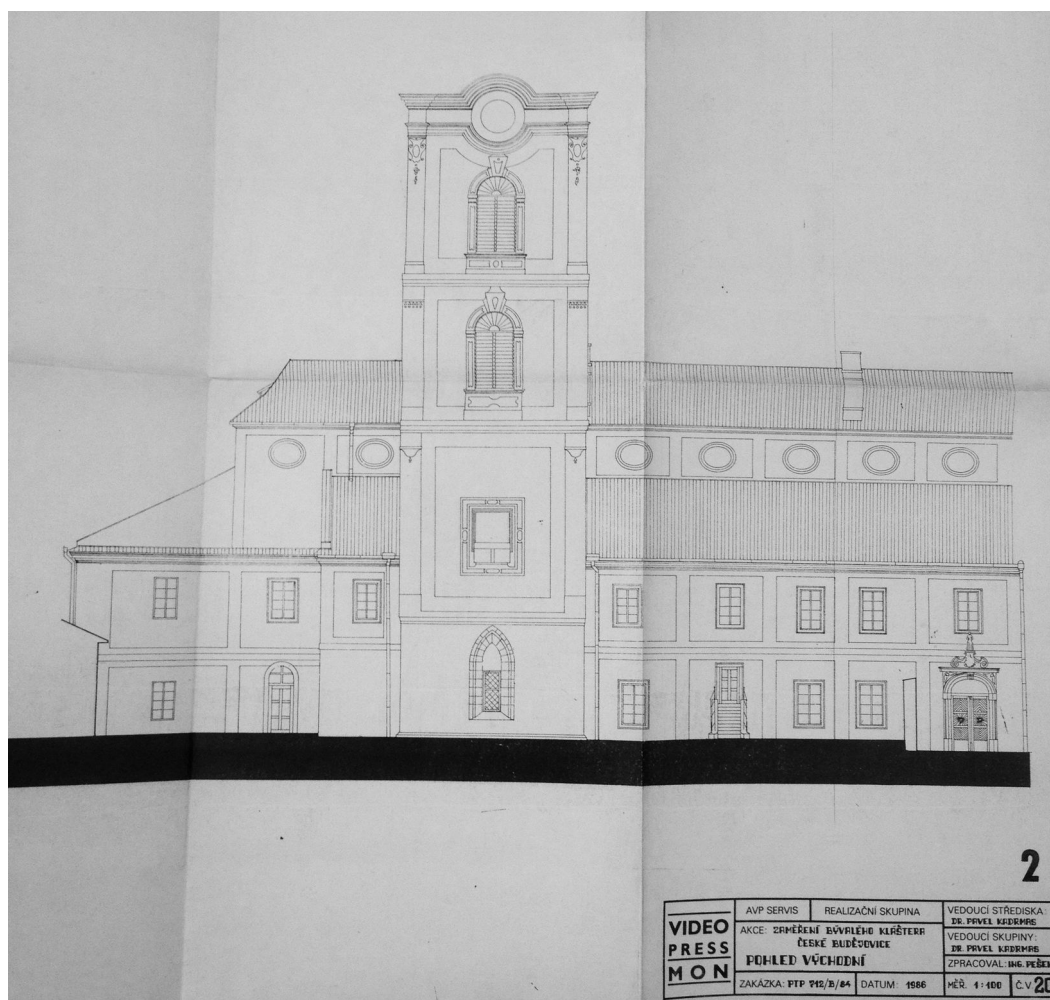
Obr. 10: Plastická skica dominikánského klášteřa: postup práce.



Obr. 11: Náhled do výkresové dokumentace.



Obr. 12: Náhled do výkresové dokumentace.



Obr. 13: Náhled do výkresové dokumentace.



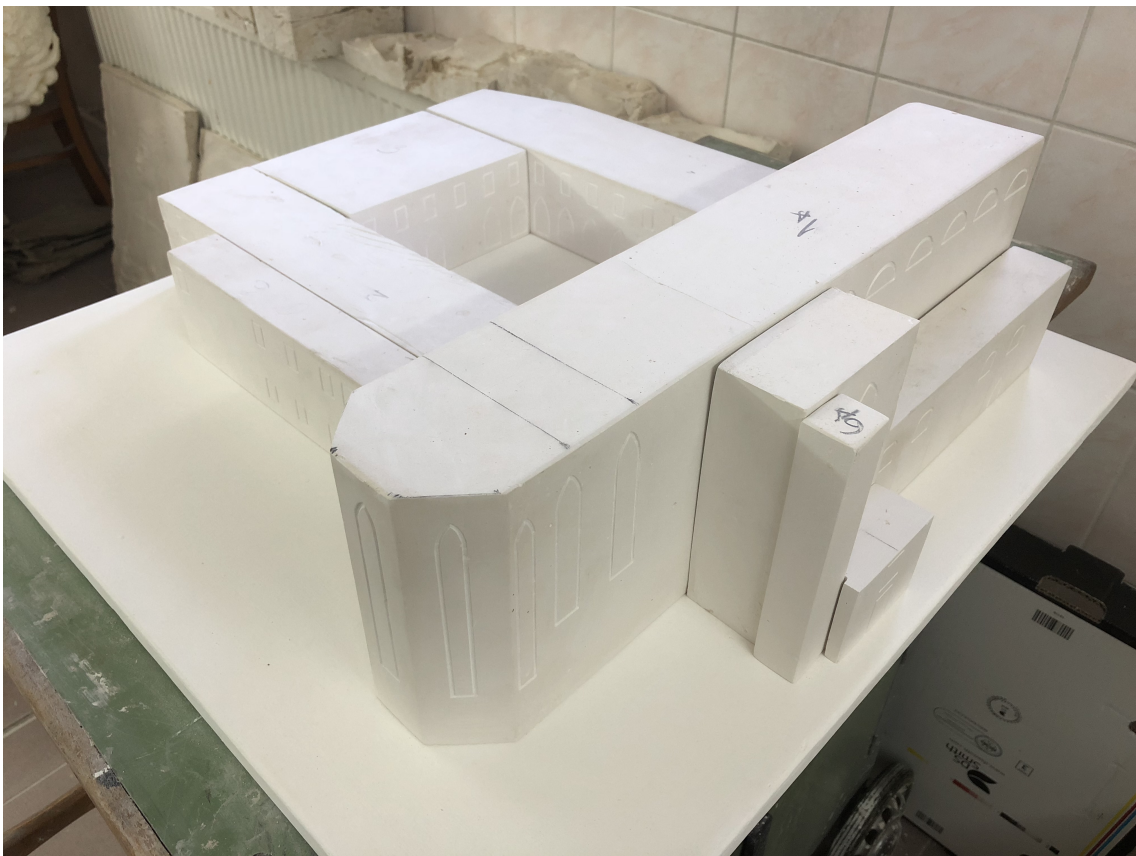
Obr. 17: Sestavené sádrové bloky.



Obr. 18: Tvorba hliněné šablony sřešní krytiny.



Obr. 19: Konkávní linie okenních otvorů.



Obr. 20: Lepení sádrových bloků na dřevěnou desku.



Obr. 21: Vkládání sádrových klínů pod střešní krytinu.



Obr. 22: Finální haptický model kláštera Obětování Panny Marie.



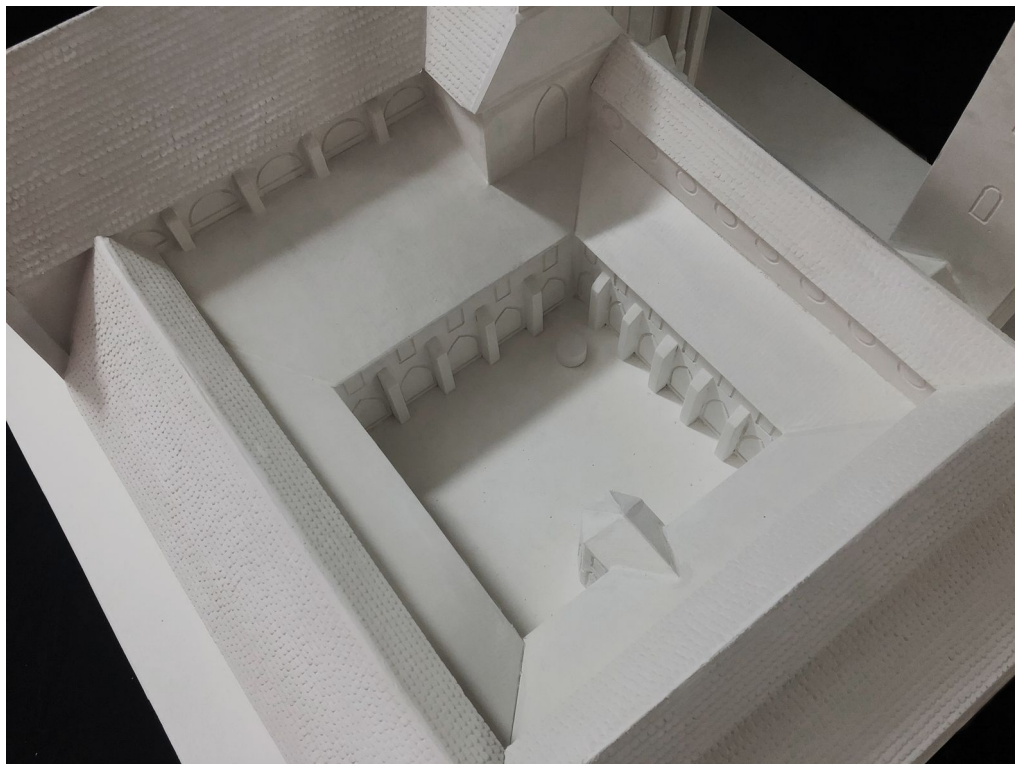
Obr. 23: Finální haptický model kláštera Obětování Panny Marie.



Obr. 24: Finální haptický model kláštera Obětování Panny Marie.



Obr. 25: Finální haptický model kláštera Obětování Panny Marie.



Obr. 26: Finální haptický model kláštera Obětování Panny Marie: pohled do rajského dvora.

Zdroje příloh

Přílohy I.

Obr. 1: Schématický plán kláštera st. Gallen.

Zdroj: PIJOAN, José. *Dějiny umění/3*. 3. vyd. Praha: Odeon, 1988, s. 215. Světové umění, sv. 99. ISBN neuvedeno.

Obr. 2: Půdorys clunyjského kláštera v druhé etapě přestavby.

Zdroj: CHÂTELET, Albert a Bernard Philippe GROSLIER. *Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění*. 2. české vyd., upr., v Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, s. 266. ISBN 80-7181-936-0.

Obr. 3: Rekonstrukce klášterního komplexu Cluny II.

Zdroj: BRUN, Georges. *L'art roman. Base Numérique du Patrimoine d'Alsace* [online]. 2013-12-21 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: http://www.crdp-strasbourg.fr/data/hist-arts/art_roman/art_roman_cluny.php?parent=37#dummy

Obr. 4: Rekonstrukce klášterního komplexu Cluny III.

Zdroj: MAQUERA, Armando. *La abadia de cluny*. *SlideShare* [online]. 2015-10-27 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: <https://www.slideshare.net/armandomaqueraramos/la-abadia-de-cluny>

Obr. 5: Půdorys clunyjského kláštera ve třetí etapě přestavby.

Zdroj: GOTIK-ROMANIK. *Abbaye de Cluny*. *Gotik-Romanik* [online]. 2018 [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: <http://www.gotik-romanik.de/ClunyThumbnails/Thumbnails.html>

Obr. 6: Kostel Payerne inspirovaný stavbou Cluny II.

Zdroj: JUNGLE KEY. *Abbatiale de Payerne*. *Jungle Key* [online]. 2007 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.junglekey.ch/search.phpquery=Abbatiale+de+Payerne&type=image&lang=de®ion=de&img=1&adv=1>

Obr. 7: Kostel Paray-le-Monial inspirovaný Cluny III.

Zdroj: TOURISME. Office de Tourisme de Paray le Monial. *Tourisme* [online]. 2018 [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <http://www.tourisme.fr/1767/office-de-tourisme-paray-le-monial.htm>

Obr. 8: Kostel La Charité-sur-Loire inspirovaný Cluny III.

Zdroj: STRUCTURAE. Prieuré Notre-Dame de La Charité-sur-Loire. *Structurae* [online]. 2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <https://structurae.net/structures/prieure-notre-dame-de-la-charite-sur-loire>

Obr. 9: Kostel svatého Filiberta v Tournus inspirovaný Cluny III.

Zdroj: CAMPING DE TOURNUS. Découverte de Tournus. *Camping de Tournus* [online]. 2014 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.camping-tournus.com/fr/tournus-ville-de-charme.html>

Obr. 10: Dceřiný cisterciácký klášter v Pontigny.

Zdroj: KRÜGER, Kristina, Rolf TOMAN a Achim BEDNORZ. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2008, s. 165. ISBN 978-80-7391-121-8.

Obr. 11: Cisterciácký klášter Maulbronn ve Württenbersku.

Zdroj: KLOSTER MAULBRONN. Die Gebäude. *Kloster Maulbronn* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.kloster-maulbronn.de/erlebnis-kloster/kloster/gebaeude/?tx_pointsfce_taggingengine%5Bheadline%5D=Mehr%20erfahren&tx_pointsfce_taggingengine%5Bicon%5D=3&tx_pointsfce_taggingengine%5Baction%5D=panel&tx_pointsfce_taggingengine%5Bcontroller%5D=TaggingEngine&cHash=9de66c847908a151344e7d27a7bfe3cf

Obr. 12: Významná česká cisterciácká stavba ve Zlaté Koruně.

Zdroj: ČESKÝ KRUMLOV. Klášter Zlatá Koruna. *Český Krumlov* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.ckrumlov.info/docs/cz/region_histor_klaszk.xml

Obr. 13: Významná česká cisterciácká stavba ve Vyšším Brodě.

Zdroj: HOTEL RACEK. Kultura a výlety do okolí. *Hotel Racek* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.hotel-racek.cz/17/cz/normal/kultura-a-vylety-do-okoli-ubytovani-lipno/>

Obr. 14: Johanitská pevnost Crac des Chevaliers.

Zdroj: RÚV. Krossfarakastali skemmdur í loftskyaárás. *RÚV* [online]. 2013-07-13 [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.ruv.is/frett/krossfarakastali-skemmdur-i-loftskyaaras>

Obr. 15: Českokrumlovská jezuitská kolej.

Zdroj: PLESNÝ, M. Jezuitská kolej – Český Krumlov. *Wikimedia Commons* [online]. 2011-10-23 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jezuitská_kolej_-_Český_Krumlov.JPG

Obr. 16: Raně barokní kostel Il Gesù.

Zdroj: HÕIM, Ellen. Il Gesu kirik Roomas. *Thinglink* [online]. 2016 [cit. 2018-02-02]. Dostupné z: <https://www.thinglink.com/scene/759487596807061505>

Obr. 17: Postranní kaple kostela Collegio Romano.

Zdroj: WIKITECNICA. Convento. *Wikitecnica* [online]. 2018 [cit. 2018-03-08]. Dostupné z: <http://www.wikitecnica.com/convento-storia/>

Obr. 18: Jihlavský jezuitský kostel.

Zdroj: KODET, Jan, Petr Ivan BOŽIK a Libor ŠTURC. Sv. Ignác z Loyoly. *Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba, Jihlava* [online]. 2018 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.svjakub.cz/?p=17-ignac>

Obr. 19: Jezuitská kolej v Kutné Hoře

Zdroj: WIKIPEDIE. Jezuitská kolej (Kutná Hora). *Wikipedie* [online]. 2017-11-7 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Jezuitská_kolej_\(Kutná_Hora\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Jezuitská_kolej_(Kutná_Hora))

Obr. 20: Mužský klášter v Břevnově.

Zdroj: HRDINOVÁ, Radmila. Adventní koncerty letos opět na ČT. *Novinky* [online]. 2012-12-02 [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/286356-adventni-koncerty-letos-opet-na-ct.html>

Obr. 21: Věvec chórových kaplí kostela v Sedleci u Kutné Hory.

Zdroj: ÚDKU KTF UK V PRAZE. Sedlec – Klášter cisterciáků. *Královské dílo* [online]. 2018 [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Sedlec---Klaster-cisterciaku>

Obr. 22: Příkladné schéma dominikánského protaženého presbyteria.

Zdroj: ÚDKU KTF UK V PRAZE. Jihlava – Klášter dominikánů s kostelem sv. Kříže. *Královské dílo* [online]. 2018 [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Jihlava---Klaster-dominikanu-s-kostelem-sv-Krize>

Obr. 23: Půdorys dominikánského konventu svaté Máří Magdalény na Malé Straně v Praze.

Zdroj: VLČEK, Pavel, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, s. 467. ISBN 80-85983-17-6.

Obr. 24: Dominikánský klášter s kostelem Povýšení svatého Kříže v Jihlavě.

Zdroj: KRAJ VYSOČINA, Klášter dominikánský, Jihlava. *Kraj Vysočina* [online]. 2011 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/pamatky-50/cirkevni-3/?id=1283>

Obr. 25: Dominikánský klášter Sainte Marie de La Tourette.

Zdroj: BERNHARD, Marianne. *Kláštery: sto architektonických klenotů Západu*. 1. vyd. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995, s. 64. ISBN 80-85785-56-0.

Obr. 26: Půdorys kláštera Sainte Marie de La Tourette.

Zdroj: BERNHARD, Marianne. *Kláštery: sto architektonických klenotů Západu*. 1. vyd. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995, s. 64. ISBN 80-85785-56-0.

Obr. 27: Půdorysné schéma města České Budějovice.

Zdroj: KUTHAN, Jiří. *Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města – hrady – kláštery – kostely*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1994, s. 91. ISBN 80-85618-14-1.

Obr. 28: Bývalý dominikánský klášter v Českých Budějovicích.

Zdroj: VISITCESKEBUDEJOVICE. Prohlídka města České Budějovice - Piaristické náměstí. *VisitCeskeBudejovice* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.visitceskebudejovice.cz/cz/ceske-budejovice-piaristicke-namesti/51/>

Obr. 29: Schéma oční koule.

Zdroj: BENEŠ, Pavel a Martin VRUBEL. *Oftalmologie pro speciální pedagogy*. 1. vyd. Brno: Paido, 2017, s. 21. ISBN 978-80-7315-264-2.

Obr. 30: Skutečný, zmenšený a převrácený obraz na sítnici.

Zdroj: *Anatomický atlas: [orgány, systémy, struktury]*. 1. vyd. Překlad Zuzana Stloukalová. Praha: Svojtka & Co., 2012, s. 169. ISBN 978-80-256-0739-8.

Obr. 31: Schéma krátkozrakého oka.

Zdroj: KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury, s. 14. ISBN 80-85931-50-8.

Obr. 32: Schéma dalekozrakého oka.

Zdroj: KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury, s. 14. ISBN 80-85931-50-8.